

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Jaargang 27 | nummer 3 | september 2016

*Bewoners van de
Peperstraat...*

NIEUWSBLAD
Nieuwsblad

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:

H. van den Heuvel Voorstraat 99 4132 AP Vianen tel. 0347-355180

Vice-voorzitter:

D. Siegersma Fransestraat 12 4233 ED Ameide tel. 0183-602676

Secretaris:

C.W. Broekman Broekseweg 59 4233 CT Ameide tel. 0183-601811

Penningmeester:

J. Stasse De Bogerd 19 4233 GN Ameide tel. 0183-602488

Algemeen adjunct:

J.A. Maatkamp Lekdijk 18 2769 GA Langerak tel. 0183-602071

Leden:

C. van Gelderen Prinsengracht 43 4233 ET Ameide tel. 0183-602198

J. de Gruyter-de Kruijk Voorstraat 3 4233 EA Ameide tel. 0183 609280

A. Terlouw-vd Grijn Vijf Akkers 18 4235 AH Tienhoven tel. 0183-602110

J. Verwolf Paramasiebaan 4b 4233 EX Ameide tel. 0183-601749

BESCHERMHEER

dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide

ERELEDEN

K. van der Grijn, A.M. den Oudsten, C. Rijnhout en R.A. Tieman

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

J. de Gruyter-de Kruijk marjan_de_gruyter@hotmail.com

J. Verwolf verwo360@planet.nl

REDACTIE NIEUWSBLAD

A.P. Provoost bram.provoost@kpnplanet.nl

C. van der Grijn cvdgrijn2@gmail.com

A. Tukker ajtukker1943@kpnmail.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €17,50 per jaar, over te maken op bankrekeningnummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Drukwerk: Van der Perk Groot-Amers

Inhoud september 2016

- 3 Van de Hoofdredacteur
- 4 Reacties van leden
- 4 Ontwikkeling ledenbestand
- 5 Herinrichting Prinsengracht
- 6 Jeugdherinneringen van Machel Haag
- 9 Leger des Heils
- 10 De viering van de eerste Koninginnedag, 31 augustus 1891
- 12 De geschiedenis van het geslacht Den Hertog
- 16 De autobusdiensten van Den Braven en Bouter
- 26 De dames Kriellaart en hun erfenis
- 34 Hoe is de Peperstraat in Ameide aan zijn naam gekomen?
- 38 Wie woonden er in de Peperstraat te Ameide?
- 50 Boekbespreking "Opgaan, blinken en verzinken" De geschiedenis van het geslacht Van Brederode van Bolswaert

Van de Hoofdredacteur

Beste leden en meelezers van het Nieuwsblad.

De zomer(vakantie) van 2016 is weer achter de rug, maar de redactie van het Nieuwsblad is actief geweest om het septembernummer van het Nieuwsblad van dit jaar af te ronden. Zoals gebruikelijk publiceren we in dit nummer naast het Verenigingsnieuws en de reacties van lezers weer een aantal artikelen over verschillende onderwerpen. Deze keer geen duidelijk hoofdthema zoals in de vorige nummers, maar een mengeling van artikelen waarin iedereen wel iets van zijn of haar gading kan vinden.

Ons lid Machel Haag, inmiddels 91 jaar oud, stuurde ons zijn herinneringen aan zijn jeugd in het vooroorlogse Tienhoven.

Hans van den Heuvel schreef over “De geschiedenis van het geslacht den Hertog”. Dit naar aanleiding van het verschijnen van een boek met als titel “Familie Den Hertog, parenteel & geschiedenis” geschreven door Mr. Drs. Nicolaas den Hertog. Bij één van zijn voorvaders was er sprake van een relatie met de geschiedenis van Ameide en Tienhoven. Anthonie den Hertog is geboren rond 1670 en in 1721 te Ameide begraven. Zijn naam werd ook wel geschreven als Den Hartog, een naam die hier nog steeds voorkomt. Anthonie de Hertog is in Ameide gerechtsbode geweest. De bij dit ambt behorende bodebus is nog steeds aanwezig in het gemeentehuis van Zederik te Meerkerk.

Teun Bikker schreef een artikel over twee vrouwen uit Ameide: “De dames Kriellaart en hun erfenis”. Leentje en San Kriellaart waren twee ongehuwde, maar zeer gefortuneerde zusters, die in de tweede-

helte van de 19de eeuw een winkel in manufacturen in de Fransestraat hadden. Zij speelden in die tijd een belangrijke rol in het maatschappelijk leven van Ameide en Tienhoven en bleken daarnaast ook als lokale en zelfs regionale ‘bankiers’ te fungeren.

Een tweetal door mij geschreven artikelen gaat over de Peperstraat. In het eerste wordt een antwoord gegeven op een herhaaldelijk gestelde vraag: “Hoe is de Peperstraat aan zijn naam gekomen?” In tegenstelling tot Voorstraat en Dam was het karakter van deze straat en de bebouwing heel eenvoudig en de laatste jaren enorm veranderd. In een tweede artikel is geprobeerd te achterhalen wie er zoal in de Peperstraat gewoond hebben. De smeden, die zo’n 200 jaar in de Peperstraat hun ambacht hebben uitgeoefend, worden besproken en er wordt nader ingegaan op de vroegere woningen en hun bewoners.

Walter van Zijderveld leverde een artikel over de autobusdiensten van Gerrit en Toon Bouter, die in de jaren 1920 en ’30 een busdienst onderhielden tussen Schoonhovenscheveer en Gorcum via o.a. Tienhoven en Ameide. Er blijkt hierbij ook nog een band met de Peperstraat te zijn. Eind jaren 1920 kocht Gerrit Bouter de woningen die bij de overgang van de Peperstraat naar de Voorstraat lagen. Hij bouwde daar twee woonhuizen met een showroom voor auto’s en fietsen en een reparatiewerkplaats. Door de bouw van deze ‘Garage Bouter’ verdween de directe verbinding tussen de Voorstraat en de Peperstraat.

Zo is de Peperstraat toch een beetje het thema van dit Nieuwsblad geworden. Vandaar een foto van de laatste bouwkundige verandering in de Peperstraat. In 2010 werd hier de entree van de nieuw gebouwde Gerrit Roodhorsthof gesitueerd op de plaats waar eerder een zwarte schuur stond.

▲ De nieuw gebouwde entree (zie pijl) van de Gerrit Roodhorsthof aan de Peperstraat.

Reacties van lezers

1. Mevrouw Riet Noorlander-Viergever, een van de twee in Lekkerkerk wonende leden van onze vereniging, tekent het volgende aan bij de foto op pagina 26 van de editie 2016-I van het Nieuwsblad, die werd gemaakt ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de gemengde zangvereniging "Zanglust" in 1934: "Dit is voor mij een bijzondere foto. Ik herken drie familieleden, die bovendien ook nog zusters van elkaar zijn. Op de eerste rij als derde van rechts, mijn tante Anna Terlouw-Langerak, op de tweede rij helemaal rechts, mijn moeder Teun Viergever-Langerak, en achter haar mijn tante To van der Zijden-Langerak, in 1934 respectievelijk 22, 20 en 18 jaar oud. Op de in 1935 gemaakte foto (zie de editie 2012-IV van het Nieuwsblad) staat alleen mijn moeder nog".

2. Naar aanleiding van het artikel "Van Kesteren en De Jong. Twee bakkersfamilies op de Hoek (van de Dam)" in het Nieuwsblad van juni 2016, schrijft Janny Kon-Stravers het volgende: "Ik wil graag reageren op het artikel over de familie de Jong die op de Dam woonde. U schrijft dat mevr. De Jong-Boon tot haar dood op 20 aug. 1966 op de Dam heeft gewoond, maar dat is onjuist. In 1957 heeft zij haar huis op de Dam verkocht aan Gijs en Sijgje Jongkind (broer en zus) die woonden aan de Zouwendijk 19. Mevrouw de Jong is toen gaan wonen aan de Lekdijk 28 (waar nu Jan de Wit woont). De fam. Jongkind heeft het huis en toebehoren verkocht aan Dirk Versluis. Mijn vader heeft een klein stukje grasland naast ons huis Zouwendijk 2 (het kooikershuis) gekocht, die akte heb ik in mijn bezit. Tot ongeveer 1964 hebben zij daar gewoond.

Toen zijn zij naar verzorgingshuizen gegaan in Utrecht. Daar is Sijgje overleden op 14-12-1965 op de leeftijd van 83 jaar, en Gijs is overleden op 1-6-1969 op de leeftijd van 90 jaar. Zij zijn in Ameide begraven. Misschien heeft u wat aan mijn informatie?"

Correctie

De berichtgeving over de tijdens de laatstgehouden algemene ledenvergadering van onze vereniging benoemde ereleden in de vorige editie van dit blad behoeft op één enkel punt correctie: Ruud Tieman wordt in het foto-onderschrift op pagina 4 "Ruud Tielman" genoemd. Gelukkig is zijn naam elders in het Nieuwsblad, op de oorkonde en in de desbetreffende editie van "Het Kontakt" steeds correct gespeld, zodat deze onvolkomenheid allerm minst afbreuk zal hebben gedaan aan de sfeer in Huize Tieman in Meerkerksbroek.

Ontwikkeling ledenbestand

Sinds de verschijning van de vorige editie van het Nieuwsblad zijn twee leden van onze vereniging overleden: de heren Rutger Hans van Gelderen en Simon Hanemaaijer. Beiden woonden in Ameide. In dezelfde periode hebben zich acht nieuwe leden aangemeld. Het betreft de dames: R. den Besten-van Oort (Leerdam) en B. Oudijk-van Oort (Goudswaard) en de heren: P. den Boer (Gouda), E. A. van Bonzel (Bilthoven), E. G. van der Grijn (Ameide), H. Korevaar (Geleen), L. Smit (Ameide) en G. A. Verhoef (Apeldoorn). Naar de stand van heden telt onze vereniging 646 leden.

Princsegracht Ameide in 1935

Herinrichting Prinsengracht

De Historische Vereniging Ameide en Tienhoven behoorde tot de personen en instanties, die van gemeentewege waren uitgenodigd om op woensdag 1 juni van dit jaar in het gemeentehuis van Zederik deel te nemen aan een ronde tafelgesprek over de plannen voor de herinrichting van de Prinsengracht in Ameide.

Bij die gelegenheid sprak voorzitter Hans van den Heuvel namens het bestuur van de vereniging de volgende tekst uit:

“Meneer de voorzitter,
In de eerste plaats veel dank voor de uitnodiging om vanavond een bijdrage te leveren aan het ronde tafelgesprek over de plannen voor de herinrichting van de Prinsengracht in Ameide.

Het bestuur van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven heeft de plannen voor de herinrichting van de Prinsengracht uiteraard vanuit historisch perspectief gezien, zonder uit het oog te verliezen dat we in het jaar 2016 leven. Zo is het ook om redenen van financiële aard - ondoenlijk om ter plekke terug te keren tot de situatie in de jaren dertig van de vorige eeuw en de gracht in de oude luister te herstellen. Het bestuur heeft bij de meningsvorming overigens terdege rekening gehouden met de opvattingen van verscheidene prominente leden van de vereniging.

Uitgangspunt van het voorliggende visiedocument is dat de Prinsengracht de ruggengraat vormt van het oude centrum van Ameide, wat juist is. In de uiteindelijk gekozen visie is dit gegeven jammer genoeg zoekgeraakt in die zin dat het karakteris-

tieke profiel van de Prinsengracht teloorgegaan is. Daar komt bij dat sommige toegevoegde elementen nogal gekunsteld aandoen en als zodanig niet in een historische ambiance passen.

Dit zo zijnde geeft het bestuur van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven er de voorkeur aan om de bestaande situatie op en rondom de Prinsengracht te verbeteren door:

- de beide rijbanen op een passende, klassieke wijze opnieuw te bestraten;
- de trottoirs waar nodig te verbreden, en
- de groenstrook dienovereenkomstig te ver-smallen.

Ook hecht het bestuur veel waarde aan het behoud van de bestaande straatverlichting.

Meneer de voorzitter,
Ik vraag tenslotte aandacht voor de wenselijkheid om te bewerkstelligen dat

- er zoveel mogelijk samenhang wordt bewerkstelligd tussen de herinrichting van de Prinsengracht en de bebouwing van het gebied dat vrijkomt na de sloop van de vroegere meel- en veevoederfabriek van de firma Kruijt, en
- meer bewoners van de Prinsengracht gebruik gaan maken van de parkeergelegenheid voor het nabijgelegen winkelcentrum.

Het bestuur van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven wenst de leden van de gemeenteraad veel wijsheid toe bij de verdere besluitvorming over dit onderwerp.”

Prinsengracht Ameide in 2009 (Foto: Het Kontakt)

Jeugdherinneringen van Machel Haag

Eind maart van dit jaar ontving de redactie van een van de oudste leden van onze vereniging, de in Elst wonende Machel Haag, de tekst van het hieronder geplaatste artikel. In een begeleidende brief complimenteert hij de redacteuren van het “onvolprezen Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven met hun prachtige werk, waarop wij als lezers bijzonder trots zijn”.

Het spreekt voor zichzelf dat de redactie zeer ingenomen is met zowel de loftuigen als het artikel van de heer Haag.

“Jeugdherinneringen” waren in het Nieuwsblad te lezen in juni 2010 van Hans van den Heuvel en in maart 2011 van Kees van Toor. Boeiende verhalen uit die “goeie ouwe tijd”, zoals men nog wel eens zegt. Voor mij kwam er veel bekends in voor.

Zulke verhalen vragen om een vervolg. Vandaar dat ik daar graag aan mee doe. In april ben ik 91 jaar geworden, dus ik moet wel heel ver terug in mijn herinneringen. Het wordt een “praatje met een plaatje”.

Mijn verhaal begint in Nieuwland, waar ik op 23 april 1925 werd geboren, net als mijn broer Koos, als een van een tweeling dus. Dat was op De Geer 48. Die mooie boerderij staat er nog. Nu woont mijn neef Wim er, samen met zijn vrouw Nel.

Rondom die boerderij: een prachtig uitzicht op de weilanden met heldere sloten vol vissen en lange rijen knotwilgen, waar in het voorjaar de vele eenden broeden. Grote bloemrijke hooilanden met klapprozen, korenbloemen en margrietten. En zo iets trekt ook veel vlinders aan. In hogere sferen zijn vele grutto's actief.

Hiernaast een foto, waarop mijn broer en ik op een “Vliegende Hollander” zitten. Ik zit achterop. Wat een rijkdom om zo iets te hebben. Dat was dolle pret! In de winter maakten we er, op de grote deel, ook gebruik van. Daar was het behaaglijk, doordat de koeien op stal stonden, wat de nodige warmte gaf.

Op de wegen was het vrij rustig. Hier een foto van mijn neef, die net terug komt van het melken. Dat ging destijds met de hondkar. Een melkbus er op en rijden maar. Een auto zag je zelden. Wel stutkarren en tilbury's, die voortgetrokken werden door paarden. In de verte hoorde je ze al aankomen door het gezellige hoefgekletter. Het ijzeren wielbeslag gaf een krakend geluid op het grind. Daarna was het weer even stil... heel stil.

In 1931 zijn we verhuisd naar Tienhoven, een klein, vriendelijk dorpje aan de Lek. Eerst in een heel klein huisje, dat vast gebouwd was aan een grote, zwart geteerde schuur, waar mandenbreiers hun werk deden. Er tegenover was het café van Marie Bouter, dat was aangebouwd tegen het veerhuis van Janus van den Berg.

De plee van het kleine huisje stond erachter. Je moest vanaf de dijk naar beneden. Als wc-papier werden oude krantjes

Veer Tienhoven - Jaarsveld

PRIJS 10 CENT

In tegenwoordigheid
der passagiers uit te scheuren

3021

Op verzoek dit bonnetje
te vertonen

van de “Automaat” gebruikt, die je gratis van de petroleumman kreeg. Er stond altijd een leuk verhaal in, dat steeds afsloot met de woorden: “Hoe het verder met PIJPJE DROP vergaat... lees je in de volgende AUTOMAAT”.

Maar het huis was te klein voor ons. Na een jaar gingen we verhuizen naar een van de drie gemeentewoningen, die net voorbij de kerk aaneen waren gebouwd. Wij kwamen in de eerste woning (aangegeven door een pijltje). De huur was f. 2,50 in de week. Mijn vader verdiende per week f 10,-.

Naast ons woonden Thomas en Pieter van 't Hof. Door de lage ligging van de huizen kon je bij sneeuwval gemakkelijk de sneeuwballen door hun schoorsteen naar binnen gooien. De gebroeders van 't Hof hadden ook een plee buiten (zie het zwarte pijltje op de foto, tussen het raampje en de boom).

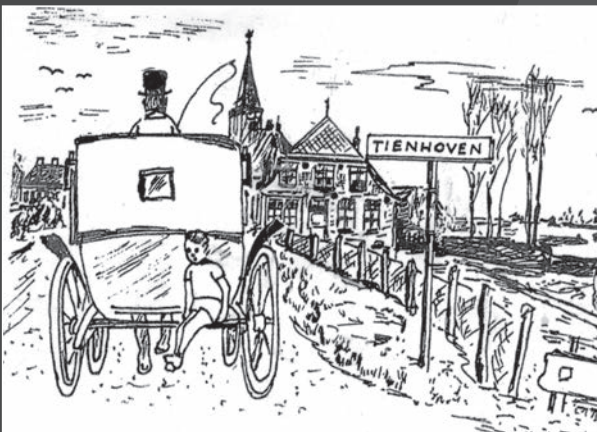
Op de foto hiernaast de achterkant van ons huis met het pad naar de Lek. Bij hoog water, soms drie of vier keer per jaar, stond het pad onder water tot vlak bij ons klompenhok. Dan was de plee ook niet meer bereikbaar, dus moesten we tijdelijk “op de pot”.

We gingen meestal via het klompenhok naar binnen. Vandaar kwam je in een heel klein keukentje, met aansluitend een berghok, waar opslag was voor kolen, aardappelen, winterperen en wortels. Er stonden tevens drie grote Keulse potten met inmaakgroenten in de pekel. Zo werd witte kool zuurkool.

Een trap naar boven en je was in de woonkamer, met uitzicht op de dijk. Ik weet nog goed dat mijn vader 's avonds een pijp zat te roken en mijn moeder tot diep in de nacht sokken stopte en kleding herstelde. Met zeven kinderen was er altijd wel wat te doen. Van alles was er vaak maar één, dus wat stuk was, moest gelijk weer hersteld worden.

Ook kan ik me nog goed herinneren dat mensen een rouwband droegen wanneer er een familielid overleden was. Echt een opvallend verschijnsel dat je nu niet meer ziet!

Doordat we aan de Lek woonden, hadden we een groot “zwembad” achter het huis. Hier maakten we in de zomer heel veel gebruik van. Bij laag water moest je overigens eerst door een modderlaag van enkele meters heen. Tienhoven had niet meer dan één klein winkeltje, beheerd door de dames Mina en Alida. De dames konden je maar van enkele levensmiddelen voorzien. Voor stroop moest je een lege jampot meebrengen. De meeste boodschappen haalden we dan ook in het gezellige stedeke Ameide, waar we ook naar school gingen. Had je het geluk dat er een tilbury aan kwam, dan kon je daar achterop springen en was je eerder thuis.

De uiterwaarden waren voor ons één grote speeltuin. Je kon er zo fijn vliegeren met zelf gemaakte bouwsels. De hoge oevers van de Lek werden bewoond door tientallen oeverzwaluwen, die met grote snelheid over het water scheerden en insecten verschalkten. En dan weer terug naar de nesten- lange, diepe gaten in de rand van de oever. De diepte kon je niet zien, maar als je je oor voor zo'n opening hield, dan kon je de jongen horen piepen. Daar

*Herinneringen
aan Tienhoven*

genoten we van.

Op de uiterwaarden stonden heel veel meidoorns, waarvan de geurige bloesems in de maand mei kievers aantrokken. We namen er wel eens enkele mee naar school en lieten ze dan los in de klas. De meest meisjes waren er bang voor. Op andere dagen ging je in de uiterwaarden een poosje op je rug liggen om te genieten van de wolkenluchten, waaruit je talloze figuren kon fantaseren.

In de winter vroomde de Lek af en toe dicht. Zo erg zelfs, dat het mogelijk was om met auto's over het ijs naar Lopik te rijden. Wat moet die ijslaag enorm dik geweest zijn!

Voor de schippers waren dat brodeloze tijden. Vandaar dat er op een gegeven moment ijsbrekers aan te pas moesten komen om de Lek weer bevaarbaar te maken. Met extra gemonteerde ijzeren "neuzen" aan de voorkant kwamen ze er dan vanuit Schoonhoven aan: meesterlijk om te zien. Daarna drevon er overal grote ijsschotsen. We zochten een mooie grote uit, klommen er op en gingen dan "schotsje varen", wat natuurlijk levensgevaarlijk was. Om de schots te "be- varen" gebruikten we een wilgentak als polsstok.

Ik ben in Nieuwland maar één jaar op school geweest en kwam in Ameide dus in de tweede klas, en wel bij juffrouw Vuurens-van Es. De namen van de meeste onderwijzeressen en onderwijzers kan ik me nog goed herinneren: klas 3: juffrouw Goedhart, klas 4: meester Van Rooijen, klas 5: meester Van Kekem, klas 6: meester Will en de klassen 7 en 8: meester De Kuiper. We gingen altijd op klompen naar school, gezond en lekker warme voeten.

Een leuke bezigheid was het opschrijven van auto-nummers. Wie had de meeste? Nou kwam je vaak niet verder dan vijf of zes, want wie had er toen een auto?

Ik kan me ook nog goed herinneren dat burgemeester Luyendijk in 1935 bij een van de jaarlijkse rondvluchten boven Ameide een tweedekker bestuurde. Boekhandelaar Hansum was zijn medepassagier.

Ik sluit af met enkele herinneringen aan het bombardement op Slot "Herlaer" op 10 mei 1940. Doordat wij in Tienhoven woonden en ik toevallig buiten liep, heb ik dat van heel dichtbij meegemaakt.

Een groep militairen, op weg naar Alblasterdam, bevond zich op die dag omstreeks half vier 's middags op de Lekdijk ter hoogte van Slot "Herlaer". Daar werden ze beschoten door vier Duitse vliegtuigen, die vervolgens ook enkele bommen lieten vallen. Deze kwamen in de dijk en rond het Slot terecht, waardoor een kippenhok – met kippen – in de lucht vloog. Wonderlijk genoeg waren er verder geen slachtoffers.

Dit waren enkele herinneringen van Machel Haag, die in 1939 van school ging en in 1941 naar Elst verhuisde.

klasse 7b

aa p 1939 n o o t

School met den Bijbel Ameide

Presentielijst

Peter Boon, Gerrit den Braven, Machel Haag, Adriana van den Hofen, Peter de Langen, Margriete Luwina Auefkerd, Johanna Huberte Verhoij, Lodewijk Blokland, Andries van Bruggen (A.C.), Geerje Gijzen, Gerrijze Kloijnders, Anrijze van den Hofen, Jacobus van Sporen, Jasper Lake, Johannes van der Leeden, Cornelis den Tuidsten, Gerrit Bonels den Tuidsten (A.C.), Keeltje den Tuidsten, Leenderik Plieger (A.C.), Johanna Roodhorst, Elisabeth Rovers, Nicolaas Schijnschof (A.C.), Anna Auefkerd, Anna Maria Verhoof, Bastiaanoff, Paulina Verhulst, Jan Verhulst (A.C.), Wilhelmina Johanna van de Vroomen, Maarten Vroomen

Onderwijzer: Meester De Kuiper

Jan Ponce v. d. Ka	weg in 17-5-'38
Bonelia Maria Westerkamp	" 30-6-'38
Adriana Maria Lake	" 17-12-'38
Bonelia Jek	" 31-8-'38

m i e s

Mie Westerkamp	" 4-11-'39
Jan Hugo v. Toor	" 31-8-'38
Luisia Jacobs Wijnland	" 15-12-'38

w i m

Leger des Heils

In het begin van de Tweede Wereldoorlog verkeerde menigeen binnen de kerkgenootschappen in ons land nog in de veronderstelling dat men in deze sector van de samenleving niet zoveel te duchten zou hebben van de bezettingsmacht. Dat veranderde in het eerste kwartaal van het jaar 1941, toen de Duitsers er toe overgingen de kerkelijke autoriteiten in het nauw te drijven, mede als reactie op het voorlezen van respectievelijk het eerste kerkelijke protest in veel Protestantse kerken (in oktober 1940) en het Bisschoppelijk mandement tegen de Nationaal Socialistische Beweging (NSB) (in januari 1941). In dat kader werden ook draconische maatregelen genomen jegens het Leger des Heils in die zin dat deze organi-

satie eind maart 1941 werd opgeheven, "met in beslagname van eigendommen en fondsen".

Van Kees van Toor, een van de oudste, maar nog altijd zeer actieve leden van onze vereniging, ontving het bestuur enige tijd geleden een brief uit de nalatenschap van zijn schoonvader Chris Will¹, waarin "Den Weledelen Heer Chr. Will Ameide" op de hoogte wordt gesteld van de consequenties van het eerder vermelde besluit van "de bezettende overheid". De tekst van de brief is hieronder vanwege de historische relevantie integraal afgedrukt.

¹ "Meester Will" was een markante leerkracht van de School met den Bijbel te Ameide, waaraan hij, komend vanuit Groot-Ammers, van 1924 tot 1963 verbonden was.

10.000—(28)—1—39

Leest U de „Strijdkreet“?

NATIONAAL HOOFDKWARTIER,
PRINS HENDRIKKADE 49-51,
AMSTERDAM (C.).

BOUWE VLAS, Kommandant.

Onderwerp:

LEGER DES HEILS.

STICHTER: WILLIAM BOOTH.

Maatschappelijk Werk. — Afdeling Reclasseering.

EVANGELINE BOOTH,
Generaal.
101 Queen Victoria Street,
London E.C. 4.

31 Maart 1941

19.....

Adres voor antwoord:

Schieweg 249 d
Rotterdam.

Den Weledelen Heer Chr. Will
Ameide.

Hooggeachte Heer.

Met groot leedwezen brengen we te Uwer kennis, dat de bezettende overheid Het Leger des Heils, Stichter William Booth, heeft opgeheven, met in beslagname van eigendommen en fondsen. Onze Instelling bestaat in ons vaderland dus niet meer en derhalve is het ook met ons Reclasseringswerk afgelopen. Ons geloof en vertrouwen in God is niet gebroken; Hij heeft deze zware slag toegelaten en zal uitkomst geven.

Wij danken U voor Uw vriendelijke en belangeloze medewerking, waardoor ge ons zeer van dienst geweest zijt. Moge het U en de Uwen verder goed gaan.

Het is ons niet bekend wat geschieden zal met de personen, die namens ons onder Uw toezicht staan. Aan het Departement van Justitie hebben we Uw naam en adres opgegeven, maar U is natuurlijk geheel vrij in Uw beslissing. De gedragsrapporten over deze maand kunt U nog naar hier zenden, mits binnen enige dagen.

Indien U nog onkosten te vorderen hebt, wil die dan zo speedig mogelijk declareren, middels bijgevoegd staatje, dat eventueel duidelijk en gespecificeerd ingevuld moet worden. De onder Uw berusting zijnde recl.bescheiden gelieve U te vernietigen.

God zegene U.
Met vriendelijke groeten en
hoogachtend,

De viering van de eerste Koninginnedag, 31 augustus 1891

Bram Provoost

Op 30 november 1890 overleed Koning Willem III der Nederlanden. Hij werd opgevolgd door zijn minderjarige dochter Wilhelmina, die daarmee de eerste Koningin der Nederlanden werd. Wilhelmina Helena Pauline Maria was op 31 augustus 1880 geboren in het Paleis Noordeinde te Den Haag. Zij was het enige kind van koning Willem III en koningin Emma. Omdat Wilhelmina nog maar 10 jaar oud was zou haar moeder tot haar achttiende verjaardag in 1898 optreden als regentes¹.

▲ Koningin Wilhelmina in rouwkleiding na het overlijden van haar vader Koning Willem III.

Op 31 augustus 1885 werd ter gelegenheid van de vijfde verjaardag van Prinses Wilhelmina de eerste Prinsessedag gevierd. Nadat Wilhelmina koningin was geworden werd in 1891 in heel Nederland de eerste echte Koninginnedag gevierd. Zo ook in Ameide en Tienhoven. De Schoonhovensche Courant doet verslag van deze festiviteiten.

AMEIDE en TIENHOVEN, 27 Aug. 1891. De 31. Augustus a.s., de eerste verjaring onzer jeugdige koningin, dien zij als zoodanig zal herdenken, zal door de leerlingen der gemeenschappelijke openbare school dezer gemeenten feestelijk worden gevierd. De daaraan verbonden kosten worden bestreden uit vrijwillige bijdragen van ingezetenen.

AMEIDE en TIENHOVEN, 31 Aug. 1891. De openbare school alhier leverde dezen morgen een opwekkenden aanblik op, die ruim 200 rijk met oranje uitgedoste kinderen, tintelende van vreugde en geestdrift, men behoefde ze slechts te zien om te weten dat hier wederom een dier Oranjefeesten werd gevierd, waarop ons volk van geslacht tot geslacht, van oud tot jong, steeds zoo is gesteld geweest.

Dat er bij deze gelegenheid ook weder goed voor versnaperingen gezorgd was, zal wel geen betoog behoeven; de ruime bijdragen van talrijke ingezetenen hadden het niet alleen mogelijk gemaakt krentenbroodjes, saucijzen en gebakjes bij honderdtallen, zoomede de noodige limonade aan te schaffen, maar bovendien uit een tombola aan elk kind nog een souvenir mede naar huis te geven.

Eere en dank zoowel aan hen, die tot dit kinderfeest het initiatief namen, als aan al degenen die daarvoor de middelen verschaften en niet het minst aan het onderwijzend personeel der school, dat op zoo uitstekende wijze voor de organisatie van het feest heeft gezorgd, terwijl ook een woord van dank niet mag onthouden worden aan hen, die daarbij assistentie verleenden.

Zulke kinderfeesten, zij pakken zoowel de ouders als de kinderen; zij versterken den band tusschen de ingezetenen onderling en wekken de liefde tot het Oranjehuis op, wat vooral in onze dagen noodig is, nu er ook in deze gemeente, hoewel gelukkig zeer weinige, gevonden worden, die, uit naijver over zulk een echt nationaal kinderfeest, op zijn zachtst uitgedrukt, in sterk afkeurenden zin tot de jeugd durven spreken.

¹ Een regent is een bestuurder, die al dan niet namens een andere persoon of personen optreedt. Het bekendst is de staatkundige toepassing waar de regent de monarchale functies en waardigheid waarneemt namens een minderjarige, krankzinnige of anderszins regerings-verhinderde vorst of vorstin. Een vrouwelijke regent wordt regentes genoemd.

▲ Koningin Wilhelmina en haar moeder Regentes Koningin Emma (1890).

Ook de ouden van dagen, weduwen en behoeftigen, werden op deez' feestdag niet vergeten Hun allen werd een vette surprise thuisbezorgd.

De kinderen van de openbare school zijn dus goed onthaald op deze eerste Koninginnedag, die toen nog 'de eerste verjaring onzer jeugdige koningin' heette. Op 1 mei 1890 was er in Ameide ook een bijzondere Christelijke school geopend. Het is niet duidelijk of de leerlingen van die school het feest ook mee hebben genoten van de "krentenbroodjes, saucijzen en gebakjes bij honderdtallen, zoomede de noodige li-

monade." In ieder geval werd een gelukstelegram naar Koningin Wilhelmina gestuurd, dat ook nog werd beantwoord.

AMEIDE, 1 Sept. 1891. Ter gelegenheid der verjaring van H.M. de Koningin werd namens de kinderen der Christel. school alhier 't volgende telegram verzonden:

Aan H.M. Koningin Wilhelmina!
De kinderen der Chr. school te Ameide verblijden zich met Uwe Majesteit in 't feest, dat zij viert. Zij wenschen, dat God Uwe Majesteit en Hare lieve Moeder nog lang voor elkander en voor 't Vaderland sparen moge. De Hoofdonderw.²

Men kan zich de vreugde der kinderen voorstellen, toen de hoofdonderwijzer hedenochtend reeds een telegraphisch antwoord ontving van den volgende inhoud:

Hare majesteit de Koningin Regentes draagt mij op, U den bijzonderen dank der Koningin over te brengen.
Was get.: Adjudant van Dienst, VEECKENS¹.

Koninginnedag was in die jaren ook de laatste dag van de schoolvakantie, waardoor deze dag al snel een feestdag voor kinderen werd. Toen Juliana in september 1948 haar moeder als koningin opvolgde, veranderde de datum van Koninginnedag naar 30 april, haar eigen verjaardag. In 1949 werd Koninginnedag voor het eerst op die dag gevierd. De vijfjaarlijkse feestweek in Ameide wordt echter nog steeds op de oude Koninginnedag van Wilhelmina gevierd in de laatste week van augustus.

- 2 In 1891 was de in Sneek geboren Bonne Wielinga (1864 – 1948) hoofd van de Chr. School te Ameide.
- 3 Pieter Zegers Veeckens (1843-1902) was een marineofficier, die de rang van vice-admiraal zou bereiken. In 1890 werd hij benoemd tot adjudant van H.M. Koningin Wilhelmina.

► Gouden Penning ter gelegenheid van de troonbestijging van Wilhelmina als Koningin der Nederlanden op tienjarige leeftijd, 23 november 1890. Voorzijde: Links-gewend borstbeeld met lang haar. Keerzijde: Wapen in ruitvorm en oranjetakken. Opschrift: "Florira lorangier". (de oranjeboom zal bloeien); omschrift met jaartallen. Ontwerp: G. Haas.

De geschiedenis van het geslacht *Den Hertog*

Hans van den Heuvel

Mr. drs. Nicolaas (Niek) den Hertog, geboren op 19 maart 1948 in Delft en thans wonend in Amersfoort, heeft zich er - evenals tal van generatiegenoten - na zijn pensionering toe gezet zich te verdiepen in de geschiedenis van zijn voorouders. Zijn grondige graaf- en spitwerk in oude archieven en andere bronnen resulteerde eerder dit jaar in de publicatie van een mooi boek met als titel "familie Den Hertog parenteel & geschiedenis".

De vraag of er in dit geval mogelijk sprake is van enigerlei relatie met de geschiedenis van Ameide en Tienhoven ligt voor de hand. Deze vraag kan bevestigend beantwoord worden. De oudst bekende voorvader van Niek den Hertog was namelijk Anthonie den Hertog, geboren in of na 1670 en overleden in Ameide, alwaar hij op 8 augustus 1721 werd begraven. Zijn naam werd ook wel geschreven als "Den Hartog" of "De Hartigh" of zelfs als "Hartoogh". Vermoedelijk was zijn roepnaam Teun, want zijn zoon Cornelis kreeg bij de doop als tweede naam "Teunissen" of wel "Teunis zoon". Anthonie den Hertog was in Ameide gerechtsbode.

Genealogie

Het zou binnen het bestek van dit artikel te ver voeren om de in het boek gepresenteerde genealogie compleet of grotendeels weer te geven, ook al omdat leden van het geslacht vanuit Ameide al snel uitwaaierden naar achtereenvolgens Haastrecht, Hazerswoude en Delfland. Daarom beperk in me tot het vermelden van gegevens, die betrekking hebben op de oudste generaties Den Hertog.

De eerste generatie

De eerder vermelde Anthonie den Hertog trad op 21 mei 1699 in Langerak in het huwelijk met Beertje Cornelis Stout (1685 - omstreeks 1705), dochter van Cornelis Cornelisse Stout en Annigje Teunis Alblas.

Op 10 juli 1706 ging hij in Ameide in ondertrouw met Catharina van Snellenberch, bij welke gelegenheid hij als weduwnaar werd vermeld. De huwelijksvoltrekking vond op 28 juli van hetzelfde jaar plaats in de Domkerk in Utrecht. Zijn op 2 oktober 1671 in Westbroek gedoopte tweede echtgenote was een dochter van Otto van Snellenberch en Margaretha Baer en weduwe van de in 1706 overleden Barent van Gamen, met wie ze op 1 oktober 1698 in Utrecht gehuwd was.

Anthonie is op 4 juli 1703 met attestatie van Nieuwpoort lidmaat van de kerk van Ameide geworden, na in 1700 samen met Catharina in Nieuwpoort belijdenis te hebben gedaan. Zijn moeder Ariaantje (of Adriaantje) Hermens was getuige bij verscheidene doopplechtigheden van kleinkinderen.

Uit het eerste huwelijk werden vier kinderen geboren:

1. Anna, gedoopt op 25 april 1700 in Nieuwpoort. Zij trad tweemaal in het huwelijk, en wel op 14 december 1719 in Ameide met de uit Winterswijk afkomstige Berent Mijnen en op 25 januari 1731 met de op 21 augustus 1681 in Vianen gedoopte Willem Pelt.

Uit het huwelijk van Berent Mijnen en Anna den Hertog werden - in alle gevallen in Ameide - vijf kinderen geboren:

- Beertje, gedoopt op 1 augustus 1720;
- Hermanus, gedoopt op 12 oktober 1721;
- Anthoni, gedoopt op 11 februari 1723
- Anthoni, gedoopt op 16 april 1724, en
- Adriana, gedoopt op 25 augustus 1726, waarbij als achternaam "van Mijnen" in plaats van "Mijnen" werd vermeld.

Uit het huwelijk van Willem Pelt en Anna den Hertog werden, eveneens in alle gevallen in Ameide, zeven kinderen geboren, te weten:

- Beertje, geboren in 1731;
- Hermina, gedoopt op 18 november 1731;

- Hermina, gedoopt op 23 november 1732;
 - Ariaantje, gedoopt op 10 januari 1734;
 - Antonia, gedoopt op 28 augustus 1735;
 - Anthonie, geboren in 1737, en
 - Anthonie, gedoopt op 29 september 1739.
2. Willem, gedoopt op 13 november 1701 in Nieuwpoort en aldaar overleden in of vóór 1729. Hij trad op 11 mei 1725 in Ameide in het huwelijk met de aldaar op 25 november 1697 gedoopte Aaltje Bastaansdr. Ze werd op 8 december 1729 de echtgenote van Ruth Theunisz Bogaard. In de desbetreffende huwelijksakte werd vermeld dat de vrouw weduwe was van Willem den Hertog.
3. Aaltje (of Aletje), gedoopt op 12 augustus 1703 in Ameide en overleden omstreeks 1777 in “Willige Langerack”. Ze was gehuwd met de op 7 december 1692 in Noordeloos gedoopte Bastiaan Leenderts den Hooglander, zoon van Bastiaan Leenderts Hooglander en Marringje Ariens. Hij was van beroep bakker. Het echtpaar had tien kinderen, die allen in Willige Langerak werden geboren. Het betrof achter-eenvolgens:
- Baartje, geboren in 1723;
 - Maartje, geboren in 1725;
 - Adriaantje, geboren vóór 1729;
 - Geertrui, geboren in 1729;
 - Annigje, eveneens geboren in 1729;
 - Baartje Bastiaans, geboren in 1732. Ze was de echtgenote van de omstreeks 1730 in Gouda geboren Jacob Wielebeek;
 - Anthonia, geboren in 1737;
 - Johannes, geboren in 1738;
 - Jan Bastiaans, geboren in 1741. Hij was de echtgenoot van Pleuntje Willems Eegdeman, en
 - Cornelis Bastiaans, geboren in 1745.
4. Cornelis, zie verder bij de volgende generatie.

De tweede generatie

Cornelis den Hertog, gedoopt op 5 april 1705 in Ameide en overleden op 1 augustus 1766 in Haastrecht, was van beroep rietdekker. Hij trad drie-maal in het huwelijk, en wel met:

- a. Cornelia Willemsdr Blokland, dochter van Willem Theunisz Blokland en Merrigje Geritsdr den Besten, gedoopt op 22 augustus 1706 in Bergambacht en overleden op 26 januari 1784 in Haastrecht;
- b. (op 11 november 1742) Lysbeth Maetruit, geboren op 15 februari 1699 en overleden op 9 december 1745, en
- c. (op 15 mei 1746 te Haastrecht) Wijntje Verham, geboren op 14 juni 1711 in Bergambacht en overleden op 26 januari 1784 in Haastrecht.

Uit het eerste huwelijk werden drie kinderen geboren:

- Beertje, gedoopt op 21 december 1727 in Langerak en overleden op 21 december 1731 in Haastrecht;
- Gerrit, gedoopt op 25 december 1729 in Haastrecht. Hij trad op 25 oktober 1750 in Goudriaan in het huwelijk met de daar op 20 november 1728 gedoopte Jannigje Willemsdr Boonstoppel, dochter van Willem Boonstoppel en Barber Jansdr Brandwijk. Uit dit huwelijk werden negen kinderen geboren: vier zoons en vijf dochters.
- Bertje, wier naam ook wel werd geschreven als “Baartje” of “Beertje”, gedoopt op 16 maart 1732 in Haastrecht. Zij trad tweemaal in het huwelijk, te weten eerst met Jacobus Sonderland en later met Pieter Dompeling, geboren omstreeks 1724 in Leimuiden en aldaar overleden op 10 december 1807. Uit beide huwelijken werd een zoon geboren.

Om te voorkomen dat de tekst van het artikel al te zeer uitwaaiert, is deze tak van het geslacht niet verder uitgewerkt.

Uit het derde huwelijk, dat van Cornelis den Hertog en Wijntje Verham werden, steeds te Haastrecht, vier kinderen geboren:

- Aafje, gedoopt op 3 december 1747;
- Willem, gedoopt op 23 november 1749. Hij trad op 26 juli 1772 in zijn geboorteplaats in het huwelijk met Elisabeth Hijselendoorn, van wie verder uitsluitend bekend is dat zij op 7 februari 1794 in Oudshoorn overleed. Het echtpaar had vier kinderen, die allen in Boskoop ter wereld kwamen: Cornelis, gedoopt op 11 maart 1773 en in zijn geboorteplaats overleden, en Gerrit, Cornelis en Anna, gedoopt op respectievelijk 27 maart 1774, 20 augustus 1775 en 27 maart 1777.
- Annigje, gedoopt op 23 juli 1752. Zij trad op 8 december 1773 in haar geboorteplaats in het huwelijk met de omstreeks 1752 geboren Jan Vreeswijk. Het echtpaar had drie kinderen, die allen in Haastrecht werden geboren: Weintje, Berendina en Johannes, van wie de laatsten werden gedoopt op 3 juli 1774 en 2 oktober 1783.
- Cornelis, zie verder bij de volgende generatie.

De derde generatie

Cornelis den Hertog, geboren op 18 augustus 1754 in Haastrecht en overleden op 30 april 1829 in Hazerswoude, trad op 3 november 1782 in Zoetermeer in het huwelijk met Aaltje Olij, dochter van Pieter Olij en Neeltje Poverijn, geboren op 2 april 1758 in Berkel en overleden op 22 juni 1831 in Hazerswoude. Het echtpaar had negen kinderen, die allen in Hazerswoude werden geboren:

- Neeltje, geboren in 1783;
- Cornelis, geboren in 1785;
- Pieter, geboren in 1787;

- een levenloos ter wereld gekomen en naamloos kind, geboren op 8 december 1788 in Hazerswoude en aldaar op dezelfde dag begraven na betaling van drie gulden impost (= belasting). Dit was voor die tijd een aanzienlijk bedrag; “pro deo begraven” was ook mogelijk;
- Wijntje, geboren in 1789;
- Aafje, geboren in 1792;
- Ariaantje, geboren in 1795;
- Willem, geboren in 1798, en
- Machteldje, geboren 1800.

De vierde en volgende generaties

Vanaf de vierde generatie ziet de stamreeks van het geslacht er in hoofdlijnen als volgt uit:

- generatie 4: Pieter (1787, Hazerswoude; 1853, Hazerswoude) + Klaasje Hoogeveen (1781 Hazerswoude; 1853, Hazerswoude);
- generatie 5: Cornelis (1811, Hazerswoude; 1870, Hazerswoude) + Antje van Tol (1813, Hazerswoude; 1853; Hazerswoude);
- generatie 6: Pieter (1850, Hazerswoude; 1908, Delft) + Maria van der Zwaan (1849, Hazerswoude; 1925, Delft);
- generatie 7: Cornelis (1875, Hazerswoude; 1908, Delft) + Janna Hoogeveen (1876, Bleiswijk; 1967, Vlaardingingen);
- generatie 8: Nicolaas (1917, Delft; 1970, Delft) + Johanna Frederika Gortworst (1923, Almelo; 2001, Soest), en
- generatie 9: Nicolaas, de stamvorser, (1948, Delft) + Boukje Maria Gaasterland (1950, Nijmegen).

Ameide

Niek den Hertog gaat in zijn boek vrij uitgebreid in op de ontstaansgeschiedenis van Ameide, Haastrecht, Hazerswoude en Delft – plaatsen, waar leden van zijn voorgeslacht in de loop der eeuwen hebben gewoond en vaak ook gewerkt. Waar het om Ameide¹ gaat, besteedt hij vooral aandacht aan de veelbewogen geschiedenis van (het gebouw van) de Hervormde Kerk, waar verscheidene familieleden van hem in lang vervlogen tijden gedoopt en (of) in de echt verbonden zijn.

De auteur maakt er in dit verband onder andere melding van dat uit een rekeningboek blijkt dat in het jaar 1702 aan “Anthonij de Hartigh” een bedrag van zes gulden (nu circa 65 euro) werd betaald voor een nieuwe stok voor het “kercke sackie”. Hij houdt het overigens niet voor uitgesloten dat betrokkene de stok niet zelf heeft gemaakt, maar dat “Willem Sebastiaansz. Hartogh, gemeenlandstimmerman en wellicht familie”, de maker was.

De bodebus

¹ Opmerkelijk is dat de heer Den Hertog Ameide driemaal als “stad” aanduidt, waartegen van de zijde van onze vereniging uiteraard geen enkel bezwaar bestaat.

In de inleiding van dit artikel is vermeld dat Anthonie den Hertog, de stamvader van het geslacht Den Hertog, in Ameide gerechtsbode was. Bij dit ambt behoorde een bodebus.² Zijn verre nazaat wijdt in zijn boek een interessante beschouwing aan deze en andere bodebussen, waarvan de tekst hieronder vrijwel integraal is afgedrukt.

Zo'n bodebus bestond uit een palmhouten ronde bus of doos, die werd voorzien van het zegel van de opdrachtgever. Vanaf de vijftiende eeuw werd aan de bodebus een schildje gevoegd met het wapen van de instantie die de bode vertegenwoordigde.

Die instanties waren heel divers. Daar waren bestuurslichamen bij, zoals de Staten-Generaal, de Provinciale Staten en gemeentebesturen, maar ook Hoogheemraadschappen, Waterschappen en polderbesturen.

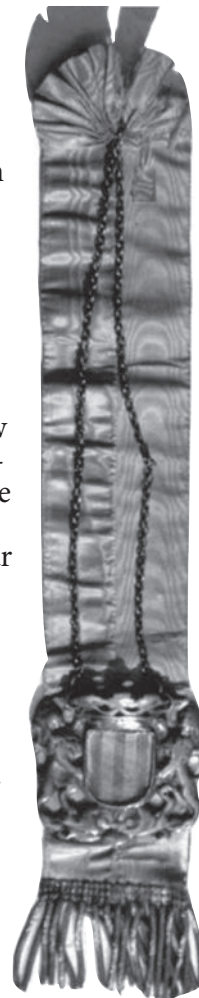
De gilden voorzagen hun boden van een bodebus met een officieel ambts-teken. Zo'n teken gaf aan de rechtmatige drager bepaalde voorrechten.

Hij kon op vertoon van het ambts-teken gratis gebruik maken van het toen in gebruik zijnde openbaar vervoer (veerpont, reiskoets en trekschuit), met inbegrip van kost en onderdak. Het maakte de drager ook tot een persoon die het vertrouwen van zijn opdrachtgever genoot.

Soms had de bode maar één opdrachtgever, zoals bijvoorbeeld een graaf, stadhouder, een legercommandant of zelfs een prins. Zo had de oudste zoon van Willem van Oranje, Filips Willem van Oranje, Graaf van Buren en Leerdam, een persoonlijke bode die de bodebus moest dragen in de vorm van een soort tas, die gedekt was met een zilveren schild met daarop de naam en het wapen van Filips Willem, inhoudend de wapens van Oranje-Nassau, Buren en nog andere door hem gevoerde wapens. Zo'n bodebus werd toch gaandeweg een kostbaar en steeds sierlijker ambts-teken, dat aan de persoon die het droeg een zekere allure gaf.

De oorspronkelijke bus was aanvankelijk dus een soort tas en werd later vooral een insigne – meestal in zilver uitgevoerd – dat als ambts-teken diende. Aan de bus of het draagteken kon men zien dat men met een ambtenaar in functie te maken had en bij welke overheid hij in dienst was. In het geval van Anthonie betrof het dus het stadswapen van Ameide. De bode gaf ook wel eens leiding aan het college als de president of schepen niet aanwezig was.

De gemeentebode stond ten dienste van de burge-

² In de editie 2004-IV van dit blad staat een zeven pagina's tellend artikel vol wetenswaardigheden over bodebussen in het algemeen en de bodebus van Ameide in het bijzonder. Het werd geschreven door de op 7 augustus van het vorig jaar overleden Herman Beckmann, die medio 2004 toetrad tot de redactie van het Nieuwsblad, dat hij in de daaropvolgende jaren tot grote bloei bracht.

meester. Als er voor een gemeente een ambtsketen werd gemaakt door een edelsmid, werd vaak ook opdracht gegeven voor het maken van een bodebus. De bodebus werd gedragen bij officiële gelegenheden. Veel gemeenten hebben tot op de dag van vandaag nog steeds een bodebus in bezit, die ook nog wel gedragen wordt bij openbare vergaderingen, zoals raadsvergaderingen.

De bodebus was ook een uiting van pronk. Het waterbeheer en de waterschappen waren zeer belangrijk voor de ontwikkeling van de Alblasserwaard. Pronk en gezag hoorden in de oude waterschapwereld bij elkaar.

Pronk diende allereerst om de verheven status van het waterschapsbestuur boven de ingelanden duidelijk te maken. Het vertoon van een zekere pracht en praal, het voeren van een zekere "staatsie", moest ontzag en respect inboezemen.

Goede voorbeelden hiervan zijn de imposante polder- en gemeenlandshuizen, de rijtuigen en de jachten, waarmee het bestuur zich verplaatste, en de prestigieuze wandkaarten. Dergelijke statussymbolen hadden echter ook een interne functie. Ze benadrukten de exclusiviteit van het waterschapsbestuur en werkten de verbroedering en collegialiteit in de hand. Bepaalde pronk was daar zelfs speciaal op gericht. Het beste voorbeeld vormen de hens- of broederschapsbekers, waarmee volgens een vast ritueel tijdens de schouwmaaltijd op de groei en de bloei van het waterschap werd gedronken. Die bekers kregen slechts diegenen te zien, die deel van het bestuur uitmaakten en zo nog meer tot elkaar werden gebracht".

Het familiewapen

Niet onvermeld mag blijven dat de bodebus van Ameide een belangrijke rol heeft gespeeld bij het ontwerpen van een wapen voor de familie Den Hertog, nadat Niek den Hertog tot de conclusie was gekomen dat er in dit opzicht "in het verre verleden niets was terug te vinden". De volgende passages zijn ontleend aan het desbetreffende deel van zijn boek:

"De ontwerper van ons familiewapen heeft de stamvaders, hun beroepen en woonplaatsen als uitgangspunt genomen. Rekening houdend met de heraldische regels heeft hij dit wapen gemaakt en laten registreren.

De mannelijke nazaten mogen het gebruiken. Voor gebruik door (ongehuwde) vrouwen uit de familie is er een aangepaste uitvoering. Het vrouwenwapen is een type wapen dat door vrouwen van adel en de gegoede burgerij werd aangenomen. De wapens van vrouwen waren tussen de Middeleeuwen en de 18^e eeuw doorgaans ruit- of ovaalvormig. Het wapen werd meestal van de vader of man overgenomen. Ovaal voor gehuwde vrouwen. Een ongehuwde vrouw voert hetzelfde wapen als haar vader. Gehuwde vrouwen kunnen uit drie mogelijkheden kiezen:

1. Ze kan het wapen van haar man met haar eigen wapen combineren, in een gedeeld schild van ovale vorm, of in de vorm van een alliantiewapen;

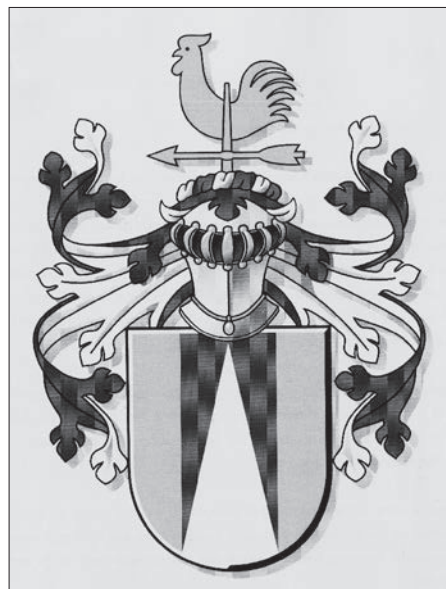
2. Ze kan haar eigen familiewapen (van de vader) blijven voeren;
3. Ze kan het wapen van haar echtgenoot gebruiken, bijvoorbeeld wanneer zij geen eigen familiewapen heeft. De motivatie van het ontwerp, nadat de stamreeks met toelichting bekend was, luidt als volgt: de geel-blauwe banen zijn van het wapen en de bodebus van Ameide genomen (maar niet als zodanig herkenbaar, want dat mag niet). Op de brede baan staat een uit de schildvoet komende kerktoerenspits, verbeeld door het heraldische stuk, de "punt", als teken van zowel het bouwen van als het werken in de kerk.

Wapen: in goud, op een brede blauwe baan een zilveren punt.

Helmteken: een gouden windhaan.

Dekleden: blauw, gevoerd van zilver.

Het wapen is in 2013 ontworpen door A.J.C. van Breugel en H.C. 't Jong.

Het wapen kan alleen worden gevoerd door de naam dragende nakomelingen van Cornelis den Hertog (1811-1870). Dus ook dames die Den Hertog heten en van hem afstammen, mogen het voeren.

Ongehuwde dames op een ruitschild en gehuwde dames op een ovale schild. Vrouwen voeren geen helm, helmteken of helmkleden. Hun eventuele echtgenoten en kinderen hebben geen recht op dit wapen".

Slot

"familie Den Hertog parenteel & geschiedenis" is niet verkrijgbaar via de boekhandel. Het is namelijk "geen publieke uitgave, maar een familieboek", met name ter bescherming van de privacy van de betrokkenen.

Wat betreft de geschiedenis van het geslacht Den Hertog zult u het - overeenkomstig de bekende uitspraak van de "Rijdende rechter" - "dus moeten doen" met de inhoud van dit artikel.

De autobusdiensten van

Den Braven en Bouter

Walter van Zijderveld

In 1923 verschenen de eerste autobussen op de Lekdijk

Met de raderboten van de Stoomboot Rederij op de Lek (SRodL) konden reizigers in het begin van de jaren twintig van de vorige eeuw comfortabel naar Rotterdam en de tussenliggende plaatsen reizen en de andere kant op naar Culemborg. Via Vreeswijk kon men dan met de boot of tram gemakkelijk in Utrecht en Amsterdam komen. Door de goede bootverbinding met de grote steden kon de handel in Ameide floreren. Het grote achterland met zijn vele boeren zorgde ervoor dat er veel veevervoer was en agrariërs die naar de Rotterdamse markt wilden. Aan openbaar personenvervoer over de weg was in Ameide daarom niet zo'n behoefte.

Gorinchem, waar elke maandag markt werd gehouden, was door het ontbreken van een goede verbinding met openbaar vervoer over land bij de Ameidenaren niet erg in trek. L. Broere uit Sliedrecht zag er toch wel brood in en begon op 7 februari 1923 een dagelijkse autobusdienst tussen het Schoonhovenseveer via de Lekdijk naar Ameide en vandaar naar Gorinchem. Op zondag werd echter niet gereden. L. Broere reed de diensten samen met zijn zoons, die al snel het bedrijf overnamen. Dat ging verder onder de naam Gebr. Broere.

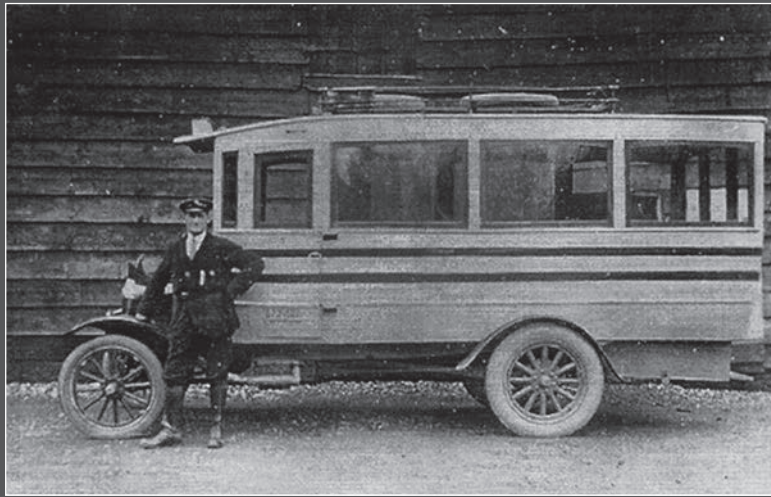
Een week later werden door A. Janse uit Groot-Ammers op 13 februari 1923 drie marktdiensten geopend, die begonnen in Streefkerk en alle drie via Ameide reden. Op maandag naar de markt in Gorinchem, op woensdag naar de markt in 's-Hertogenbosch en op zaterdag naar die in Utrecht. 1923 was een jaar waarin meer ondernemende lieden brood zagen in een autobusdienst. Zo richtten de Langerakse gereformeerde predikant Abraham Jansens sr, zijn gelijknamige zoon Abraham Jansens en de fietsenmaker Hendrik Roest de autobusonderneming De Alblasserwaard op. Deze naam werd echter zelden gebruikt. Meestal sprak men van de dienst van Jansens en Roest. De

dagelijkse leiding berustte bij Hendrik Roest. De drie heren begonnen op 19 maart 1923 een dienst Schoonhovenseveer-Gorinchem, die ook door L. Broere werd gereden. Twee ondernemingen op dezelfde route was vragen om narigheid. Men probeerde elkaar passagiers af te snoepen. Beide kempfanen gebruikten voor hun concurrentiestrijd de in die tijd gewone middelen: elkaar niet laten passeren, te vroeg of te laat vertrekken en teveel passagiers vervoeren. Door een gebrek aan overheidsregels kon dat toen allemaal gebeuren. Alleen gemeenten konden door het verlenen van een standplaatsvergunning hier iets aan doen. Door er voorwaarden aan te koppelen, konden ze het autobusbedrijf min of meer reguleren. Zo had Gorinchem strikte regels over aankomst- en vertrektijden, het aantal passagiers, keuringen enz. Op naleving van die regels werd door de Gorinchemse politie streng gecontroleerd. Door de vele overtredingen die Jansen en Roest in Gorinchem begingen, werd op 13 mei hun standplaatsvergunning ingetrokken. Ze mochten wel een nieuwe vergunning aanvragen, maar totdat die werd verleend mochten ze niet rijden. Op 21 mei 1924 werd de vergunning verleend. Het bedrijf had toen minimaal negen dagen stilgelegen. Dat was niet alleen een financiële strop, maar was ook voordelig voor de concurrentie. De reizigers konden nu alleen met L. Broere mee en sommigen zijn er mogelijk klant gebleven. Het gevolg van een en ander was ook dat de heren Jansens zich terugtrokken uit het bedrijf.¹

Bouter en Den Braven werden deelgenoot in Jansen en Roest

Roest ging op zoek naar nieuwe partners en vond die in Ameide en Tienhoven, waarschijnlijk via familierelaties. Dat waren A. den Braven uit Tienhoven en G. Bouter uit Ameide, die in juli 1924 deelhebber werden in de autobusonderneming. Zo ontstond de firma Den Braven, Roest en Bouter. De diensten van Jansens en Roest werden gewoon

¹ Zijderveld, *Autobusverkeer*, p. 74-80.

▲ Een omnibus van Jansens en Roest. Afb.: HV H'veld-G'dam.

**Omnibusdienst Gorcum-Schoonhoven.
PLAATSBEWIJS.**

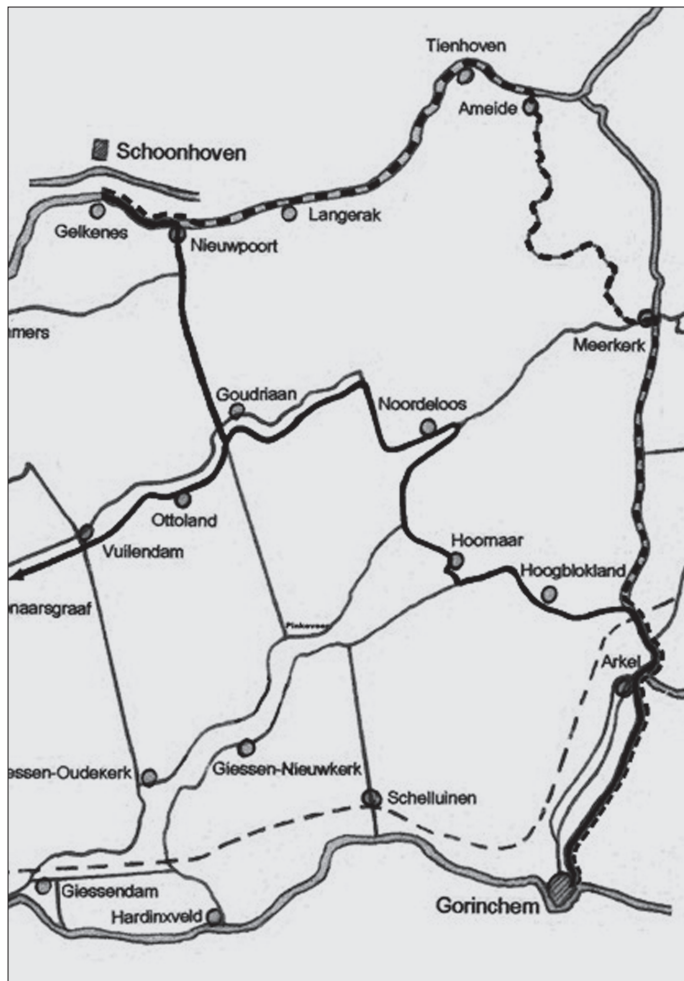
Gorcum							
Arkel	15						
Meerkerk	35	20					
Ameide	50	30	15				
Tienhoven	60	45	30	15			
Langerak	75	60	45	25	15		
Nieuwpoort	80	65	50	30	20	15	
Schoonhoven	85	70	55	35	25	20	10

▲ Een plaatsbewijs van Jansens en Roest uit 1923, waarop meteen de tarieven van dat traject waren vermeld.

voortgezet.

Uit de beschikbare gegevens mag worden geconcludeerd dat de auto-omnibussen nog steeds onder de naam Jansens en Roest op de weg verschenen en de namen van Den Braven en Bouter daar niet in voorkwamen. Het materieel was, geheel of gedeeltelijk, overgegaan naar de nieuwe onderneming en ook de chauffeurs kwamen daar in dienst. De onderneming gebruikte ook de oude naam De Alblasserwaard. Den Braven, en waarschijnlijk ook Bouter, deed zelf ook dienst als chauffeur.

Ze konden het kennelijk niet zo goed met elkaar

vinden want de onderneming werd in oktober 1924 opgesplitst.

- A. den Braven kreeg de dienst:
Schoonhovenseveer-Ameide-Meerkerk- Arkel-Gorinchem.
- G. Bouter en H. Roest kregen samen de diensten:
- Schoonhovenseveer-Goudriaan-Hoogblokkland-Gorinchem.
 - Schoonhovenseveer-Goudriaan-Molenaarsgraaf-Dordrecht.
 - Papendrechtseveer via de Graafstroom naar Gorinchem (maandagdienst).
 - Waarschijnlijk ook Papendrecht-Bleskensgraaf-Nieuwpoort-Utrecht (zaterdagdienst).

Van de drie eerste hierboven genoemde dagelijkse diensten van Bouter & Roest, was er geen enkele die via Ameide reed.

De ondernemingen van Den Braven en van Bouter & Roest bleven beide de naam 'De Alblasserwaard' voeren. Dat gaf voor het publiek niet veel verwarring, want beide ondernemingen reden verschillende routes. Hoogstens was dat lastig voor de autoriteiten, maar die spraken toch meestal van Den Braven en Bouter&Roest. Den Braven en Bouter reden zelf ook mee. Den Braven reed onder andere in de autobus met kenteken H 28027.

In de paar maanden dat de dienst officieus Den Braven, Roest en Bouter heette, reed A. den Braven een fietser aan, waardoor de fiets werd beschadigd, en had hij bij een controle een kapotte handrem. Verder is over deze periode niets teruggevonden.² De autobussen in die tijd waren auto-omnibussen. Dat wil zeggen dat de passagiers niet, zoals tegenwoordig op stoelen of bankjes zitten die dwars in de bus staan, maar op langs-banken die aan de zijkant zijn geplaatst.

◀ De verdeling van de routes tussen G. Bouter (getrokken lijn) en A. den Braven (gestippelde lijn).

² RAG, PV, 24 aug. en 19 sept. 1924, 9 en 10 jan., 6 okt. 1925.

▲ Klaas Roest op de motorkap van zijn T-Ford, die reed voor Jansens en Roest. Deze autobus werd later overgenomen door A. den Braven. Foto: Hist. Kring Nieuwpoort.

De autobusdienst van A. den Braven kwam en verdween

Toen Arie den Braven in juli 1924, samen met G. Bouter, de plaats innam van de heren Jansens, was hij 33 jaar oud. Hij was geboren op 23 september 1890 te Noordeloos en woonde in die periode te Tienhoven. Na de splitsing in oktober 1924 ging hij zelfstandig verder.

Op het enige traject dat hij reed, het traject Schoonhoven-Gorinchem, via de Lekdijk en de Zouwen/Bazeldijk, had Den Braven zware concurrentie van de Gebr. Broere. Het was een harde strijd voor dit éénmansbedrijf om op te boksen tegen de veel grotere Gebr. Broere. Uiteindelijk gaf Den Braven zich gewonnen en deed op 9 maart 1925 zijn dienst over aan de Gebr. Broere. Hiermee was de concurrentiestrijd op het traject Schoonhovenseveer-Ameide-Gorinchem voorlopig voorbij.³

Den Braven reed zelf met de bus, maar had ook een chauffeur in dienst. Dat was Nicolaas Pek, die was geboren op 28 januari 1903. Hij was dus 21 jaar toen hij bij Den Braven in dienst trad. Hij woonde in Groot-Ammers in huis 120a.

Zover bekend had Den Braven maar één autobus. Deze was overgekomen van Jansens en Roest en had het kenteken H 34986. De autobus werd op 31 januari 1925 afgekeurd, maar nadat de gebreken waren verholpen en er een nieuwe motor was geplaatst, verscheen de bus kort daarop goedgekeurd weer op de weg.⁴

Bouter richtte de Eerste Autobusdienst 'De Alblasserwaard' op (1924)

De autobusonderneming Bouter&Roest was ook geen lang leven beschoren. Uit de verzonden brieven kan worden afgeleid dat H. Roest rond 1 december 1924 de zaak heeft verlaten. Hij zal toen al niet erg actief meer zijn geweest, want op 1 november 1924 gaf G. Bouter de onderneming de naam: Eerste Autobusdienst 'De Alblasserwaard'.

Gerrit Bouter Jacobuszoon, zoals hij wel werd

genoemd om verwarring te voorkomen, was geboren op 21 mei 1864 te Lekkerkerk en woonde op het adres Franschestraat 252 te Ameide. Hij begon in 1897 een loodgietersbedrijf. Na verloop van tijd was hij, behalve loodgieter, ook leidekker, elektrisch installateur, had een winkel in huishoudelijke artikelen en fietsen en was dus een manusje van alles. Hij zag daarnaast kennelijk ook wel brood in een autobusonderneming.⁵ Hij was getrouwd met Willempje van Zoest. In 1924 waren nog vier zoons in leven: Teunis Adrianus (1892), Marinus (1894), Hugo Antonie (1897) en Hermijndert (1899).⁶ In de eerste correspondentie werd meestal niet de volledige naam van de onderneming gebruikt, maar werd deze simpelweg 'De Alblasserwaard' of G. Bouter en Zonen genoemd. Het 'en Zonen' werd in de correspondentie meestal weggelaten en ook niet duidelijk is welke zonen dat dan waren.

'De Alblasserwaard' en dienst Schoonhovenseveer-Dordrecht

De autobussen van Jansens en Roest op de route Schoonhovenseveer-Dordrecht, evenals die van bijna alle andere autobusondernemingen, reden tot aan het Papendrechtseveer. Daar moesten de passagiers uitstappen, de veerpont naar Dordrecht nemen en daarna nog een eind lopen naar het hart van de stad. In april/mei 1924 hadden Jansens en Roest een verzoek ingediend om met de veerpont te mogen overvaren, maar door de geringe capaciteit van de pont was dat geweigerd.

Nadat G. Bouter en H. Roest na de opsplitsing van Jansens en Roest de buslijnen in de westelijke Alblasserwaard in bezit hadden gekregen, probeerden ze het in oktober 1924 opnieuw. Ze moesten wel, want ze hadden langs de Graafstroom veel concurrentie gekregen van de autobusdiensten van de Reederij op de Lek en van Fop Smit. De autobusdienst 'De Graafstroom' van Jongeneel uit Oud-Alblas was al vanaf het begin in 1923 een felle concurrent geweest. Door de bussen via de veerpont door te laten rijden naar de binnenstad van Dordrecht, hoopten Bouter&Roest hun dienst aantrekkelijker te maken voor de reizigers. Doordat het wagendek van de veerboot intussen was vergroot, konden meer voertuigen worden vervoerd. Behalve vrije overtocht vroegen Bouter&Roest voor hun vijf dagelijkse ritten ook een subsidie aan de gemeente Dordrecht. De subsidie kregen ze niet, maar wel vrije overtocht naar Dordrecht. De reizigers moesten wel apart voor de overtocht betalen. Het goedkeuren van de dienstregeling, het verlenen van de vergunning en het keuren van de autobus vergde nog wat tijd, maar op 17 december 1924 begon de dienst. Het eindpunt was op de Visbrug te Dordrecht. Concurrent Jongeneel kreeg op 11 maart 1925 ook een vergunning en begon ook door te rijden naar Dordrecht.

G. Bouter was intussen de enige eigenaar van de autobusonderneming 'De Alblasserwaard' geworden.

³ Een uitgebreid verslag van deze concurrentiestrijd en de overname door Gebr. Broere is te vinden in Zijderveld, *Autobusverkeer*, p. 81-84.

⁴ RAG, PV 9, 10 en 12 jan. en 29 mei 1925; IB-index.

⁵ NA, KvK-Do, inv. 5020/252 en 6360/318; RAG, PV 16 febr. 1925; GAZ-Am, IB 13 dec. 1924; GAZ-Am, BR.

⁶ GAZ-Am, BS-G en O.

Schoonhoven-Hoornaar-Gorcum v.v.

	Dagelijks (behalve Maandag)				Alleen Maandag			
	1	2	3	4	1	2	3	4
Schoonhoven	—	9.15	1.00	5.00	7.00	—	—	2.35
Nieuwpoort	6.35	9.20	1.05	5.05	7.05	—	—	2.40
Goudriaan	6.45	9.35	1.15	5.15	7.15	9.10	—	2.50
Noordeloos	7.05	9.55	1.35	5.35	7.35	9.30	—	3.00
Hoornaar	7.15	10.20	1.45	5.45	7.45	8.58	9.40	11.45
Hoog-Biekland	7.20	10.25	1.55	5.55	7.55	9.05	9.50	11.50
Arkel	7.25	10.30	2.05	6.05	8.05	9.15	10.00	12.00
Gorinchem	7.40	10.40	2.20	6.15	8.15	9.35	10.15	12.15
Gorinchem	7.45	11.10	3.40	7.15	8.15	11.15	11.45	12.30
Arkel	7.50	11.25	3.55	7.25	8.25	11.25	11.55	12.40
Hoog-Biekland	8.00	11.35	4.05	7.35	8.30	11.35	12.05	12.50
Hoornaar	8.15	11.45	4.15	7.45	8.40	11.45	12.15	1.00
Noordeloos	8.30	11.55	4.30	7.55	—	—	12.25	1.10
Goudriaan	8.45	12.15	4.45	8.10	—	—	12.45	1.30
Nieuwpoort	8.55	12.25	4.55	8.20	—	—	12.55	1.40
Schoonhoven	9.00	12.30	5.00	8.25	—	—	1.45	6.00

■ Vrijdag en Zaterdag niet.

Electrische Drukkerij Hansum

Franschestraat

AMEIDE

Hij had inmiddels in de gaten gekregen dat van de toenemende concurrentie niemand beter werd en dat deze er uiteindelijk toe zou leiden dat één of meerdere ondernemingen het onderspit zouden delven. Dat zouden niet de grote en kapitaalachtige Reederij op de Lek of Fop Smit zijn, maar de ondernemingen van Bouter en/of Jongeneel. Hij ging met Jongeneel in gesprek over een samenwerkingsverband en die voelde er wel voor. Samen stonden ze sterker tegenover de financiële macht van de twee rederijen. Door onderling niet te concurreren, konden ze hun tarieven, dienstijden en trajecten onderling afspreken en hoefden ze niet bang te zijn dat ze passagiers van elkaar afsnoepten.

De eerste gezamenlijke dienstregeling voor het traject Goudriaan-Dordrecht ging in op 7 april 1925. Beide ondernemingen bleven zelfstandig en bleven ook hun eigen naam voeren, dus 'De Alblasserwaard' van G. Bouter en 'De Graafstroom' van J. Jongeneel. In Dordrecht was het voorschrift dat de verschillende busdiensten een lijnnummer moesten voeren. De bussen van Bouter en van Jongeneel kregen nummer 7. Het doorrijden naar de Visbrug was niet een echt succes. Het oprijden van de pont bij druk verkeer ging moeilijk en de autobussen hadden daarvan nogal te lijden. Bovendien waren ze met het overvaren soms meer tijd kwijt dan de bedoeling was.⁷

De dienst Schoonhovenseveer-Goudriaan-Noordeloos-Gorinchem

Jansens en Roest waren rond 10 juni 1924 begonnen met de dagelijkse dienst Schoonhovenseveer-Goudriaan-Noordeloos-Hoornaar-Arkel-Gorinchem. Op die route reed al tien maanden de autobus van Rietveld en De Haas, dus die kreeg plotseling concurrentie. Te laat vertrekken, te snel rijden, niet laten passeren, al die trucs om zoveel mogelijk passagiers te kunnen oppikken werden ook nu weer van stal gehaald.

Toen G. Bouter in oktober 1924 de dienst in handen kreeg, pakte hij het verstandiger aan. In plaats van de concurrentie voort te zetten, probeerde hij een samenwerkingsverband met zijn rivalen op te zetten. Zo kon ieder een zo goed mogelijk gelegde boterham blijven verdienen, zonder steeds maar weer extra moeite te moeten doen, risico's te nemen en boetes te riskeren om van de concurrent een klant af te snoepen. Hij ging in gesprek met Rietveld en De Haas en die voelde wel voor het idee. Begin maart 1925 sloten Bouter en De Haas en Rietveld een overeenkomst. Hierbij werd overeengekomen dat Rietveld en De Haas voortaan de dienst Goudriaan-Gorinchem zou rijden en Bouter Dordrecht-Schoonhovenseveer. In Goudriaan zouden de diensten dan op elkaar aansluiten. Dit was

⁷ Zijdeveld, Autobusverkeer, p. 92-106.

▲ De tweede dienstregeling die G. Bouter heeft uitgegeven, zie boven, dateerde van 9 januari 1925, de eerste werd uitgegeven op 17 december 1924. Afb.: SAD-Pa.

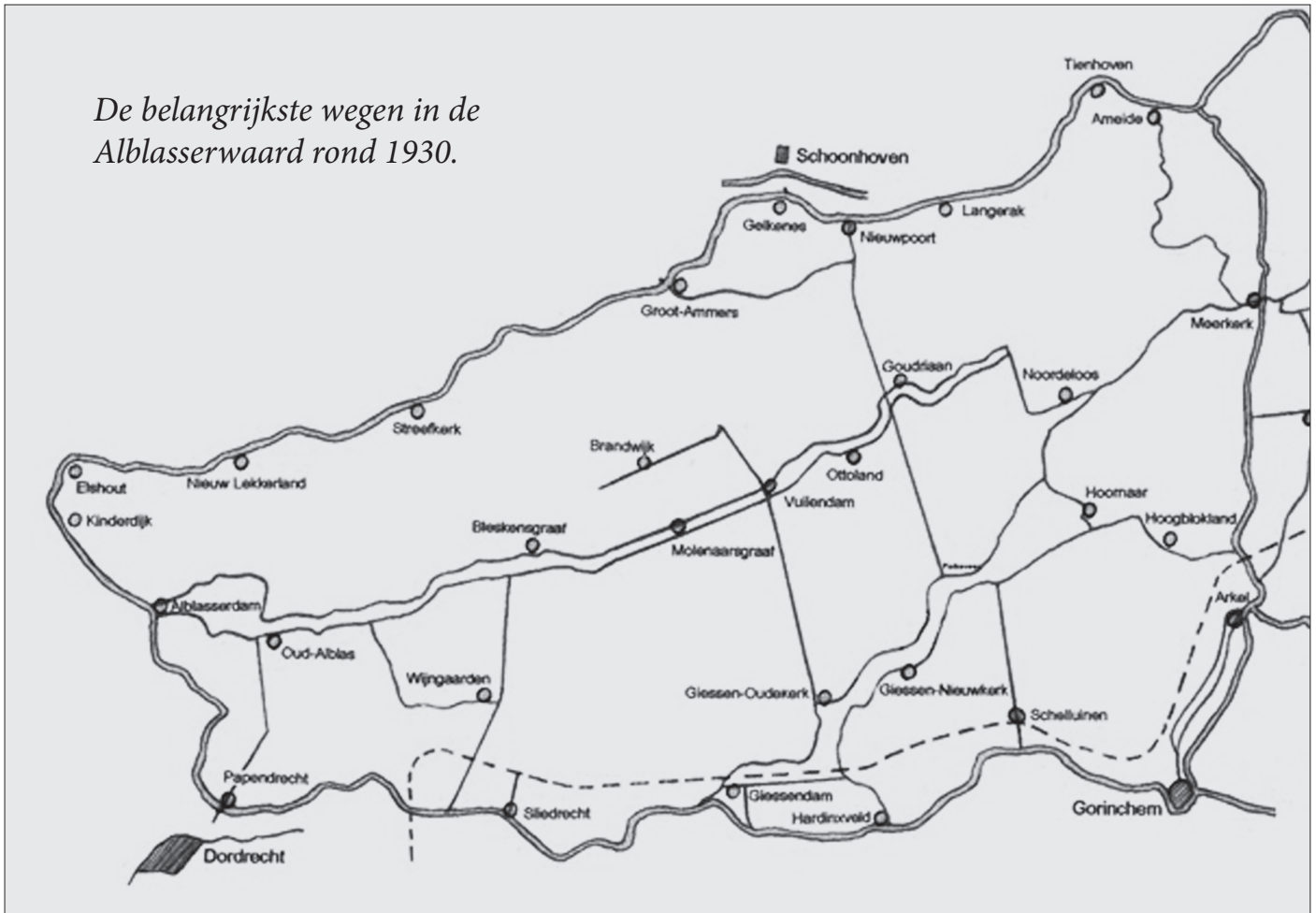
De uren van vertrek zijn op de tusschenstations bij benadering aangegeven.

Verhooring van Autobussen tegen gelijk tarief.

Schoonhoven-Goudriaan-Molenaarsgraaf-Dordt v.v.							
Standplaats Schoonhoven (veer). Dordrecht Visbrug. Rijdt tot Visbrug tegen gewoon tarief.							
DAGELIJKS.							
	M.1	M.2	M.3	M.4	M.5	M.6	M.7
Schoonhoven	—	7.05	9.45	10.45	12.35	2.55	5.50
Nieuwpoort	6.40	7.10	9.50	10.50	12.40	2.40	5.55
Goudriaan	6.50	7.20	10.00	11.00	12.50	2.50	6.05
Onoland	6.57	7.27	10.07	11.07	12.57	2.57	6.12
Vaiendiam	7.05	7.35	10.15	11.15	1.05	3.05	6.20
Molenaarsgr.	7.15	7.45	10.25	11.25	1.15	3.15	6.30
Biekengraaf	7.25	7.55	10.35	11.35	1.25	3.25	6.40
Oud-Alblas	7.40	8.10	10.50	11.50	1.40	3.40	6.50
Papendrecht	7.55	8.25	11.05	12.05	2.05	4.05	7.05
Dordt	—	8.40	—	12.20	2.20	4.20	7.20
Dordt	—	8.50	—	12.30	4.10	5.10	7.30
Papendrecht	8.05	9.05	11.10	1.05	4.25	5.25	7.45
Oud-Alblas	8.20	9.20	11.25	1.20	4.40	5.40	8.05
Biekengraaf	8.35	9.35	11.40	1.35	4.50	5.50	8.20
Molenaarsgr.	8.45	9.45	11.50	1.45	5.00	6.00	8.30
Vaiendiam	8.55	9.55	12.00	1.55	5.10	6.10	8.40
Onoland	9.03	10.03	12.08	2.03	5.18	6.18	8.48
Goudriaan	9.10	10.10	12.15	2.10	5.25	6.25	8.55
Nieuwpoort	9.20	10.20	12.25	2.20	5.35	6.35	9.00
Schoonhoven	9.25	10.25	12.30	2.25	5.40	6.40	9.05

M.2, 3 en 4 rijt Maandag niet. M.2 en 4 rijt Zaterdag niet.
M.7 rijt Zaterdag 8.30 van Dordt.
M.2 gaat slechts tot Papendrecht, indien de Autobus niet over kan.
In dit geval vertrekt van Papendrecht 9.05.
M.1 rijt Maandag van Papendrecht - Gorcum, aankomst 10.15.

De belangrijkste wegen in de Alblasserwaard rond 1930.

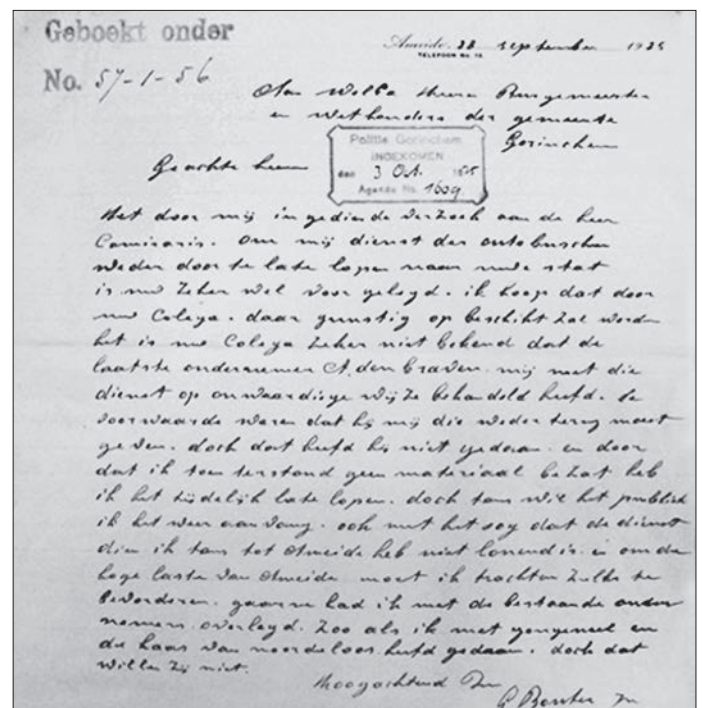
een gunstige ontwikkeling voor de bewoners van de Alblasserwaard.⁸

G. Bouter begon in 1926 ook via Ameide te rijden

A. den Braven had door de verkoop van zijn dienst Schoonhovenseveer-Ameide –Gorinchem aan Gebr. Broere een belofte geschonden, die was gedaan bij het opsplitsen van de firma Den Braven, Roest en Bouter. Hij had toen namelijk aan G. Bouter beloofd dat hij de dienst aan Roest en Bouter zou teruggeven wanneer hij ermee ophield. In plaats daarvan had hij de dienst te gelde gemaakt. Roest was intussen ook van het toneel verdwenen en dus was alleen Bouter hierdoor gedupeerd. Omdat hij op dat moment geen materieel genoeg had, nam Bouter geen verdere actie. Dat gebeurde pas een half jaar later. Op 12 september 1925 vroeg Bouter aan de gemeente Gorinchem om een standplaatsvergunning voor een nieuw op te richten dienst Schoonhovenseveer-Ameide-Meerkerk-Arkel-Gorinchem. Hij had nog geprobeerd een overeenkomst te sluiten met Gebr. Broere om zijn nieuwe dienst in te passen, maar begrijpelijkerwijze

weigerde Gebr. Broere daarover overleg te voeren. Gebr. Broere had geen behoefte om de verdienste met een concurrent te delen.

De burgemeesters op de route voelden er ook niets voor om aan Bouter een standplaatsvergunning te verlenen, want dan zou opnieuw een moordende concurrentie ontbranden. Alleen de burgemeester van Ameide was voor het plan van Bouter. Allereerst dacht hij dat de tarieven dan iets lager zouden

► De brief van G. Bouter waarin hij verzocht om de dienst van het Schoonhovenseveer naar Gorinchem over Ameide te mogen rijden en refereerde aan het onrecht dat A. den Braven hem had aangedaan. Afb.: RAG-Go.

8 Zijderveld, Autobusverkeer, p. 107-110.

worden en het voor een niet financieel krachtige gemeente als Ameide als een vooruitgang kon worden beschouwd als zich daar langzamerhand een flinke autobusonderneming mocht gaan vestigen. Bouter hield echter vol en op 26 oktober 1925 kreeg hij in Gorinchem zijn standplaatsvergunning voor de nieuwe dienst. Er volgden moeilijke onderhandelingen om de dienstregeling in te passen in die van Gebr. Broere, maar het zag er midden november 1925 naar uit dat de vergunning op 9 december 1925 zou worden verstrekt. Toen deed Bouter iets doms. In het zicht van zijn overwinning werd hij overmoedig en begon, tegen de regels in, op maandag 16 november alvast de dienst te rijden. De Gorinchemse politie, die het autobusverkeer goed in de gaten hield, lette goed op en jawel, daar reed 's morgens rond half acht een autobus van Bouter vanaf de Arkensedijk de stad in en vertrok even daarna weer richting Ameide. Om half tien kwam de autobus opnieuw de stad binnen. Deze werd door de politie aangehouden en het bleek dat de autobus tussen Nieuwpoort en Gorinchem, via Ameide en Meerkerk, op en neer reed. De chauffeur N. Pek kreeg een waarschuwing en vertrok weer met zijn autobus.

G. Bouter was overmoedig en hardleers en zo kon het gebeuren dat vier uur later opnieuw een autobus van hem de stad in kwam rijden. Hij werd bestuurd door zijn neef Pieter Gerardus Bouter. Hij was net een maand 18 jaar, dus nog lang geen 21 jaar, de minimum leeftijd voor een buschauffeur. Hij bezat daarom ook geen rijkaart, een door de gemeente Gorinchem verstrekt soort rijbewijs. Bovendien zaten in de autobus vijf passagiers, die dus van Gebr. Broere waren afgesnoept. Al met al een 'vette buit' voor de Gorinchemse politie. Als straf werd met ingang van 17 december 1925 de bestaande standplaatsvergunningen voor de dienst Schoonhovenseveer-Goudriaan-Hoogblokland-Gorinchem en de maandagse marktdienst ingetrokken. Pas rond 17 januari 1926 werden beide vergunningen weer verleend. Voor de nieuwe dienst over Ameide hadden de onderhandelingen over de nieuwe dienstregeling in die periode stilgelegen. Na die datum zond Bouter *telkens nieuwe dienstregelingen ter goedkeuring in, waarbij de tijden van aankomst en vertrek minder dan een half uur verschilden met die van Gebr. Broere*, wat een eis van Gorinchem was. De dienstregelingen werden natuurlijk steeds afgekeurd. Uiteindelijk werd twee maanden later de dienstregeling op 15 maart 1926 goedgekeurd en begon Bouter op dinsdag 22 maart de dienst Schoonhovenseveer-Ameide-Meerkerk-Arkel-Gorinchem. Dat was drie maanden later dan de bedoeling was. Bovendien hadden zijn andere twee diensten een maand stilgelegen. Aan de andere kant van het traject zat het Bouter ook niet mee. Hij had de dienst naar Gorinchem willen beginnen in Groot-Ammers en had dat reeds in een advertentie in de krant wereldkundig gemaakt, zonder daarvoor al toestemming te hebben. Dat schoot de gemeentebestuurders van Groot-Ammers in het verkeerde keelgat en hij kreeg in dat dorp geen standplaatsvergunning. Dat bleef

voorbehouden aan Gebr. Broere en aan A. Janse met zijn marktdiensten. Wel kreeg Bouter een standplaats bij het Schoonhovenseveer.

De concurrentiestrijd met Gebr. Broere ontbrandde opnieuw en dat leverde weer de nodige processen-verbaal op. G. Bouter had zijn lesje toch wel geleerd, want het aantal processen-verbaal dat hij kreeg was vele malen lager dan dat van zijn concurrent Gebr. Broere.⁹

De autobussen van Bouter werden goed onderhouden

G. Bouter kreeg bij de splitsing van oktober 1924 de auto-omnibussen H 28027 (een Ford), H 34987 en H 34988, genummerd resp. 1, 3 en 2 en alle geschikt voor 16 personen. Dat veranderde drastisch toen de auto-omnibussen begin 1925 werden herkeurd, want toen mochten er plotseling maar 12 passagiers in worden vervoerd. Dat was een reductie van maar liefst 25%! Bouter bezat in maart 1925 ook nog een autobus H 2486, nr.4, een Ford voor 12 personen, waarmee hij de diensten Dordrecht-Schoonhoven en Schoonhoven-Gorinchem reed.

In september 1924 werd door de Gorinchemse politie een autobus van Bouter gecontroleerd, waarbij bleek *dat de rem in het geheel niet werkte, de stuurinrichting ook niet deugde en de motor eveneens in een slechten staat was. Na eerst vier uren in de reparatie te zijn geweest, werd den ondernemer vergunning verleend tot vertrek.* Daarmee had Bouter zijn lesje geleerd, want bij de verdere keuringen werden alleen kleine opmerkingen gemaakt, zoals het moeten bekleden van het trapje aan de achterkant van de wagen met geribd materiaal, de benzineleiding maken van naadloos koperen buis en een verbandtrommel vullen volgens de voorschriften. Ook in de volgende jaren werd in alle correspondentie vermeld dat Bouter zijn materieel goed onderhield.

In het najaar van 1925 kocht Bouter twee nieuwe

⁹ Meer gegevens in Zijderveld, *Autobusverkeer*, p. 85-91.

▲ De Chevrolet-bus nr. 6 van Bouter uit 1926, die dienst deed op de lijn Gorinchem-Schoonhovenseveer-Dordrecht, met chauffeur Aart de Bruin. Afb.: Hist. Kring Nieuwpoort.

autobussen. Het waren Chevrolets, geschikt voor 18 passagiers, die als de nummers 5 en 6 in zijn vloot werden opgenomen.¹⁰

Botsingen en van de dijk gereden

Er zijn maar weinig botsingen bekend van autobussen van Bouter. In 1925 reed een autobus in Gorinchem, op de hoek Hoogstraat-Kelestraat, tegen een vrachtauto *op een uur dat aan het kruispunt geen verkeersagent staat. Van de bus werd een voorwiel vernield, waarvan ook de banden onder een luiden knal bezweken.* Er waren geen persoonlijke ongelukken en zo was het ook bij andere ongelukken, behalve toen een fietster door eigen schuld tegen de bus reed.

Er is ook maar één geval bekend dat een lege bus van Bouter van de dijk reed. Dat gebeurde op 16 november 1926 op de Zouwendijk bij de eendenkooi, omdat de chauffeur moest uitwijken voor een auto. De autobus *tuimelde omver*, maar de chauffeur kwam met de schrik vrij en de autobus had alleen een paar gebroken ruiten opgelopen.¹¹

In 1927 werd het vergunningenstelsel van kracht

Tot medio 1926 mocht iedereen die dat wilde een autobusdienst beginnen. Men moest alleen een plaatselijke standplaatsvergunning zien te krijgen. Daarmee was men meteen gebonden aan het plaatselijke reglement waaraan de busmaatschappij moest voldoen. Zo'n reglement kon van plaats tot plaats verschillen. Dit systeem voldeed niet, want er kwamen steeds meer kleine busmaatschappijen bij. De landelijke overheid had totaal geen grip op de ontwikkeling van het openbaar vervoer. Om de landelijk toenemende concurrentie tussen de busmaatschappijen onderling en tussen bussen en trein/tram in goed banen te

10 GAZ-Am, IB 16 en 22 jan., 4, 19 febr., 13, 18 mrt., 7 mei, 15, 18 juni, 12, 25 sept., 20, 23 okt., 13 nov., 19 dec. 1925, 6 jan. 1926; RAG, IB, 3 juni 1927; NGC 17 sept. 1924.

11 NGC 19 dec. 1925, 17 aug. 1927, 20 nov. 1926; GN 19 aug. 1927, 11 jan. 1929; RAG, PV 29 nov. 1927.

leiden, trad op 24 augustus 1926 een nieuwe wet in werking. Hierin was bepaald dat iedere autobusondernemer voor elke dienst die hij reed, een door de provincie verstrekte vergunning moest hebben. De provincie kon daar ook voorwaarden aan koppelen, zoals bijvoorbeeld de grootte van de autobus. Die grootte was aanvankelijk meestal gelijk aan die waarmee de onderneming reeds de dienst onderhield. Binnen zes maanden moest die vergunning zijn aangevraagd. Dat gold voor alle diensten, dus zowel voor bestaande als nog op te richten diensten. Werd de vergunning voor een bestaande dienst geweigerd, dan kon dat het einde van een busonderneming betekenen.

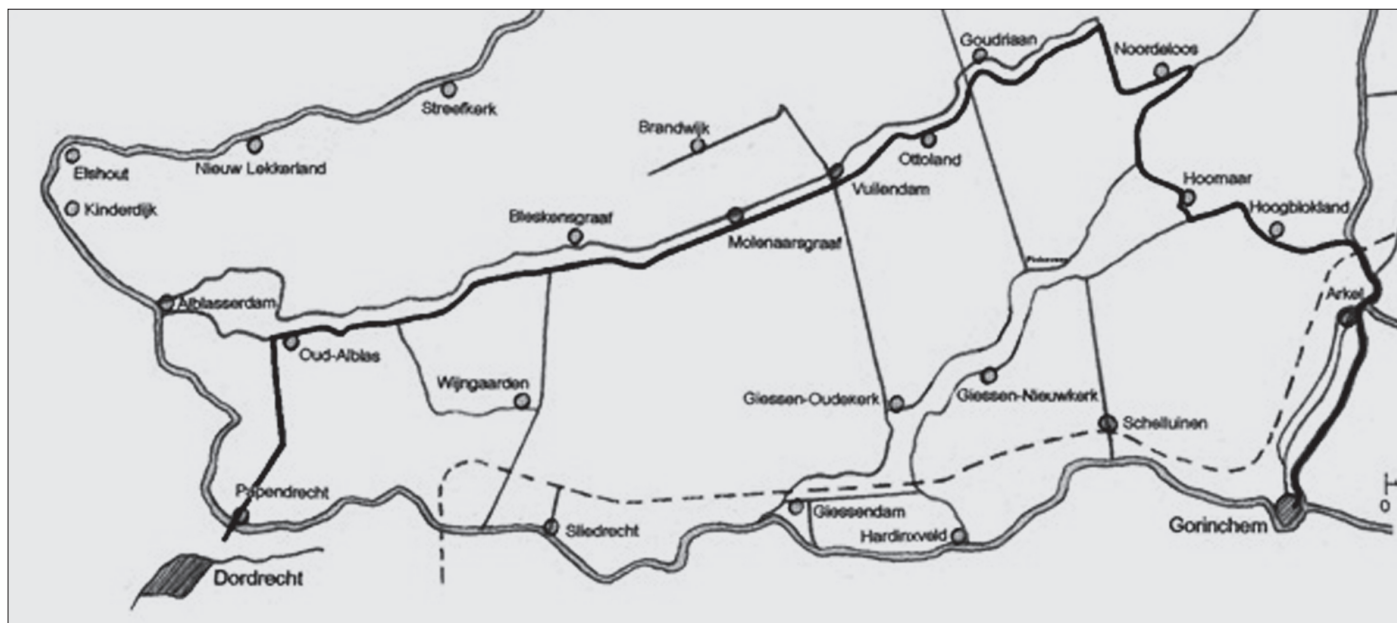
G. Bouter kreeg in 1927 vergunningen voor zijn diensten

Bij de overgang naar het provinciale vergunningstelsel had Bouter in 1926 voor zijn Eerste Autobusdienst 'De Alblasserwaard' een vergunning aangevraagd voor zijn bestaande trajecten, te weten:

- Schoonhoven-Goudriaan-Molenaarsgraaf-Oud Alblas-Papendrecht-Dordrecht
- Schoonhoven-Nieuwpoort-Ameide-Arkel-Gorinchem
- Papendrecht-Oud Alblas-Goudriaan-Arkel-Gorinchem (alleen op maandag)
- Molenaarsgraaf-Goudriaan-Nieuwpoort-Ameide-Meerkerk-Lexmond-Vianen-Vreeswijk-Utrecht (alleen op zaterdag)

Op 21 juni 1927 kreeg Bouter voor die diensten ook vergunning, waarbij werd bepaald dat hij die met de volgende, reeds in zijn bezit zijnde, vijf autobussen moest rijden:

- Een Ford, lang 4,73 m, breed 1,75 m, 11 passagiers
- Een Ford, lang 4,97 m, breed 1,75 m, 11 passagiers
- Een Chevrolet, lang 5,70 m, breed 2,02 m, 18 pass.
- Een Chevrolet, lang 5,75 m, breed 2,07 m, 18 pass.
- Een Mason Roadking, lang 6,37 m, breed 2,26 m,

▲ De route die de succesvolle maandagse marktbus van G. Bouter, later J. Jongeneel, reed van Papendrecht naar Gorinchem, midden door de Alblasserwaard.

18 passagiers.¹²

Zoals u ziet waren het allemaal relatief kleine autobussen. Dat kwam doordat het aantal reizigers beperkt was en doordat op veel wegen geen grote en zware auto's konden rijden.

Jongeneel had ook vergunning gekregen voor zijn dienst Schoonhovenseveer-Dordrecht, zodat de samenwerking en de gezamenlijke dienstregeling konden worden gehandhaafd.

De naam Eerste Autobusdienst 'De Alblasserwaard' werd vooral op dienstregelingen gebruikt, maar verder werd meestal gesproken over G. Bouter en vanaf januari 1929 ook over G. Bouter en Zn.

De eerste jaren na het verlenen van de vergunningen

De Reederij op de Lek en Fop Smit hadden minder geluk bij de toewijzing. Hun busdiensten mochten niet meer langs de Graafstroom rijden en ze kregen alleen toestemming voor het traject Oud-Alblas-Alblasserdam. Daar waren de gemeenten langs de Graafstroom niet blij mee, want nu was er voor de bewoners geen directe buslijn meer naar de boten van beide rederijen die naar Rotterdam voeren. Beide ondernemingen gingen in beroep bij de kroon en zolang het beroep duurde, mochten hun bussen blijven rijden. Alles bleef toen zoals het was, dus ook de concurrentie. Pas na negen maanden werd in april 1928 het koninklijk besluit genomen. Beide rederijen mochten de dienst Molenaarsgraaf (Vuilendam)-Kinderdijk blijven rijden. Hun bussen dienden behalve als vervoer naar de boten, ook als buurtverkeer tussen de gemeenten langs de Graafstroom. Natuurlijk kon men ook de bus van Bouter of Jongeneel nemen om van dorp A naar dorp B te rijden, maar die was duurder. Veel mensen kozen voor die korte ritten daarom voor de concurrent.

Door de lange onzekerheid hadden Bouter en Jongeneel niet in nieuwe bussen durven investeren. Daardoor werden in spitsuren niet altijd twee bussen ingezet, wat wel in de dienstregeling stond. Dat leverde veel klachten en ontevreden reizigers op. Voor het traject Schoonhovenseveer-Gorinchem had ook Gebr. Broere een vergunning gekregen. Gebr. Broere reed dagelijks achtmaal heen en weer tussen Groot-Ammers en Gorinchem, over Ameide en Meerkerk, waarvan vijf diensten doorliepen naar Kinderdijk. Bouter reed dagelijks viermaal tussen het Schoonhovenseveer en Gorinchem en tweemaal tussen het Schoonhovenseveer en Ameide. Gebr. Broere reed dus tweemaal zoveel diensten dan G. Bouter. Gebr. Broere had dus duidelijk een concurrentievoordeel. Op maandag hadden ze een afwijkende dienst en op zondag werd niet gereden. De concurrentiestrijd bestond nog steeds op dat traject, maar was niet meer zo hevig als in de jaren daarvoor. In januari 1929 laaide die weer even op. Bouter reed tussen Ameide en Meerkerk altijd door Meerkerksbroek, terwijl Gebr. Broere dat slechts voor een deel van haar diensten deed. Het andere deel werd over de Zouwendijk gereden. Daar wilde Gebr. Broere verandering in brengen en diende een verzoek

GECOMBINEERDE DIENSTREGELING
DORDRECHT - SCHOONHOVEN - AMEIDE - GORINCHEM.
Ondersnemers: BOUTER, Ameide, Tel. 13 en JONGENEEL, Oud-Alblas, Tel. 6

SCHOONHOVEN-GOUDRIAAN-MOLENAARSGRAAF-DORDRECHT v.v.													
Op Werkdagen (behalve Maandag)										Alleen Maandag			Extra Vrijdagdienst
	VRI.	VRI.	VRI.	DI.	DI.	DI.	DI.	VRI.	VRI.	VRI.	DI.	DI.	VRI.
Schoonhoven (v.)	8.45	9.45	10.15	12.30	2.00	3.45	5.30	6.45	7.15	12.00	2.00	6.00	
Nieuwpoort (v.)	8.50	9.50	10.25	12.35	2.05	3.50	5.35	6.50	7.25	12.10	2.10	6.05	
Goudriaan aanl.	7.15	9.10	10.30	12.35	2.15	4.00	5.50	7.00	7.30	12.15	2.15	6.15	
Oud-Alblas verfr.	7.15	9.10	10.30	12.45	2.15	4.10	5.40	7.00	7.30	12.15	2.15	6.15	
Otland	7.20	9.05	10.35	12.50	2.20	4.15	5.45	7.05	7.35	12.20	2.20	6.25	
Vuilendam	7.25	9.10	10.45	12.55	2.25	4.20	5.50	7.10	7.40	12.25	2.25	6.30	
Molenaarsgraaf . .	7.35	9.20	10.55	1.05	2.35	4.25	6.00	7.50	8.00	1.05	2.35	6.40	8.30
Bleeksgraaf	7.50	9.50	11.10	1.15	2.50	4.35	6.10	8.05	8.15	1.15	2.50	6.55	8.45
Oud-Alblas	8.05	9.50	11.25	1.30	3.05	4.50	6.25	8.20	8.30	1.30	3.05	7.10	8.55
Dordrecht (v.) . . .	8.25	10.10	11.45	1.45	3.25	5.10	6.45	8.35	8.45	1.45	3.25	7.30	9.15
Papendrecht (v.) .	8.40	10.30	12.00	2.00	3.40	5.25	7.00	8.45	8.55	2.00	3.40		
Dordt (vischbrug)													
Dordt (vischbrug)	8.45	10.50	12.30	2.10	4.10	5.30	7.45	8.05	8.15	2.10	4.10		
Papendrecht (v.) .	7.50	9.05	11.10	12.45	2.30	4.25	5.50	8.05	8.15	2.30	4.25	7.45	12.10
Oud-Alblas	8.05	9.20	11.25	1.30	3.45	4.40	6.05	8.20	8.30	2.45	4.40	8.00	12.25
Molenaarsgraaf . .	8.20	9.35	11.40	1.45	3.55	4.55	6.20	8.35	8.45	3.00	4.55	8.15	12.40
Molenaarsgraaf . .	8.30	9.45	11.50	1.55	4.05	5.10	6.35	8.45	8.55	3.10	5.10	8.25	12.50
Vuilendam	8.40	9.50	12.00	2.05	4.15	5.20	6.40	8.55	9.05	3.20	5.20	8.30	
Otland	8.45	9.55	12.05	2.10	4.20	5.25	6.45	9.05	9.15	3.30	5.30	8.35	
Goudriaan aanl. . .	8.50	10.00	12.10	2.15	4.25	5.30	6.50	9.10	9.20	3.35	5.35	8.40	
Vuilendam	9.00	10.10	12.20	2.25	4.35	5.40	7.00	9.20	9.30	3.45	5.45	8.50	
Nieuwpoort	9.10	10.10	10.40	12.45	1.55	4.30	5.45	7.45	7.55	12.20	1.35	5.45	8.40
Schoonhoven (v.) .	9.15	10.15	10.45	12.50	2.00	4.25	5.50	7.50	8.00	12.30	1.40	5.50	

TARIEF.
Dordt - Papendrecht 30 ct. Dordt - Otland 45 ct.
Oud-Alblas 25 ct. Molenaarsgraaf 40 ct. Goudriaan 55 ct.
Bleeksgraaf 60 ct. Nieuwpoort 100 ct.
Vuilendam 60 ct. Schoonhoven 105 ct.

Electriche Drakkerij P. van Boven & Zoon, Molenaarsgraaf - Telef. 11

SCHOONHOVEN-AMEIDE-GORCUM v.v.

Op Werkdagen (behalve Maandag)										Alleen Maandag				
	VRI.	VRI.	VRI.	DI.	DI.	DI.	VRI.	VRI.	VRI.	DI.	DI.	VRI.		
Schoonhoven (v.)	6.50	9.45	11.30	2.00	5.00	7.45	7.55	9.15	12.20	2.15	5.15			
Nieuwpoort	6.55	9.50	11.35	2.05	5.05	7.50	7.40	9.20	12.25	2.20	5.20			
Langerak	7.00	9.55	11.40	2.10	5.10	7.55	7.45	9.25	12.40	2.25	5.25			
Tienhoven	7.10	10.05	11.50	2.20	5.20	8.05	7.55	9.35	12.50	2.35	5.35			
Ameide	7.15	10.10	11.55	2.25	5.25	8.10	8.00	9.40	12.55	2.40	5.40			
Meerkerksbroek . .	7.20	10.15	12.00	2.30	5.30	8.15	8.05	9.45	1.00	2.45	5.45			
Meerkerk	7.30	10.25	12.10	2.40	5.40	8.20	8.10	9.55	1.10	2.55	5.55			
Arkel	7.50	10.45	12.30	3.00	6.00	8.30	8.20	10.15	1.20	3.15	6.15			
Gorinchem	8.00	11.00	12.45	3.15	6.15	8.45	8.35	10.30	1.30	3.25	6.25			
Gorinchem	8.20	11.15	13.00	3.30	6.30	8.55	8.45	10.35	1.40	3.35	6.35			
Arkel	8.35	11.30	13.15	3.45	6.45	9.00	8.50	10.50	1.50	3.45	6.45			
Meerkerk	8.55	11.50	13.35	4.05	7.05	9.10	9.00	11.10	2.05	3.60	6.60			
Meerkerksbroek . .	9.05	12.00	13.45	4.15	7.15	9.20	9.10	11.20	2.15	3.70	6.70			
Ameide	9.10	12.05	13.50	4.20	7.20	9.25	9.15	11.25	2.20	3.75	6.75			
Tienhoven	9.20	12.15	14.00	4.30	7.30	9.35	9.25	11.35	2.30	3.85	6.85			
Langerak	9.25	12.20	14.05	4.35	7.35	9.40	9.30	11.40	2.35	3.90	6.90			
Nieuwpoort	9.30	12.25	14.10	4.40	7.40	9.45	9.35	11.45	2.40	4.00	7.00			
Schoonhoven (v.) .	9.35	12.30	14.15	4.45	7.45	9.50	9.40	11.50	2.45	4.05	7.05			

Vertrekt Dinsdags 6 uur van Ameide in aansluiting met de Lekboot.
Rijdt Zaterdag 1 uur vroeger.
Rijdt Zaterdag niet.

TARIEF.
Schoonhoven - Gorcum 55 ct. Ameide - Gorcum 50 ct.
Nieuwpoort - 50 ct. Meerkerksbr. - 45 ct.
Langerak - 70 ct. Meerkerk - 35 ct.
Tienhoven - 60 ct. Arkel - 20 ct.

NIEUW

▲ De gecombineerde dienstregeling van Bouter en Jongeneel van februari 1928.

in om voortaan alle diensten via Meerkerksbroek te mogen rijden. Daar was meer bebouwing en dus meer te verdienen. De Gorinchemse commissaris van Politie, die nog steeds zijn goedkeuring aan de dienstregelingen moest hechten, vond dat maar niets. Gebr. Broere had nu al vele jaren langs de Zouwendijk gereden en het was vreemd dat die ondernemer nu pas tot de ontdekking kwam dat die route hem te weinig opleverde. *Ik geloof dat zucht naar concurrentie niet vreemd is aan het streven van Broere om steeds denzelfden weg te rijden als Bouter*, schreef de commissaris. Uiteindelijk moest Gebr. Broere nog enkele ritten over de Zouwendijk rijden. Dat waren er echter wel minder geworden. Zo had Gebr. Broere toch wat gewonnen op haar concurrent G. Bouter.¹³

12 GAZ-Am, IB 27 dec. 1926, 21 juni 1927; NGC 15 en 25 juni, 20 juli 1927.

13 Zijdeveld, Autobusverkeer, p.167-168, 180-182.

Ook naar Rotterdam

In juli 1928 vroeg G. Bouter vergunning om een maandagdienst te mogen beginnen van Ameide over Groot Ammers, Nieuw Lekkerland, Alblasserdam, daar overvaren bij het Nieuwe Veer, en dan verder naar Rotterdam. Die vergunning werd hem op 10 december 1928 verleend. Hij moest de dienst rijden met de volgende twee autobussen:

- Mason: Lang 6,49 m, breed 2,30 m, 19 passagiers
- Reo: Lang 5,80 m, breed 2,09 m, 18 passagiers

Naar aanleiding van een bezwaar dat de N.V. Ridderkerksche Autogarage- en Omnibus Maatschappij (RAGOM) uit Ridderkerk had gemaakt, mocht Bouter echter geen passagiers opnemen op het traject Nieuwe Veer-Rotterdam. Bouter reed, evenals vroeger, extra diensten op de dagen dat er veel passagiers waren, zoals met tweede Paas- en Pinksterdag en met de Gorinchemse marktdagen. Daarvoor moest wel eerst bij Gedeputeerde Staten vergunning worden aangevraagd.¹⁴

H.A. Bouter nam het stuurwiel over (1929)

Behalve loodgieter en autobusondernemer, was G. Bouter ook fietsenmaker, in die tijd rijwielhersteller genoemd. De zaken gingen goed en Bouter zag wel mogelijkheden voor de toekomst. In 1925 kocht hij een huizencomplex op de hoek van de Lekdijk en verbouwde dat tot twee woonhuizen met een show-room voor auto's en fietsen en reparatiewerkplaatsen. Toen G. Bouter 65 jaar was, vond hij het welletjes en deed op 1 juli 1929 het loodgietersbedrijf over aan zijn zoon Teunis Adrianus, het elektriciteitsbedrijf aan zijn zoon Hermijndert en de rijwielhandel met de Eerste Autobusdienst 'De Alblasserwaard' aan zijn 32-jarige zoon Hugo Antonie, die op 24 juni 1897 te Ameide was geboren. Hij vroeg en kreeg toestemming om de twee dagelijkse en de drie marktdiensten te laten overschrijven op naam van zijn zoon. Op 7 oktober 1929 begon Hugo Antonie op zijn naam de diensten te exploiteren.

14 GAZ-Am, IB 24 apr, 1925, 9 juli, 22 mrt. en 10 dec. 1928; NGC 19 dec. 1928; GN 22 juni 1928.

▲ Een gezelschap maakt een reisje met de autobus van Bouter die normaal werd gebruikt op de lijn Gorinchem-Dordrecht. Afb.: Uit "Ameide en Tienhoven in Grootmoedertijd", 1992).

Dat waren dus:

- Schoonhovenseveer-Goudriaan-Oud Alblas-Papendrecht—Dordrecht (Visbrug).
- Schoonhovenseveer-Nieuwpoort-Ameide-Arkel-Gorinchem (Grote Markt).
- Papendrecht-Oud Alblas-Goudriaan-Arkel-Gorinchem (Grote Markt), alleen op maandag.
- Molenaarsgraaf-Goudriaan-Nieuwpoort-Ameide-Meerkerk-Lexmond-Vianen-Vreeswijk-Utrecht, alleen op zaterdag.
- Ameide-Tienhoven-Langerak-Nieuwpoort-Groot Ammers-Streefkerk-Nieuw Lekkerland-Alblasserdam (Nieuwe veer)-Ridderkerk-IJsselmonde-Rotterdam, alleen op maandag.

H.A. Bouter kocht in het najaar van 1931 een nieuwe Ford-autobus, goed voor 20 passagiers, die een oude Ford-autobus verving. In de zomer van 1933 werd een Fordson-autobus gekocht, goed voor 19 passagiers, als vervanging voor de oude REO-autobus. In 1936 ging Bouter zich meer toeleggen op toureizen.¹⁵

Bouter bouwde geleidelijk af (1936-1941)

In 1932 had de Reederij op de Lek de busdiensten van Gebr. Broere overgenomen en voerde op 13 september 1931 een zondagsdienst in op het traject Kinderdijk-Schoonhovenseveer-Ameide-Lexmond-Vianen.

Op het deeltraject Meerkerk-Gorinchem reden in 1936 vier ondernemingen: Bouter, Reederij op de Lek (SRodL), Fa. Wed. Hagenauw uit Utrecht en de Tram- en Bargedienst Vereeniging (TBV). Bouter vervoerde op de lijn Schoonhovenseveer-Ameide-Meerkerk-Gorinchem in oktober 1936 gemiddeld 30 reizigers per dag. Hiervoor had hij twee chauffeurs in dienst. Dat kon dus nooit een vetpot zijn.

Gedwongen door de slechte tijd en de concurrentie op het deel Meerkerk-Gorinchem van zijn dienst Ameide-Gorinchem, verkocht Bouter zijn dienst in 1936 aan zijn concurrenten SRodL, Hagenauw en TBV voor een vast bedrag, wekelijks te voldoen gedurende vijf jaar. Bouter stopte de dienst op 2 november 1936. Op 11 november 1936 verzocht hij de vergunning Schoonhovenseveer-Gorinchem in te trekken en de dienst Schoonhoven-Dordrecht te wijzigen in Ameide-Schoonhovenseveer-Dordrecht. Op 12 januari 1937 werd dit verzoek ingewilligd. De andere dagelijkse dienst, die van Schoonhovenseveer naar Dordrecht, bleef hij onderhouden.

In 1938 reed Bouter de zaterdagse marktdienst op Utrecht gezamenlijk met de SRodL, waarbij Bouter de ene week reed en de SRodL de andere. Na de zomer van 1939 werd de dienst helemaal niet meer gereden en werd de vergunning op verzoek van Bouter ingetrokken.

Zo goed en zo kwaad als het ging werden na de inval van de Duitsers op 10 mei 1940 de diensten na enige tijd hervat. Zo werd in juli 1940 de maandagse marktdienst hervat. De advertentie waarin dit op 17 juli werd bekendgemaakt was echter alleen ondertekend door Jongeneel. Deze dienst werd al

15 NA, KvK-Do, inv. 5020/252 en 6369/318 en 8080/403; GAZ-Am, BR; IB, 30 juli en 7 okt. 1929, 12 okt. 1931, 6 juni, 14 nov. 1933; SAD-Pa, inv. 1582, 26 febr. 1934; RAG, IB, 7 okt. 1929; GN 12 juni 1936.

jaren door de bus van Jongeneel gereden en deze was vanaf 1935 de dienst als zijn eigen dienst gaan beschouwen, zoals ook uit de advertentie blijkt. Er volgden voor Bouter en Jongeneel problemen met de toewijzing van benzine en vergunningen, wat veel aanpassingen vergde.

In 1940 weigerde Bouter om Duitse soldaten te vervoeren. Dat kwam hem duur te staan, want één van zijn autobussen, een Ford, werd door de autoriteiten toegewezen aan de Gebrs. Verschoor uit Hardinxveld-Giessendam. Die zouden wel bereid zijn geweest om dat soort werk te doen.

In 1941 bezat Bouter nog maar één autobus. Hij zag door de oorlog geen brood meer in de autobusdienst en verkocht de dienst Schoonhovenseveer-Dordrecht, samen met de Ford V8 autobus uit 1939 met Ostmark houtgasgenerator, aan de SRodL. De dienst werd rond 28 oktober 1941 overgedaan aan de SRodL, op 3 november werd de dienst door Bouter gestopt en de vergunning werd op 10 november 1941 overgeschreven. De autobus kreeg bij de SRodL het parknummer 42 en het provinciale kenteken H 41789. Zo eindigde dit deel van een actieve onderneming.

Op 28 november 1943 werd de auto- en rijwielhandel omgezet in een vennootschap, onder firma Bouter en de Groot, waarvan de vennoten waren Hugo Anthonie Bouter en Pieter de Groot.¹⁶

Chauffeurs van G. en H.A. Bouter

In archieven zijn de volgende gegevens van de chauffeurs van Bouter gevonden met het jaar en de maand waarin hun naam voorkwam. Deze lijst en opgave is verre van volledig, maar geeft toch een beeld, zij het beperkt.

- Cornelis Kersbergen, geboren 19 juni 19?? te Utrecht, wonend Langerak, Waal A86 (1925-2).
- Aart de Bruin, geboren 13 januari 1895 te Langerak, wonend Nieuwpoort, Buitenhaven 194 (1925-2, 1926-8).
- P. Kreeft (1925-2).
- Nicolaas Roest, geboren 29 augustus (oktober?) 1908 te Langerak, wonend Langerak nr. 102 (1925-12, 1926-11, 1929-11).
- Nicolaas Pek, geboren 28 januari 1903 te Gr. Ammers, wonend Langerak nr. 54 (1926-12, 1927-9+11). N. Pek had eerst voor Den Braven gereden (zie hiervoor).
- Hermanus Pek, geboren 21 juli 1908 te Groot-Ammers, wonend Ameide, Zouwendijk (1930-10).

In februari 1934 had Bouter 5 chauffeurs in dienst. In november 1936 waren twee nodig voor de dienst Ameide-Schoonhoven-Dordrecht en twee voor Schoonhovenseveer-Gorinchem.

Materieel van G. en H.A. Bouter

Tot slot nog een overzicht van het materieel waarmee Bouter heeft gereden met het jaar waarin het gegeven is gevonden:

Bouwjaar	kenteken	no.	merk	zitplaatsen
(1924/25)	H 28027	1	Ford	12
(1924/25)	H 34987	3	Ford	12
(1925)	H 34988	2	Ford	12
(1925)	H 2486	4	Ford ¹⁷	12
(1925/31)	H 45849	5	Chevrolet	18
(1925/26)	H 45850	6	Chevrolet	18
(1926/27)	H 50712	7	Mason Roadk.	18
(1928)			REO	23
(1928)			Mason	19
			l x b = 6,49 x 2,30 m	
(1928/33)	H 36904		Reo,	18
			l x b = 5,80 x 2,09m	
(1929)	H 61826			
(1931/33)	H 84204	5	Ford	20
			l x b = 6,48 x 2,09 m	
(1931/36)	H 99118	2	Fordson	19
			l x b = 6,03 x 2,09 m	
(1933/34)			REO	23
			l x b = 7,10 x 2,08 m	
(1933/36)	H 99118		Fordson	19
			l x b = 6,03 x 2,09 m	
(1933/34)			Ford	22
			l x b = 6,46 x 2,09 m	
(1933/36)	H 82804		Ford	20
			l x b = 6,45 x 2,09 m	
(1939)	H 99118	6	Ford	32

In februari 1934 had hij minstens de volgende autobussen:

(SAD-Pa, inv. 1582, 26 febr. 1934)

1 Reo	23 pers. (reiz.)	l x b = 7,10x2,08 m
1 Fordson	19	6,03x2,09 m
1 Ford	22	6,46x2,09 m
1 Ford	20	6,45x2,09 m

Op 24 oktober 1941 had Bouter nog maar 1 bus: Ford V8, bouwjaar 1939, nr.6, met Ostmark houtgasgenerator, die op turf reed en werd verkocht aan de SRodL.

Bronnen

- BR - Bevolkingsregister
- BS - Burgerlijke stand
- CVP - Commissie Vergunningen Personenvervoer
- G - Geboorten
- GAZ-Am - Gemeentearchief Zederik-Ameide
- GN - Gorinchemsch Nieuwsblad
- IB - Ingekomen brieven
- Inv. - Inventaris
- KvK-Do - Kamer van Koophandel Dordrecht
- NA - Nationaal Archief te Den Haag
- NGC - Nieuwe Gorinchemsche Courant
- O - Overlijden
- PV - Procesverbaal
- RAG - Regionaal Archief Gorinchem
- SAD-Pa- Stadsarchief Dordrecht-Papendrecht

Walter van Zijderveld, "Autobusverkeer in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden 1905-1945", Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam, 2013.

¹⁶ Zijderveld, *Autobusverkeer*, p. 184-191; Raadt, SRodL, I-52, IV-70; NA, KvK-Do, inv. 8080/403; NA, CVP, inv. 559, 21 apr. 1941; SC 17 juli 1940; Gegevens K. van Schenk Brill; Zijderveld, *Autobusverkeer*, p. 182-187.

¹⁷ Alle Fords waren in 1928 waarschijnlijk al weg, twee reeds in juni 1927.

De dames Kriellaart en hun erfenis

► de gezusters San (rechts) en Leentje voor hun winkel te midden van een aantal gasten, de familie Koenraad uit Rotterdam. De foto is gemaakt ca. 1895.

►► De auto van Kriellaart (ca. 1918?).

Teun Bikker

In mijn jeugd jaren hoorde ik zo nu en dan de naam van de gezusters Kriellaart¹ vallen. “Die hadden vroeger een winkel in de Fransestraat en mee de nieuwe school opgericht. En ze zaten er nogal warmpjes bij” was het verhaal.

Inmiddels zijn we weer een halve eeuw verder en leeft er niemand meer, die de dames gekend heeft vrees ik. Want de laatste juffrouw Kriellaart is in 1924 overleden en haar zuster al in 1898. Hoog tijd om (opnieuw) kennis te maken met de dames.

Daarbij stellen we ons enkele vragen: wie waren ze, wat was hun komaf, waar hielden ze zich mee bezig, welke rol speelden ze in het maatschappelijke leven, hoe rijk waren ze nou echt en wat is er met hun bezittingen gebeurd na hun dood? Niet alle vragen zullen helaas uitgebreid beantwoord kunnen worden want de bronnen zijn beperkt. Zo heeft onze voorzitter al eens een deel van de stamboom uitgezocht.² Verder heeft Carla Jonker ook aandacht besteed aan deze dames, vooral wat betreft hun rol in de samenleving van Ameide en Tienhoven. Aanvullende gegevens heb ik gevonden in de archieven. Mocht iemand meer informatie hebben dan kunt u die aan de redactie richten, waarvoor bij voorbaat dank.

De gezusters en hun afkomst

Er waren twee zusters Kriellaart, beiden ongehuwd gebleven. De oudste heette Helena (Leentje), geboren in 1838 te Ameide en gestorven aldaar in 1924 op 86-jarige leeftijd. Haar jongere zus Susanna Regarda (San) leefde minder lang: geboren in 1842 en gestorven in 1898, 55 jaar oud. Ze woonden en hielden een manufacturenwinkel in de Fransestraat. Later was daar de winkel van Klaas en vervolgens Arie Streefkerk.

Beide dames bleven ongehuwd en kregen geen kinderen. Er is wel sprake van een pleegdochter, die later in het huwelijk is getreden met Arie Streefkerk, metselaar uit Ameide. Uit dit huwelijk werd Nicolaas (Klaas) Streefkerk geboren, die later de winkel

van de dames Kriellaart zou voortzetten.³ Nader onderzoek leert dat die pleegdochter Cornelia van Zessen (geboren in 1861) geweest moet zijn uit Ameide; haar ouders waren Klaas van Zessen en Mijnsje van Middelkoop. De familie Van Zessen kwam in de zestiger jaren van de negentiende eeuw naast de Kriellaarts wonen, waarschijnlijk in een huurhuis van de familie Kriellaart. Cornelia groeide eerst op als buurmeisje maar al jong kwam ze bij Helena en Susanna in huis wonen. Wat de reden hiervoor geweest is blijft onduidelijk; ze waren geen familie van elkaar en het gezin van Klaas van Zessen was niet heel groot. Later werd Cornelia in het bevolkingsregister aangemerkt als dienstbode. In 1883 trouwde ze met Arie Streefkerk en verhuisde naar de Achterweg. Haar plaats als dienstbode bij de gezusters werd ingenomen door haar jongere zuster Pietertje van Zessen. Later zullen we de families Van Zessen en Streefkerk nog terug zien in verband met de erfenis van Helena Kriellaart.

Leentje en San waren de twee overgebleven kinderen van Jacobus Kriellaard en Merrigje van Limburg. Dit echtpaar was in 1836 in Ameide getrouwd. Naast de twee genoemde dochters kregen ze nog drie kinderen, die alle drie binnen het eerste levensjaar stierven.

Jacobus Kriellaard staat te boek als koopman. Hij kwam van Gorinchem, waar hij 1813 werd geboren. Over zijn ouders, Kuindert Kriellaard (ca 1776-1821) en Susanna Reginda Schrader (ca 1776-1834) is mij verder weinig bekend behalve dat ze in Gorcum woonden. Jacobus had een broer Gijsbert (gehuwd met Jozijna Johanna Bauer) en een zuster Johanna Adriana (gehuwd met Gijsbert van Meurs). Na zijn huwelijk in 1836 met Merrigje van Limburg vestigde Jacobus zich in Ameide en bleef daar tot aan zijn dood in 1865 (52 jaar oud). Het geslacht Kriellaart of Kriellaard kwam dus oorspronkelijk niet uit Ameide (en zou na de dood van Helena daar ook weer verdwijnen).

De moeder van Leentje en San was wel een Termeise jonge dochter. Merrigje van Limburg werd in 1800 geboren te Ameide als dochter van Gerrit van

1 De namen Kriellaart en Limburg werden destijds verschillend gespeld.

2 Hans van den Heuvel, ‘Het geslacht Kloos’ in: *Nieuwsblad maart 2012*.

3 Carla Jonker, *Macht en armoede aan de rivier 73*.

Limburg (1774-1832) en Helena Kloos (1779-1817). Gerrit van Limburg was opzichter rijkswegen en (later?) koopman. Helena stamde uit de familie van aannemers/timmerlieden Kloos. Zoals te lezen is in het artikel over de familie Kloos waren dit geen onbemiddelde inwoners van Ameide, een bepaalde tak woonde op de Dam in het pand waar tot voor kort slagerij Muilwijk was gevestigd. Drie van de vier grootouders van Merrigje zijn in Ameide geboren, zodat zij wel als een Termeise kan worden betiteld. Merrigje van Limburg had drie broers en een zuster. Broer Johannes vertrok naar Rotterdam en trouwde daar met Johanna Katrina Slootmaker; hun kinderen zullen we nog tegen komen bij de verdeling van de erfenis van Helena. Haar zuster Elisabeth van Limburgh huwde in 1831 met Isaac Verheij uit Tienhoven. Hun dochter Geertrui Verheij komt ook voor bij de erfgenamen; zij trad in het huwelijk met Diederik Samuel Bodde. Broertje Tieleman stierf op 12-jarige leeftijd. Pieter van Limburgh tenslotte zorgde wel voor een omvangrijk nageslacht, samen met zijn eega Renetta Weijs.

Na de dood van haar man in 1865 bleef Merrigje winkelierster tot zij stierf in 1879. Na haar dood liet zij de winkel in manufacturen na, die door haar dochters werd voortgezet. Feitelijk zal die winkel toen al geruime tijd gerund zijn door Leentje en San (toen allebei rond de veertig jaar) want Merrigje werd bijna tachtig jaar oud. Hoe groot haar vermogen was bij haar dood zal later uit de doeken worden gedaan.

Hun bezigheden

Naast de manufacturenwinkel ontplooiden ze nog andere activiteiten. Ze verhuurden huizen, land en schepen. En niet te vergeten: ze verstrekten leningen. Ik zal kort op elk van deze activiteiten in gaan.

Manufacturen zijn geweven stoffen, ook wel textiel genoemd. Allerlei doeken, lappen en soms ook kleding en gordijnen. Of ze daarmee ook langs de deur gingen is mij niet bekend. De dames hadden een breed assortiment in de aanbieding, gemeten naar het aantal leveranciers. Ze betrokken goederen uit Rotterdam, Tilburg, Zwolle, Gorinchem, Alkmaar, Deurne, Leiden, Amsterdam, Groningen, Arnhem en Leerdam, blijkend uit de balans, opgenomen in de

opgave voor de successierechten.

De familie Kriellaart bezat verschillende huizen in Ameide. Naast de winkel en hun woonhuis in de Fransestraat ook woningen voor de verhuur. Bij haar dood had Helena nog acht andere huizen in haar bezit door Ameide heen, waarvan ze huurpenningen inde. Een opsomming van die huizen en hun waarde volgt later.

Ook verpachtte Helena weiland en griendland, gelegen in Liesveld, op Achthoven en aan de Broeksteeg.

Als echte ondernemer spreidde Helena Kriellaart haar bezittingen en investeerde ze ook in de scheepvaart. Ze kocht schepen of liet die bouwen en verhuurde ze aan schippers uit Ameide, soms met recht van koop. Ze was wel zo verstandig die schepen te verzekeren.

Tenslotte nog aandacht voor hun bancaire activiteit: het verstrekken van leningen. Het is goed te bedenken dat de eerste bank in Ameide pas in 1918 werd opgericht. Voor die tijd leende men veel onderhands geld van familie, bekenden of bij mensen die ruim bij kas zaten. En dat deden de Kriellaarts wel, aan geld geen gebrek. Onwaarschijnlijk lang is dan ook de lijst van mensen, die een lening bij Helena hadden afgesloten bij haar dood in 1924. Maar niets voor niets: er moest wel rente betaald worden. Meestal 4% per jaar, soms iets meer. Ook hierover later meer.

Hun rol in het dorp

Als een van de rijkste en machtigste families in het dorp konden de dames invloed uitoefenen op verschillende zaken. Het meest bekende feit is dat zij de oprichting van de 'School met den Bijbel' mede mogelijk hebben gemaakt door een lening te verstrekken, die later werd omgezet in een schenking. Het zou gaan om een derde van het benodigde beginkapitaal.⁴

Daarmee zitten we midden in de periode van de schoolstrijd in Ameide (rond 1890). Na de oprichting van de 'nieuwe school' was het zaak voldoende leerlingen te krijgen en ook daar hebben de dames aan meegewerkt, zij het op een manier die niet door iedereen werd gewaardeerd. Rechts en links (anders gezegd kerkelijken en onkerkelijken) stonden in

⁴ Jonker, *Macht en armoede* 60.

die tijd fel tegenover elkaar. De gezusters Kriellaart behoorden tot de kerkelijken en droegen dat ook uit. Zo sterk zelfs dat zij (soms) invloed probeerden uit te oefenen op hun huurders of bij de mensen die geld kwamen lenen, om hun kinderen naar de christelijke school te sturen. Soms was die dwang zacht, soms ook hard volgens enkele getuigen uit die tijd.⁵ Of de dames geld weigerden te lenen aan 'linkse' mensen is mij niet duidelijk geworden, maar is niet denkbeeldig in de hitte van de strijd.

Helena Kriellaart speelde ook een rol bij het verdwijnen van de kermis in Ameide tijdens de jaarmarkt. In 1907 nam de gemeenteraad een besluit de kermis te weren, vooral op aandringen van dominee Van Grieken. Niet iedereen was daarvan gecharmeerd en zo gingen de ruiten van de (nood)pastorie er aan. De burgemeester, als hoofd van de politie, nam naar het oordeel van 'rechts' te weinig actie, waarop een aantal voortrekkers een petitie aan de minister van justitie zonden met het verzoek de burgemeester tot strengere maatregelen tegen de daders aan te zetten. Onder die petitie prijkt ook de naam van onze Leentje. Of het geholpen heeft is niet bekend.⁶

Met het verstrekken van leningen op ruime schaal hebben zij zeker veel mensen geholpen om door moeilijke tijden te komen, een huis te bouwen of een zaak te beginnen. In hedendaagse termen: ze hebben de lokale economie gestimuleerd. Daarvan zijn de schepen, die zij in bezit hadden en verhuurden aan Termeise schippers, een ander voorbeeld.

Hun bezittingen

Al eerder is gemeld dat de dames Kriellaart tot de rijkste inwoners van Ameide behoorden. Uit de archieven kunnen we ons een goed beeld vormen hoeveel vermogen zij bezaten en welke bezittingen aan hen toebehoorden.⁷ We hebben daarbij drie meetpunten.

Het eerste meetpunt is in **1879** toen hun moeder Merrigje van Limburg overleed. Vader Jacobus was toen al jaren verscheiden zodat Leentje en San de erfenis van hun ouders in de schoot geworpen kregen. Die erfenis was toen al aanzienlijk namelijk een kleine 70.000 gulden. Omgerekend naar nu zou dat ruim 700.000 euro waard zijn volgens de berekening van het IISG.⁸ Bij die erfenis behoorden 4 huizen, leningen, effecten en winkelvoorraad.

In **1898** krijgen we weer een beeld omdat Suzanna stierf. We zien dan dat de boedel van hun ouders niet is verdeeld, maar dat San zelf inmiddels ook een eigen vermogen heeft opgebouwd. De gezamenlijke boedel is inmiddels ruim 160.000 gulden waard, waarvan de helft dus voor Suzanne's rekening. Daar komt nog bij het eigen vermogen van ruim 20.000 gulden, in totaal dus ruim een ton in guldens. Op dezelfde manier als boven omgerekend betekent dit meer dan 1.350.000 euro. Wanneer we aannemen dat Helena ongeveer op dezelfde manier heeft geboerd dan komen we op een gezamenlijk vermogen van ca. 200.000 gulden (meer dan 2,5 miljoen euro).

Het beste inzicht in de aardse bezittingen krijgen we bij de dood van Helena Kriellaart in **1924**. Haar kapitaal bedraagt dan ca 210.000 gulden en dat is in guldens nauwelijks meer dan 25 jaar daarvoor. In waarde is het zelfs gedaald naar ca 1.500.000 euro volgens de eerder genoemde berekening.

Haar bezittingen zijn ingedeeld in de categorieën: *onroerende en roerende goederen, uitstaande leningen, effecten en kasgeld.*

Onroerende goederen

Laten we eerst eens kijken naar de onroerende goederen, die in haar bezit waren (zie onderstaande tabel).

Nr	Object	Adres	Kadaster	Waarde in guldens
1	woon-/winkelhuis	Fransestraat	B141	4.500
2	woonhuis	Kerkstraat	B1781,1817,1818	2.250
3	weiland 1 ha 86 a 40 ca	Liesveld	B492,494	4.650
4	woonhuis	Nieuwstraat	B90	1.700
5	woonhuis	Dam	B1770,1779	5.000
6	2 woonhuizen	Nieuwstraat	B1715,1716	2.500
7	woonhuis	Fransestraat	B1544	5.000
8	2 (of meer) woonhuizen	Molenstraat	B957,1454,1455,1709	3.450
9	griendland 1 ha 77 a 80 ca	Broekseweg	A274,275,276	3.500
10	weiland 3 ha 30 a 92 ca	Achthoven	A939,940,941	2.000
	Totaal			34.550

⁵ Ibidem 72-74.

⁶ Paul Will, 'De Termeise kermis exit' in Het Nieuwsblad HVAT (2009-4) 7-9.

⁷ Memories van successie kantoor Gorinchem in het Nationaal Archief te Den Haag.

⁸ Zie www.iisg.nl waarde van de gulden/euro.

Zouden we het onroerend goed nu moeten waarderen dan komen we op een aardig bedrag uit. De huizen in de Fransestraat zijn samen wel 600.00 euro waard, het huis op de Dam 400.000, en de overige 6 huizen schat ik minstens op 900.000 euro. Tellen we daar nog de prijs van 7 ha land bij op (zeg 350.000 euro), dan komen we voor het onroerend goed alleen al op een bedrag uit van meer dan 2 miljoen euro. En er was geen sprake van hypotheek!

Het land was verhuurd aan C. Terlouw en ? Streefkerk, beiden te Ameide, en aan D. van Dijk te Lexmond. Van de huurders van de huizen worden genoemd J. Meijer, C. de Jong en P. Roodhorst.

Roerende goederen

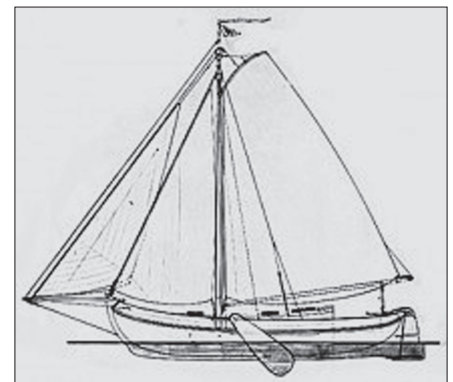
Van de roerende goederen noem ik de drie al eerder vermelde schepen.

Nr	Type schip	Naam	Verhuurd aan	Waarde in guldens
20a	zeilschip	Nieuwe Zorg	W. Diepenhorst	1.770
20b	boeieraak	Vertrouwen	F. en J. Roodhorst	2.200
20c	boeieraak	Vertrouwen	H. Vuurens	5.000
	Totaal			8.970

Naast de schepen is er ook sprake van de winkelvoorraad (ruim 9.000 gulden), vorderingen op klanten (1.425 gulden), inboedel etc. etc.

Leningen

Over de uitstaande leningen valt veel te vertellen. Het is een waslijst van wel 50 stuks, vooral aan personen maar ook aan enkele bedrijven. Niet alleen aan mensen of zaken uit Ameide of Tienhoven, maar ook uit Langerak, Groot-Ammers, Rotterdam, Vreeswijk, Lexmond, Nieuwpoort, Bergambacht, Oud-Alblas, Nijmegen en Den Haag. Meestal was er sprake van een onderpand, soms ook niet. In de lijst staan ook familieleden, die geld hadden geleend bij tante Leentje, al of niet hopen op kwijtschelding bij de erfenis. Voor de lezers van het Nieuwsblad heb ik de schuldenaren uit Ameide en Tienhoven in onderstaande tabel opgenomen; er staan veel bekende namen in.⁹

▲ Een boeieraak.¹⁰

Naam	Bedrag in guldens	Naam	Bedrag in guldens
A. de With	2.500	A. van Holten	2.000
J.F. Oosterom	2.325	L.P. van Lomwel	1.200
A. van der Zouwen	2.950	T. de Kruyk	200
W.J.A. de Vroome	1.900	N. en A. de Wit	1.500
H. Streefkerk Azn	3.200	H. Verheij	800
A. van Middelkoop	1.250	H. Vuurens *)	500
A.C. van der Grijn	2.650	B. Streefkerk	1.200
J. van der Grijn	4.500	J. Blok	325
D. van Middelkoop Kzn	300	Ned. Herv. Gemeente	250
A. Streefkerk Azn	1.200	J. Labee *)	2.00
H. Verhoef	3.200	A. Verwolf	270
School met den Bijbel	3.750	A. Streefkerk Hzn	7.000
B. Streefkerk Pzn	11.500	Idem	4.000
A. Verwolf	2.300	A. van der Zouwen *)	700
C. van der Zouwen *)	200	W. de Bruin	140
W.A. en M. de Bruin	400	Idem	200

*) Sommige leningen werden bij de erfenis afgeschreven wegens 'ongegoedheid'; met andere woorden het geld zou nooit meer terugbetaald worden omdat die personen financieel aan de grond zaten.

In totaal bedraagt de som aan leningen (inclusief die van buiten Ameide en Tienhoven) ca. 110.000 gulden,

⁹ Namen en/of bedragen hier vermeld kunnen afwijken van het origineel omdat de copie op de film niet altijd duidelijk te lezen was.

¹⁰ <https://www.ssrp.nl/stamboek/scheepstypes/aken/boeieraak>.

ongeveer de helft van haar vermogen en drie maal zoveel als de waarde van haar huizen en grond.

Effecten

Het is wel interessant om te zien waarin de familie Kriellaart een deel van hun geld belegden. Vader en moeder Kriellaart waren ook al actief op de beurs. In de documenten van 1879 (de erfenis van Merrigje van Limburg) vinden we de volgende posten.

Soort belegging	Naam instantie	Bedrag in guldens
Obligatie (2x)	Oostenrijk	5.300
Obligatie	Portugal	2.400
Obligatie (3x)	Rusland	14.000
Aandelen	Rotterdamse Bank (later AMRO!)	5.400
Obligaties (3x)	Russische spoorwegen	2.100
Certificaten	Nationale Schuld	1.000

Beleggingen anno 1879 in de onverdeelde boedel van vader en moeder Kriellaart.

In 1898 zijn sommige stukken nog aanwezig, maar er zijn ook wijzigingen in de portefeuille te zien. Opmerkelijk is dat Susanne geen eigen beleggingen heeft maar dat de wijzigingen gedaan zijn uit de kas van de onverdeelde boedel. Het is aannemelijk dat Helena zich daarbij heeft aangesloten en niet op eigen naam beleggingen heeft gedaan maar zeker is dat niet.

Soort belegging	Naam instantie	Bedrag in guldens
Obligatie (4x)	Oostenrijk	5.600
Obligatie	Portugal	2.600
Obligatie (5x)	Rusland	25.000
Pandbrief (2x)	Zuid Hollandse hypotheekbank	3.500
Obligatie	Bouwmaatschappij te Rotterdam	3.000
Aandelen	Rotterdamse Bank (later AMRO!)	7.200
Aandelen	NV Nieuw Rotterdamse maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen	4.000
Loten (2x)	Stad Antwerpen	100
Aandelen	Basalt Aktien Gesellschaft te Keulen	4.700
Obligaties	Idem	3.000

Beleggingen anno 1898 nog steeds in de onverdeelde boedel.

Na de dood van Susanne had Helena alleen het beheer over het kapitaal, aannemende dat zij alle bezittingen van haar zuster heeft geërfd. In 1924 zijn er opnieuw verschuivingen te zien. De belangrijkste posten zijn hieronder vermeld.

Soort belegging	Naam instantie	Bedrag in guldens
Obligatie	Gemeente Ameide	5.600
Aandelen	Handels- en Landbouwbank te Gorcum	3.240
Obligatie (2x)	Rusland	700
Pandbrief (2x)	Zuid Hollandse hypotheekbank	2.800
Obligatie	Bouwmaatschappij te Rotterdam	2.600
Aandelen	Rotterdamse Bank vereniging	4.700
Aandelen	NV Nieuw Rotterdamse maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen	4.450
Schuldbekentenissen (4x)	Nederland	4.800
Aandelen	Basalt Aktien Gesellschaft te Keulen	540

Alle effecten bij elkaar waren in 1924 ca 38.000 gulden waard. Zeer waarschijnlijk zijn de gezusters, evenals vele anderen, het schip in gegaan met de aandelen in de Russische spoorwegen.

Kasgeld

Aan 'gerede gelden' was er ruim 9.000 gulden beschikbaar.

Resumé

De gezusters Kriellaart waren zeker (zeer) welgesteld. Naast een winkel met de daarbij behorende inventaris en voorraad aan manufacturen, waren ze in het bezit van vele huizen in Ameide, waren ze eigenaar van drie stukken grond en drie schepen, verstrekten ze veel leningen en belegden ze ook nog eens aanzienlijke sommen geld in aandelen, obligaties etc. Deze verdeling van hun vermogen over verschillende sectoren wijst op een gezond zakelijk inzicht.

Hoe kwamen ze aan hun vermogen?

Eigenlijk was deze vraag de aanleiding voor dit onderzoek. Zou er een rijke familie Kriellaart van elders naar Ameide gekomen zijn, die daar een winkel was begonnen?

Om deze vraag te beantwoorden gaan we terug naar de negentiende eeuw. In 1836 kwam Jacobus Kriellaart naar Ameide na zijn huwelijk met Merrigje van Limburg. Zou hij toen al kapitaalkrchtig zijn geweest? Hij was toen nog maar 22 jaar oud en had nog geen eigen vermogen verzameld mogen we veronderstellen. Zijn vader Kuindert, tuinman te Gorinchem, was 7 jaar daarvoor al overleden en liet geen onroerende goederen na. Zijn moeder Susanna stierf in 1834, waarbij haar bezittingen (kleding, beddengoed en meubeltjes) geschat werden op een waarde van 200 gulden. Ten tijde van zijn huwelijk was Jacobus dus een wees zonder familiekapitaal achter zich.

Geheel anders was het gesteld met de 35 jarige bruid (let wel 13 jaar ouder dan de bruidegom) Merrigje van Limburg. Stammend uit het geslacht Van Limburg en verwant aan de familie Kloos, had zij wel degelijk aardse bezittingen. Want in 1832 was haar vader, winkelier en wonend in de Fransestraat 77 overleden. Haar moeder Helena Kloos was al eerder overleden zodat de erfenis kon worden verdeeld. Merrigje had een zuster en twee nog levende broers zodat zij recht had op een vierde deel van de boedel. En die was aanzienlijk:

- Een woonhuis Benedendams
- Een woonhuis Benedendams/Prinsengracht
- Een woonhuis in de Nieuwstraat
- Drie woonhuizen in de Fransestraat (76,77,78), ten westen grenzend aan de stadsgracht.¹¹

Haar zuster Elisabeth was getrouwd met Isaac Verheij; zij verdienden de kost op een boerderij. Broer Johannes was vertrokken naar Rotterdam en werkte als timmerman. De andere broer Pieter was in 1832 nog minderjarig; later zou hij aannemer worden, trouwen en in Rotterdam terecht komen. De winkel was dus voor Merrigje, die zij eerst alleen voortzette en na haar huwelijk in 1836 met echtgenoot Jacobus.

Samen hebben zij hard gewerkt en veel verdiend. Wie het zakelijke brein was weet ik niet maar misschien hebben ze elkaar goed aangevuld. En later hebben de beide dochters bijgedragen aan de vermeerdering van het kapitaal door in de winkel mee te werken en die later voort te zetten. Omdat ze niet trouwden, bij elkaar woonden en (waarschijnlijk) zuinig leefden, werd de familie Kriellaart een van de rijkste en machtigste partijen in Ameide in de tweede helft van de negentiende en eerste kwart van de twintigste eeuw.

▲ Helena Kriellaart.

De erfenis van Helena Kriellaart

Er viel veel te verdelen zoals we hebben gezien in 1924 bij het overlijden van Helena Kriellaart. Ze was ongehuwd en had geen broers of zusters meer. Wel was er sprake van een pleegdochter Cornelia van Zessen, die in 1883 gehuwd met Arie Streefkerk, metselaar te Ameide. Het ligt voor de

hand dat Cornelia en/of haar kinderen mee zouden delen in de erfenis. Maar er waren ook neven en nichten, zowel van vaders- en moederskant, die een deel van de erfenis zouden krijgen. Ook haar personeel bedeede Helena goed. Daarnaast nog een aantal personen en instellingen zoals we verderop zullen zien. Er was tenslotte genoeg kapitaal om vele partijen te gedenken met een mooie som geld of andere bezittingen.

Om een en ander goed te verdelen werden er 20 legaten (schenkingen) gedaan uit de te verdelen boedel. Het gedeelte wat nog overbleef werd verdeeld onder de wettige erfgenamen. In enkele gevallen kreeg een familielid zelfs een legaat en een deel van de overgebleven erfenis.

Laten we eerst de 20 legaten bezien. Daarin zijn de kinderen van Cornelia van Zessen, gehuwd met Arie Streefkerk, ruim vertegenwoordigd.

1. Aan Nicolaas Streefkerk onder de voorwaarden dat hij de manufacturenzaak in het huidige pand voortzet en zijn zuster Meijnsje 6 gulden per week uitbetaalt:
 - a. Woonhuis en winkel in de Fransestraat
 - b. De manufacturenzaak inclusief inventaris en voorraad
 - c. Huis in de Kerkstraat
 - d. Land gelegen op Liesveld
 - e. Een som van 6.000 gulden.
2. Aan Meijnsje Streefkerk:
 - a. De wekelijkse uitkering van zes gulden
 - b. Woonhuis in de Nieuwstraat
 - c. Een som van 6.000 gulden

▲ Nicolaas Streefkerk.

¹¹ Dit is een foutje in de akte; het betreft niet de stadsgracht maar een brand-sloot, die lag op de plaats waar nu de Torenstraat is.

- d. Een som van 8.300 gulden om daarvoor een boeierschip te laten bouwen (max. 50 ton) en dit schip te verhuren aan Hendrik Vuurens.
3. Aan Cornelia Streefkerk, gehuwd met Adrianus Muilwijk:
 - a. Herenhuis op de Dam onder de voorwaarde dat daarin geen manufacturenzaak wordt gevestigd¹²
 - b. Een som van 2.000 gulden.
4. Aan Izaak Streefkerk, technisch ambtenaar te Nijmegen zijn schuld van 1.000 gulden.
5. Aan Hermanus Streefkerk, metselaar te Ameide, het restant van zijn schuld groot 6.000 gulden.
6. Aan Christiaan Streefkerk (ongehuwd en in 1924 reeds overleden, waardoor dit legaat werd verdeeld onder zijn broers en zusters) twee woonhuizen in de Nieuwstraat.
7. Aan Pietertje van Zessen (een zuster van Cornelia van Zessen) en huishoudster bij Helena:
 - a. De inboedel van de benedenverdieping van het huis waarin Helena woonde, inclusief een naaimachine en een mangel op de vliering
 - b. Het levenslange vruchtgebruik van het door Helena bewoonde huis in de Fransestraat
 - c. Woonhuizen aan het eind van de Molenstraat
 - d. De schuldvordering ten laste van Jan Oosterom
 - e. Idem ten laste van Aart de Wit
 - f. Een som van 3.000 gulden.
8. Aan de kinderen van P.A. de Hoon, gehuwd met J.J. de Raad, een som van 6.000 gulden.¹³
9. Aan Andrietta Francina Kriellaart, gehuwd met J.W. Coenraad, een som van 5.000 gulden.¹⁴
10. Aan Geertruida Verheij Johdr. een wekelijkse toelage van 2 gulden.¹⁵
11. Aan Josina Johanna Kriellaart, weduwe De Bruin, een wekelijkse toelage van 2 gulden.¹⁶
12. Aan Willemijntje de Wit een wekelijkse toelage van 1 gulden.
13. Aan Neeltje de Wit een wekelijkse toelage van 1 gulden.
14. Aan Lotje van Tol, weduwe Erberhard te Rotterdam, een wekelijkse toelage van 1 gulden.
15. Aan de diaconie van de Nederduits Hervormde Gemeente te Ameide een som van 20.000 gulden met de bepaling dat zij de weekgelden, genoemd onder 10 t/m 14 uit zal betalen.
16. Aan de Vereniging tot Stichting etc. van de School met den Bijbel een som van 5.000 gulden.
17. Aan Effatha (instelling voor opvoeding en onderwijs aan doofstomme en blinde kinderen/jongelieden) te Utrecht 2.000 gulden.
18. Aan Arie Streefkerk Hermanuszn, metselaar te Ameide:
 - a. Het boeierschip “Vertrouwen”, bevaard

¹² Het werd de slagerij van enkele generaties Muilwijk.

¹³ Josina Johanna de Raad was een achternicht van Helena van haar vaders kant. Eén van die kinderen was de bekende meester P.A. de Hoon, tevens kunstschilder en oom van onze voorzitter. Hij kreeg een derde deel van het genoemde bedrag.

¹⁴ Andrietta F. Kriellaart was ook een achternicht van haar vaders kant.

¹⁵ Let wel: dit is niet de Geertrui Verheij, getrouwd met Diederik S. Bodde, genoemd onder 19.

¹⁶ Deze Josina was een kleindochter van Gijsbert Kriellaart en Jozijna Johanna Bauer.

wordend door Frederik en Jan Roodhorst, een zeilschip genaamd “Nieuwe Zorg” bevaard wordend door Willem Diepenhorst en een ijzeren aak bevaard wordend door Willem Adrianus en Marinus de Bruin.

- b. Een schuldvordering met scheepsverband ten laste van voornoemde heren De Bruin.
19. Aan de erfgenamen van haar nicht Geertrui Verheij, weduwe van Diederik Samuel Bodde:
 - a. Het perceel griendland aan de Broekseweg groot 1 ha 77 a 80 ca.
 - b. Het perceel weiland op Achthoven groot 3 ha 30 a 92 ca.
20. Aan haar achterneef Adrianus Teunis Vink, predikant te Vleuten en uitvoerder van het testament:
 - a. Het eigendom van het woonhuis in de Fransestraat genoemd onder 7b.
 - b. De gehele inboedel van de eerste verdieping van dit huis.
 - c. Een som van 1.000 gulden voor de uitvoering van het testament.

Tot zover de legaten; daarmee had Helena al ruim 128.000 gulden uitgedeeld. Voor de met name genoemde erfgenamen (waarvan sommigen ook al een legaat kregen) bleef de restsom over van rond de 82.000 gulden.

De volgende gelukkige (achter)neven en -nichten kregen (afgerond en in gulden):

- Elizabeth Bodde een som van 20.500
- Dierika S. van Spanje idem 10.250
- Gerada W. van Spanje idem 10.250
- De 6 kinderen van Johannes van Limburg en Johanna K. Slootmaker elk een zesde deel van 41.000 gulden.

Daarmee was de koek op. Overigens hebben niet alle (achter-)neven en nichten wat gekregen; wat de beweegredenen van Helena geweest zijn bij haar keuzes is niet bekend.

Maken we de balans op dan is de top vijf van deze erfenis als volgt samengesteld (in gulden):

1	Nicolaas Streefkerk	23.384
2	Elizabeth Bodde	23.082
3	Meijnsje Streefkerk	18.524
4	Diaconie (minus weektoelagen)	17.192
5	Pietertje van Zessen	14.578

Tenslotte

Aan het begin van dit artikel stelden we ons een aantal vragen, waarop we nu soms een duidelijk en soms een beperkt antwoord kunnen geven. Susanna en Helena Kriellaart waren twee ongehuwde dames, die een winkel in manufacturen dreven en naar hedendaagse begrippen een bank van lening voerden. Ze waren kerkelijk actief en ondersteunden de nieuwe school en de Hervormde Kerk financieel. De winkel erfden ze van hun ouders; daarin hebben ze eerst meegewerkt, later zetten ze de winkel voort.

Ook erfden ze van hun ouders al een aanzienlijk vermogen; dat kwam vooral van hun moeders kant: de families Van Limburg en Kloos uit Ameide. Vader Kriellaart kwam uit een nogal arme familie te Gorinchem. Door zuinig te leven en goede zaken te doen hebben de gezusters het vermogen verder uitgebouwd. Naar huidige begrippen waren ze zeker als miljonairs te beschouwen. In hun tijd behoorden ze tot de rijkste en invloedrijkste bewoners van Ameide.

De erfenis van Helena Kriellaart ging in 1924 vooral naar leden van de familie Streefkerk, een aantal (achter-)neven en -nichten en personeelsleden. Daarnaast kregen ook enkele goede doelen een deel van het beschikbare bedrag.

Na 1924 leefden er geen Kriellaarts meer in Ameide

maar helemaal vergeten zijn ze nog niet.

Bronnen

Bevolkingsregister Ameide.
Memories van successierechten kantoor Gorinchem in te zien bij het CBG (Centraal Bureau voor Genealogie) te Den Haag.
Hans van den Heuvel, 'De familie Kloos in: *Het Nieuwsblad HVAT* (2011-1) 10-15.
Carla Jonker, *Macht en armoede aan de rivier. Ameide en Tienhoven 1870-1940*.
R.G. Smith en P. Will, *Eeuw in, eeuw uit; 100 jaar school met de bijbel te Ameide 1890-1990*.
Paul Will, 'De Termeise kermis exit' in: *Het Nieuwsblad HVAT* (2009-4) 7-9.
(Versie 0.3 dd. 04-04-2016)
Extra afbeeldingen via Niek Streefkerk.

N^o.....
ONDERWERP:

Bericht op schrijven van:

Ameide, den 20 februari 1918.
~~Tienhoven, A. St.~~

Bijl.

De Burgemeester van Ameide verzoekt,
zichs ingevalge schriftelijke machtiging van het
Rijksbureau van Manufacturen te Gronovage,
de firma Kriellaart te Ameide voorlopig
totdat de Onttreffingsbezigde volgen, te versten met
manufacturen.

De Burgemeester van Ameide
Kammeus deurselue
de Administrateur van het Distributiebedrijf

C.A. van Staveren

▲ Voorlopige ventvergunning op 20 februari 1918 afgegeven door de Burgemeester van de Stede Ameide. Ondertekend door ambtenaar C.A. van Staveren (Administrateur van het Distributiebedrijf).

Hoe is de *Peperstraat* in Ameide aan zijn naam gekomen?

Bram Provoost

De Peperstraat in Ameide is een smal straatje aan de teen van de Lekdijk, dat vroeger de verbinding vormde tussen de Voorstraat en de Achterweg, met de Nieuwstraat als enige zijstraat. Door de bouw van een garage¹ aan de kant van de Voorstraat is die verbinding afgesloten en is daar een doodlopend stukje straat ontstaan. Hoe is de Peperstraat aan zijn naam gekomen? Een vraag die betrekkelijk makkelijk te beantwoorden lijkt. Peper was immers in vroeger eeuwen een belangrijk handelsproduct. Ameide had een haven bij de Voorstraat en kon dus betrokken geweest zijn bij de peperhandel. Logisch dat een straat, die evenwijdig aan de rivier de Lek loopt en dicht bij de haven ligt, de naam Peperstraat krijgt. Maar is dat wel zo logisch en eenvoudig?

Wie waren betrokken bij de handel in peper? Dat was de Vereenigde Oostindische Compagnie (VOC). De VOC is in 1602 onder andere ontstaan vanuit de wens van de provincies Holland en Zeeland om zelf peper uit Oost-Indië te gaan halen en verhandelen. Zij kreeg als enige in Nederland het recht om handel te drijven – monopolie - met Azië. In de tijd van de VOC werd het woord peper ook voor specerijen in het algemeen gebruikt en dus niet alleen voor 'echte' peper. De prijs van peper is altijd zeer hoog geweest, ook toen peper op meerdere plaatsen verbouwd werd. Hier komt ook het woord *peperduur* vandaan.

¹ Zie artikel "De autobusdiensten van Den Braven en Bouter" elders in dit blad.

▲ Peper groeit als bessen aan de tropische peperplant, *Piper nigrum*.

► Wapen van de VOC.

Zwarte peper is een in de keuken gebruikte specerij met een zeer scherpe smaak.

Naast de bekende peper werd ook Maniquette-peper gebruikt. Deze specerij kwam voor in West-Afrika in een gebied dat vroeger **Peperkust** werd genoemd, de kuststreek van het huidige West-Afrikaanse land Liberia tussen Kaap Mesurado en Kaap Palmas. Ten oosten van de Peperkust lag de Ivoorkust, gevolgd door de Goudkust en de Slavenkust. Ten westen lag de kust van Sierra Leone. Een andere naam die in de 17e eeuw werd gebruikt was **Grijnkust** (*Greynkust*) vanwege de daar veel voorkomende plantensoort *Aframomum melegueta* (maniquette-peper, die ook paradijskorrel, paradijszaad, grein of slavenpeper werd genoemd). Het woord 'grein' betekende aanvankelijk 'korrel', maar werd later specifiek voor de korrels van deze plant gebruikt.

Zijn Ameide of inwoners uit Ameide ooit betrokken geweest bij de handel in grein, greyn of grijn? Dan zou dat niet alleen de naam Peperstraat verklaren, maar ook de familienamen Van der Grein of Van der Grijn.

Wie het weet, mag het zeggen

▲ De ligging van de Grain Coast (Grijnkust of Peperkust) op deze kaart van "Negroland" en Guinea in West-Afrika uit 1736.

▲ Detail van een kaart uit 1716 van G. van Keulen met de Grijnkust aan de kust van Guinea.

De vraag is echter of Ameide destijds iets met de handel in peper van de VOC te maken had. De VOC bestond uit zes compagnieën die gevestigd waren in de steden: Amsterdam, Middelburg, Enkhuizen, Delft, Hoorn en Rotterdam. Zij hadden het monopolie op de specerijhandel en het lijkt daarom onwaarschijnlijk dat er vroeger in Ameide in peper werd gehandeld. Een Peperstraat in de zes VOC-steden lijkt logisch gezien de peperhandel, maar in Ameide is dat twijfelachtig. Inderdaad is er een Peperstraat in Amsterdam, Delft, Enkhuizen en Hoorn, maar er is er geen in Middelburg en Rotterdam. Er is wel iets anders aan de hand. In Nederland en Vlaanderen zijn er meer dan honderd plaatsen met een Peperstraat (zie Kader).

Lijst van plaatsen met een Peperstraat in Nederland en Vlaanderen.

Nederland (65):

Aalten; Alkmaar; Almere (in de specerijwijk!); Alphen (Gld.); Ameide; Amersfoort; Amsterdam; Beverwijk; Bovenkarspel; Breda; Bruchem; Buren; Castricum; Cromvoirt; Delft; Diever; Egmond – binnen; Eindhoven; Elsloo (Fr.); Enkhuizen; Gamareren; Godlinze; Gouda; Grevenbicht; Groningen; Haarlem; Haastrecht; Hedel; Hellevoetsluis; 's-Hertogenbosch; Herwijnen; Hoorn; Huissen; Kaatsheuvel; Katwijk aan Zee; Kloetinge (Zld.); Leeuwarden; Montfoort; Naarden; Oijen; Oirschot; Oisterwijk; Oosterend; Oosterhout; Ophemert; Oss; Oud-Alblas; Oud-Beijerland; Oudeschoot (Fr.); Oudewater; Prinsenbeek; Purmerend; Ravenstein; Sevenum; Simonshaven; Sneek; Uden; Valkenswaard; Venlo; Vlaardingen, Voorhout; Vught; Waardenburg; Wijk bij Duurstede; Zaandam.

Vlaanderen (46):

Aalst, Aarschot; Bachte; Beveren; Brugge; Deinze; Diepenbeek; Eeklo; Geel; Gent; Gullegem; Hamme; Herzele; Heule; Hoogstraten; Kalken; Kampenhout; Knokke; Kortenberg; Kortrijk; Laarne; Langemark-Poelkapelle; Lichtervelde; Lo-Reninge; Merchtem; Mol; Nederokkerzeel; Nederzwalm, Nieuwkerken-Waas; Poperinge; Retie; Riemst; Ronse; Rumst; Scheldewindeke; Schelle; Sint-Niklaas; Snaaskerke; Tielt; Tienen; Vurste; Wetteren; Wevelgem; Wortegem-Petegem; Zelzate.

Hoe kan dat, zoveel Peperstraten? Er zijn ook samenstellingen en veldnamen met daarin peper, zoals Peperind, Pepershaar, Buitenpepers. In Den Bosch bestaat er al in het jaar 1210 buiten de stadsmuren een terrein genaamd 'de Pepers', waar de bouw van de eerst Sint Jan begint. Ook is er in Den Bosch al in 1303 sprake van een 'Peperstrate'. Dus ver voor de handel in peper belangrijk werd. Wat is dan de verklaring? In 1986 doet J.L. de Groot in het kwartaal-

blad² van de Vereniging Oud Hoorn de suggestie dat peper in Peperstraat afgeleid zou kunnen zijn van de volksnaam peper voor de mattenbies. Deze plant³ is van oudsher van grote betekenis geweest als grondstof voor matten, zakken, tassen, manden, enz. Het matten van stoelen moet al vanaf de Middeleeuwen voor bedrijvigheid gezorgd hebben en de mattenbies (alias peper) was de onontbeerlijke grondstof.

In de jaren '90 van de vorige eeuw is dit systematisch onderzocht door J.C.A.M. Bervaes, voorzitter van de Historische Kring Bommelerwaard. Hij ging op zoek naar de verklaring(en) voor de naam Peperstraat. De bevindingen zijn gepubliceerd in het tijdschrift van de Historische Kring Bommelerwaard⁴ met als titel: **PEPERSTRAAT, de verklaring van een veel voorkomende straatnaam in het rivierengebied**⁵.

Hieronder volgt een samenvatting. "In de Bommelerwaard komt in verschillende dorpen een Peperstraat voor. Ook in de West-Betuwe treffen we enkele Peperstraten aan evenals in de Bossche binnenstad. Herhaaldelijk wordt de vraag gesteld wat de naam Peperstraat betekent. De klassieke verklaring van deze vraag is dat peper duur was en dat de naam zou duiden op rijke buurten of straten. Die verklaring is onbevredigend, omdat de Peperstraten in het rivierengebied in werkelijkheid niet die indruk wekken. Reden dus om op onderzoek uit te gaan. Wat is de werkelijke herkomst van de Peperstraten in het rivierengebied? Om het antwoord te vinden was de eerste stap het inventariseren van het voorkomen van Peperstraten in Nederland via het postcodeboek van de PTT. Er konden een aantal groepen worden onderscheiden:

(A) het Brabantse complex langs het dal van de Dommel: Valkenswaard, Aalst (Waalre), Oirschot, Eindhoven, Oisterwijk, Cromvoirt, Vught en Den Bosch;

(B) verder in Brabant: Kaatsheuvel en Prinsenbeek;

(C) dorpen langs de Maas in het noorden van Limburg en in Brabant: Grevenbicht (Born), Venlo, Sevenum, Wellerlooi (L), Ravenstein (Huisseling), Oss, Oijen, Alphen, Hedel (Uden zou hierbij gerekend kunnen worden);

(D) in de Tieler- en Bommelerwaard: Ophemert, Waardenburg, Bruchem, Gameren, Herwijnen; Buren als overgang naar de volgende groep;

(E) in het Zuid-Hollandse en Utrechtse veengebied: Wijk bij Duurstede, Ameide, Haastrecht, Montfoort, Gouda, Oud-Alblas, Delft, Vlaardingen en Oud-Beijerland;

(F) de Noord-Hollandse groep: Alkmaar, Amsterdam, Beverwijk, Egmond-Binnen, Haarlem, Hoorn, Purme-

rend, Bovenkarspel, Enkhuizen, Wormer, Zaandam; Naarden en Amersfoort kunnen ook tot deze groep worden gerekend;

(G) in Friesland, Groningen en Drenthe: Diever, Elsloo, Heerenveen, Groningen, Leeuwarden, Godlinze (Delfzijl);

(H) Kloetinge in Zeeland staat op zichzelf.

Samenvattend valt het volgende op in de ruimtelijke verdeling van Peperstraten:

- De droge zandgebieden van Brabant, Limburg, Gelderland (Veluwe, Achterhoek), Overijssel en Drenthe zijn verstoken van Peperstraten.
- De Peperstraten lijken gekoppeld te zijn aan vochtige gebieden: beekdalen (Noord-Brabant), rivierkleigebieden (Gelderland, Noord-Brabant), veengebieden (Zuid-Holland, Utrecht, Noord-Holland) en gebieden met zeeklei (Groningen, Friesland, Zeeland, Zuid-Holland).
- In Brabant en Gelderland zijn het vooral dorpen waar Peperstraten voorkomen, in Noord-Holland voornamelijk in handelssteden. In Utrecht en Zuid-Holland is dat gemengd.
- Peperstraten zijn over het algemeen kleine straten.

Maar om welke **peper** gaat het eigenlijk? Raadpleging van het *Woordenboek der Nederlandsche Volksnamen van Planten* uit 1907⁶ gaf het antwoord: **Peper** is de volksnaam voor de **mattenbies**. Waar komt deze plant voor in Nederland? In de tussen 1980 en 1990 uitgegeven *Atlas van de Nederlandse Flora* zijn kaartjes opgenomen met de verspreiding van alle plantensoorten in Nederland⁷. Het verspreidingspatroon van de mattenbies stemt vrijwel overeen met het verspreiding van de plaatsen met een Peperstraat. De dorpen langs de Dommel, langs de Maas, in het rivierengebied, en het Utrechts en Zuid-Hollandse veengebied. De associatie is duidelijk: Peper is een oude verloren gegane regionale plantennaam geweest voor de mattenbies. Vandaar het grote aantal Peperstraten in deze omgeving. De Peperstraat is een straat waar de peper - de mattenbies - groeide. Dat was op plaatsen waar het landschap moerassig was, zoals in beekdalen en langs rivieroevers. Peperstraten in het rivierengebied hebben niets te maken met de rijkdom van de pepermagazijnen in de Hollandse VOC-steden. Hier gaat het gewoon om een product dat de natuur bood om er nuttige dingen voor het huishouden mee te maken."

Het onderzoek van Jan Bervaes maakt het zeer aannemelijk dat ook in Ameide de naam Peperstraat is afgeleid van de volksnaam **PEPER** voor de plant **MATTENBIES**. Deze plant, die een voorkeur heeft voor ondiep water en waterkanten, kan daar vroeger

² <http://www.oudhoorn.nl/kwartaalblad/pdf/1986/1986-083-ocr.pdf>

³ Als wetenschappelijke naam worden *Scirpus lacustris* L. en *Schoenoplectus lacustris* gebruikt. *Lacustris* betekent aan of in meren en vijvers groeiend.

⁴ *Tussen de Voorn en Loevestein* Jrg. 30, no. 87 (dec. 1994) blz 1-5.

⁵ De tekst van dit artikel is mij welwillend toegestuurd door de heer Martin van 't Root, Secretaris van de Historische Kring Bommelerwaard.

⁶ Heukels, H., *Woordenboek der Nederlandsche Volksnamen van Planten*, Nederlandsche Natuurhistorische Vereniging/W. Versluys, 1907.

⁷ Meijden, R. van der, C.L. Plate en E.J. Weeda, *Atlas van de Nederlandse Flora*, deel 3, Minder zeldzame en algemene soorten, Leiden, 1989.

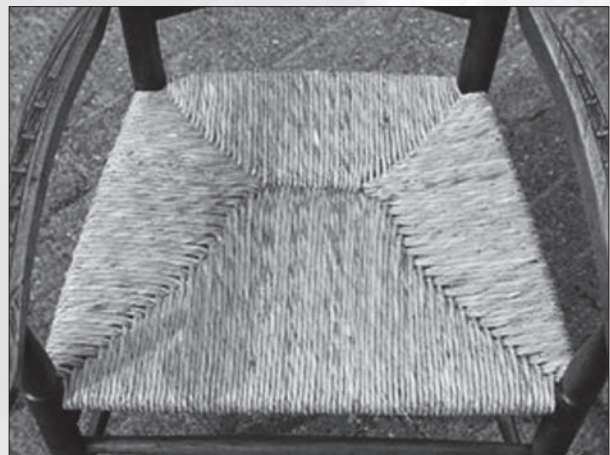
zelfs gegroeid hebben. Voor de aanleg van de ringdijk rond de Alblasserwaard in 1277 lag het gebied, waar nu de Peperstraat is, aan de oever van de Lek. Bij het ontstaan van Ameide zal men al snel de mattenbies voor allerlei nuttige zaken gebruikt hebben. Het matten van stoelen is in Ameide (maar ook in andere regio's met Peperstraten) zelfs een tijd lang een belangrijke bron van inkomsten geweest, net als het vlechten van manden en andere gebruiksvoorwerpen.

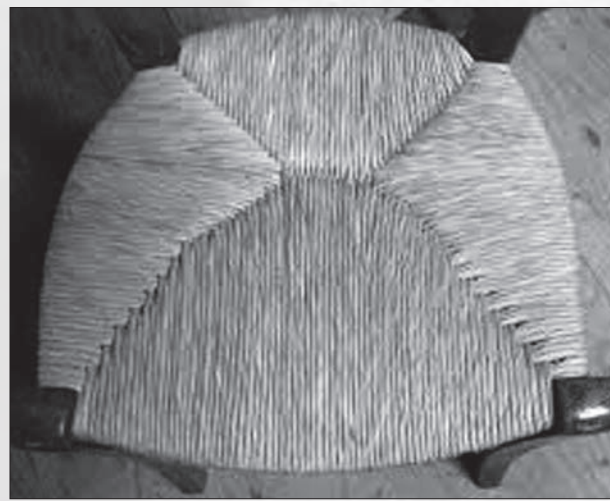
◀ *Scirpus Lacustris L.* (ook *Schoenoplectus lacustris*) – de matten-bies, alias peper.

▲ *Stoelenmatter aan het werk.*

▲ *Met biezen gematte stoelenzittingen.*

✂ Het matten van stoelen met behulp van stengels van de mattenbies werd ook eeuwenlang in Ameide gedaan.

Wie woonden er in de Peperstraat te Ameide?

Bram Provoost

In het voorafgaande artikel is beschreven hoe de Peperstraat aan zijn naam is gekomen. In dit artikel wordt uitgezocht wie er in deze straat gewoond hebben. De bebouwing aan de Peperstraat is in de loop der tijd grondig veranderd. Aan de hand van gegevens van de volkstellingen en bevolkingsregisters van Ameide is geprobeerd een beeld te krijgen van de woningen en bewoners van de Peperstraat vanaf 1815. Dat bleek niet eenvoudig te zijn. De volkstelling uit 1815 geeft huisnummers maar geen straatnamen. In 1829 worden alle huishoudens in Ameide vermeld op volgorde van huisnummer met daarbij een straatnaam. De nummering begint met het Stadhuis op Den Dam tot Dam No. 8 en loopt dan met de wijzers van de klok mee via Benedendams, Princegragt, Broeksteeg, Aaksterveld, vervolg Princegragt, Molenstraat, Hooghuis, Hoogenwaard, Achterweg, Peperstraat, Hoogendijk, Brouwerij, Nieuwstraat, Fransestraat, Kerkstraat terug naar Den Dam (No. 84), Voorstraat en weer Brouwerij¹. Daarna volgen de nummers van de Doelakker, Liesveldschesteeg, Sluizendijk, Zouwendijk en Sluizen. De nummering eindigt met No. 130, de Buitenmolen onder Sluizen. In 1839 worden de woningen opnieuw geregistreerd, maar helaas ontbreken de straatnamen. Vanaf 1845 tot 1880 zijn er bevolkingsregisters op volgorde van huisnummers, maar pas in 1850 en later worden straatnamen genoteerd. Een groot probleem is het voortdurende omnummeren van de woningen en overige gebouwen. Van 1880 tot ca. 1920 is het bevolkingsregister op alfabetische volgorde van de naam van de (hoofd) bewoner. Kortom, een hele uitzoekerij om te weten te komen hoe de bewoning van de Peperstraat in de loop der tijd veranderde. Voor de eerste woning is dit gelukkig vrij eenvoudig te achterhalen.

¹ Uit de opsomming van op elkaar volgende straatnamen blijkt dat het stukje straat tussen Nieuwstraat en Voorstraat (nu Peperstraat) in 1829 Brouwerij werd genoemd. Als er in 1850 weer straatnamen worden genoteerd komt de naam Brouwerij niet meer voor.

De smederij op de hoek van de Peperstraat

Gedurende meer dan 175 jaar was er op de hoek van de Peperstraat en de Achterweg (nu J.W. van Puttestraat) tegen de Lekdijk een smederij gevestigd. Tussen ca. 1780 en 1968 hebben daar vijf smeden met hun gezinnen en smidsknechten gewoond en gewerkt.

Willem Schreij Sr. en Jr.

Het verhaal begint echter niet in 1780 maar pas in 1813 toen Ameide nog deel uitmaakte van het Franse Keizerrijk onder Napoleon. Op 4 mei 1813 verschenen Willem Schreij de Jonge en Hermanus van der Kroon op het Stadhuis van Ameide voor Warnardus Verhagen, de Maire (burgemeester) en officier van den Burgelijken Staat der Gemeente Ameide, Canton Gorinchem, Departement der Monden aan de Maas. Willem is ijzersmedersknecht, oud 27 jaren, en Hermanus is Meester Schoenmaker, oud 50 jaren. Zij komen verklaren dat *“gister avond ten Tien Uuren ten zijnen Woonhuize No. 56 alhier in de Peperstraat is overleden des eersten Declarants vader: Willem Schreij den oude. Mr. Ijzersmeder, in den ouderdom van 56 Jaren”*. Willem Schreij de oude was op 6 maart 1785 te Oud-Alblas getrouwd met de aldaar geboren Aaltje van Muijen. Het trouwregister vermeldt dat Willem is geboren in Wevelinghoven² in Duitsland en woonachtig is in Ameide. Gezien de leeftijd bij zijn overlijden moet Willem de oude in 1756 of 1757 geboren zijn. Op 12 maart 1786 wordt te Ameide hun eerste kind geboren, Willem de Jonge. Na Willem worden er tot 1807 in Ameide nog een tiental andere kinderen geboren. In totaal dus elf kinderen, vijf jongens en zes meisjes. Willem Schreij zal waarschijnlijk al voor 1785 in Ameide smid geweest zijn. Het is mij niet bekend of er voor die tijd al een smederij aan de Peperstraat stond. Een kaart uit 1763 geeft wel een suggestie. Op die plaats stond al een

² Wevelinghoven is nu een deel van de stad Grevenbroich en ligt in de Duitse deelstaat Nordrhein-Westfalen tussen Düsseldorf, Keulen en Mönchengladbach.

bebouwing met een behoorlijke oppervlakte. Willem Schreij de jonge komt bij zijn vader in de leer als ijzersmedersknecht en zal hem in 1813 ook opvolgen als smid. Hij trouwt in 1809 te Bleskensgraaf met de aldaar geboren Maaijke Wor (ook wel War of Waard genoemd). Maaijke is de op 24 april 1785 gedoopte dochter van Pieter Wor en Neeltje Wapperom. Het echtpaar Schreij-Wor krijgt tussen 1810 en 1819 acht kinderen waarvan er slechts één de volwassen leeftijd bereikt. Dit is de op 18 december 1817 geboren Aaltje Schreij, Zij trouwt in 1840 met Hendrik Woudenberg. Na diens overlijden in 1842 trouwt zij in 1842 met de schipper Jan Vuurens Ariezn. Aaltje Schreij is overlijden te Ameide op 17 maart 1869. In 1815 wonen op No. 56 zes personen: Willem Schreij, 28 j. en Maaike Waard, 30 j. gehuwd; Willem, 2 j. kind; Neeltje Wapperom, wed. Pieter Waard, 80 j. weduwe (de schoonmoeder van Willem Schreij); Flora Schreij, 8 j. (de jongste zus van Willem) en Hendrik Edeling, 18 j. (waarschijnlijk de knecht van dat moment). Op 4 augustus 1825 is Maaike Wor overleden, 40 jaar oud. Willem blijft niet lang weduenaar, want 7 juni 1826 trouwt hij, 40 jaar oud, met de 43-jarige Elisabeth Kloos, weduwe van Ferdinand Fontane (zie kader). In 1829 is de samenstelling van het huishouden van Willem Schreij dan ook volledig veranderd is. Op No. 56 in de Peperstraat wonen acht personen: Willem Schreij, 43 j. IJzersmit; Elisabeth Kloos, 46 j.; Pieter en Aaltje Schreij, 15 en 11 j.; Willem Karel Fontane, 26 j. Arbeider; Helena Fontane, 17 j. Naaister; Arie Nouten Schreij³, geb. te Hendrik Ido Ambacht, 16 j. smitsknecht; Joseph van der Velde, geb. Vianen, 23 j. smitsknecht. Willem Schreij had toen dus twee knechten in dienst, een teken dat het ken-

nelijk goed ging met zijn smederij. In 1839 wonen in No. 56 zes personen: Willem Schreij, IJzersmit; Elisabeth Kloos, Aaltje Schreij, Willem Karel Fontane, Helena Fontane, en een 28 jarige in Schoonhoven geboren IJzersmid, Abraham ????. In 1846 zijn er nog vier bewoners: Willem Schreij, Elisabeth Kloos, Willem Karel Fontane (abusievelijk Willem Ferdinand genoemd) en Gradus Johannes Vermeulen. Deze laatste is smidsknecht en op 19 oktober 1822 te Nieuwpoort geboren. Helena Fontane is in 1845 overleden, 33 jaar oud, ongehuwd en naaister van beroep. Willem Schreij is in 1857 overleden waardoor Elisabeth Kloos voor de tweede keer weduwe wordt. Dit betekent niet onmiddellijk het einde van de smederij. Elisabeth Kloos blijft met haar zoon Willem Karel Fontane bij de smederij wonen, terwijl haar dochter Elizabeth Fontane terugkeert naar de Peperstraat. In 1861 wordt vermeld dat de inmiddels 79-jarige Elisabeth Kloos 'Smidse' van beroep is. Ook het huisnummer is veranderd. Het is niet langer Peperstraat No 56, maar Peperstraat 101 geworden. Zij zal het smidswerk niet zelf gedaan hebben, maar aan de smidsknechten hebben overgelaten. In 1863 komt H.A. Montijn als smidsknecht in de Peperstraat wonen en werken. Hij zal in 1864 de smederij overnemen. Elisabeth Kloos en haar kinderen Willem Karel en Elizabeth Fontane verhuizen naar een woning in de Nieuwstraat, niet ver van de hoek met de Peperstraat.

De Peperstraat te Ameide in 1763. Stond er toen al een smederij op de hoek met de Achterweg?

3 Arie Nouten Schreij zal zich rond 1830 vestigen als ijzersmid in Heijkoop.

De levensloop van Elisabeth Kloos⁴, weduwe Fontane en de tweede echtgenote van Willem Schreij is zeer bijzonder geweest. Elisabeth is op 3 december 1782 geboren als dochter van Tieleman Kloos en Lijsje Vink. Zij was het vijfde van de zeven kinderen uit dit huwelijk.

In de zomer van het jaar 1800 wordt zij verliefd op of verleid door de 30 jaar oudere oud-militair Ferdinand Fontane. Deze is in 1752 geboren te Kopenhagen (Denemarken) en gaat in de Franse tijd⁵ door het leven als gepensioneerd '(sous)-Lieutenant van de Oude Hollandsche Armee'. Elisabeth en Ferdinand trouwen op 6 oktober 1800 en vier maanden later, op 4 april 1801, wordt hun zoon Tieleman Pieter Fontane geboren. Het gezin Fontane-Kloos gaat wonen in de Nieuwstraat en daar volgen nog drie kinderen Fontane: Willem Carel, geboren op 18 febr. 1803; Elizabeth, geboren op 7 juli 1805 en Helena, geboren op 4 mei 1812.

Binnen een jaar na de geboorte van Helena komt Ferdinand Fontane te overlijden op 25 april 1813 in zijn woning Nieuwstraat No. 70. De volgende dag wordt aangifte gedaan door Gerrit van Limburgh, winkelier, 39 jaar oud en Johannes Mesker, kleermaker, 48 jaar. Gerrit van Limburgh, getrouwd met Helena Kloos⁶, is de zwager van Ferdinand Fontane. Johannes Mesker woonde op No. 72 in de Nieuwstraat en was dus buurman van Ferdinand. In 1815 woont de 32-jarige weduwe Fontane-Kloos met haar vier kinderen, van 14, 11, 9 en 2 jaar, in woning No. 9 (hoek Benedendams en Oudendijk).

Na 13 jaar weduwe te zijn geweest trouwt Elisabeth met de smid en weduwnaar Willem Schreij. Het huwelijk vindt plaats op 7 juni 1826. Zij gaat met twee ongehuwde kinderen, Willem Karel en Helena, bij de smederij Peperstraat No. 56 wonen. In 1839 woont Elisabeth Fontane in bij haar oom Pieter Kloos op de Dam No. 84 (Huis van Kloos, de latere slagerij Muilwijk). In 1845 staat zij aldaar ingeschreven als Lijsje Fontane, dienstmeid. Helena Fontane is op 1 december 1845 overleden, 33 jaar oud, ongehuwd, naaister als beroep. Tieleman Pieter Fontane is vertrokken uit Ameide en op 5 januari 1842 te Rotterdam getrouwd met Helena Backers (ca. 1815-1887). Het echtpaar krijgt vier kinderen. Tieleman Pieter is op 16 september 1880 te Vught overleden.

In 1857 wordt Elisabeth Kloos door het overlijden van Willem Schreij voor de tweede keer weduwe. Zij blijft met haar zoon Willem Karel bij de smederij wonen. Ook haar dochter Elisabeth verhuist van de Dam terug naar de Peperstraat. In 1861 wordt zij vermeld als Smidse van beroep al zal het smidswerk door de smidsknechten gedaan zijn. Als in 1863 de grofsmid H.A. Montijn in de Peperstraat No 101 gaat wonen verhuizen Elizabeth

Kloos en haar kinderen Willem Karel en Elisabeth Fontane naar de Nieuwstraat No. 117. Aldaar overlijden in 1873 binnen twee maanden van elkaar dochter Elizabeth Fontane op 15 oktober, 68 jaar oud en moeder Elisabeth Kloos op 26 november, bijna 91 jaar oud. Willem Karel verhuist nog naar de Achterweg waar hij overlijdt op 15 augustus 1876, 73 jaar oud.

Hendrik Antonie Montijn

Hij is op 27 augustus 1835 te Nieuwpoort geboren als oudste zoon van Klaas Montijn en Johanna van der Horst. Hendrik Montijn is ongehuwd en heeft een huishoudster in dienst voor het huishoudelijk werk. Bij het werk in de smederij wordt hij in de loop der jaren gesteund door verschillende smidsknechten. Deze woonden in bij de smederij en bleven meestal maar enkele maanden tot een jaar in dienst. Wel kwamen sommigen enkele malen terug. Een van hen, Everardus Bastiaan van Krimpen zal later nog een eigen smederij beginnen in de Nieuwstraat (zie kader). Hij en Antoon Uittenbogaard zijn twee van de weinige in Ameide geboren smidsknechten. Anderen zijn geboren in o.a. Schoonhoven, Meerkerk, Hardinxveld, Zwammerdam, Ophemert, Utrecht, Apeldoorn en Berkenwoude. Deze smidsknechten gingen van de ene smederij naar de andere, vaak in de buurt van Ameide, zoals Groot-Ammers, Streefkerk, Hoornaar, Hardinxveld, Schoonhoven, Giessendam, Gorinchem, Meerkerk, Nieuwpoort, Brandwijk, Vianen. Het is niet vreemd dat de smidsknechten inwoonden bij de smederij. Uit een advertentie (zie onderstaande afbeelding) in oktober 1871 blijkt, dat kost en inwoning onderdeel waren van de arbeidsvoorwaarden. In de jaren 1870 verandert de nummering van de huizen in Ameide opnieuw. De smederij aan de Peperstraat wordt dan van No. 101 veranderd in No. 156. Ook is er in 1869 sprake van een Schuur van Montijn in de Peperstraat, eerst 101A genummerd, later 157. Waarschijnlijk is dit de schuur die nu als Peperstraat 1 genummerd is.

Hendrik Montijn blijft ruim 15 jaar als smid actief in Ameide. Daarnaast is hij ook betrokken bij het kerkelijk leven in Ameide. In november 1871 is Montijn "gekozen tot notabele der (kerkelijke) gemeente Ameide, in de plaats van den heer W. van Wijk, die bedankt had. Verder zijn gekozen de heeren A.O. van Lomwel, A. van der Linden, B. van Mourik en Cors de Jongh PCz."

SMIDSKNECHT

Wordt verlangd een Smidsknecht, die eenigen tijd bij het vak geweest is, tegen kost en inwoning en loon naar bekwaamheid. Adres: H. A. MONTIJN, Mr. Smid te Ameide. (2193)

▲ Advertentie Sch. Courant 1 oktober 1871.

4 Over het geslacht Kloos is uitgebreid geschreven in het Nieuwsblad HVAT. Jrg. 23, nr. 1, maart 2012.

5 In 1800 leven we hier in de Bataafse Republiek.

6 Merrigje van Limburg, dochter van Gerrit en Helena, zal later trouwen met Jacobus Kriellaart. Hun dochters Susanna en Helena Kriellaart zijn bekend geworden als de 'dames Kriellaart' (zie artikel elders in dit Nieuwsblad).

Ten gevolge van ziekte

zal door den Notaris DE KLEIJN te Gorinchem, bij inzet op Dingsdag 30 December 1879 en bij afslag op Dingsdag 6 Januarij 1880, telkens 's morgens 11 ure, ten herberge van L. H. DIEPENHORST FAzn. te

AMEIDE,

in het openbaar worden verkocht: eene gedurende ruim 50 jaren welbeklante

Grof- en Hoefsmederij,

welke wordt uitgeoefend in een aldaar aan den Hoogendijk staand HUIS, benevens SCHUUR; met het daarbij gelegen TUINTJE. Kadastraal bekend in Sectie B, onder de nummers 4 en 44, ter grootte van 5 roeden, 95 ellen.

Nadere inligtingen worden ook gegeven door den Heer K. MONTIJN te Nieuwpoort.

▲ Advertentie Sch. Crt. 21 december 1879.

In 1879 stopt hij wegens ziekte met het smidswerk in Ameide. Hij vertrekt naar Nieuwpoort op 24 december 1879, waar hij op 17 februari 1914 is overleden. De smederij wordt verkocht, zoals blijkt uit een advertentie in de Schoonhovensche Courant.

Teunis van Roon

Koper en opvolger wordt de 22-jarige smid Teunis van Roon. Hij komt op 23 januari 1880 uit Hillegersberg naar Ameide. Teunis keert daarmee terug naar zijn geboortestreek. Hij is op 19 maart 1857 te Groot-Ammers geboren als zoon van Pieter van Roon en Cornelia van Oosten. Teunis was op 9 mei 1879 te Meerkerk getrouwd met de aldaar geboren 25-jarige Jannigje Eikelenstam. Op 5 september 1879 was te Meerkerk hun dochter Cornelia geboren. De eerste weken in de Peperstraat verlopen dramatisch. Op 7 februari 1880 overlijdt dochter Cornelia te Meerkerk, vijf maanden oud. Cornelia was weliswaar ingeschreven in het bevolkingsregister van Ameide, maar heeft er waarschijnlijk nooit gewoond. Zeven maanden later, op 9 oktober 1880, wordt in de Peperstraat een dochter geboren, die opnieuw Cornelia wordt genoemd. In de volgende jaren worden nog zes kinderen geboren. Aartje op 19 november 1881, overleden op 6 juli 1882, ruim 7 maanden oud. Een tweede Aartje wordt geboren op 12 januari 1883, een dochter Pietertje, geboren op 21 januari 1884 en een zoon Pieter geboren op 4 januari 1887. Hij is in 1901 vertrokken naar Nijmegen. In 1905 keert hij als onderwijzer terug naar de Peperstraat in Ameide om in januari 1906 naar Benschop te vertrekken. Een dochter Wilhelmina Johanna geboren op 6 maart 1883. Zij trouwt op 23 april 1909 met de uit Nieuw-Lekkerland afkomstige 'vleeschhouwer' Klaas Deelen. Als laatste kind wordt zoon Aart op 15 september 1890 geboren.

Van de 8 kinderen van Teunis en Jannigje zullen er maar vier de volwassen leeftijd bereiken.

In het jaar 1893 slaat het noodlot opnieuw toe in het gezin van Roon. In die tijd heerste er in Europa een epidemie van Aziatische cholera (zie kader). Deze besmettelijke ziekte eiste ook in Ameide een aantal slachtoffers. Op 27 augustus 1893 overlijdt de echtgenote van Teunis, 39 jaar oud. De Sch. Courant meldt: "Gisteren overleed mijne innig geliefde Echtgenote JANNIGJE EIKELINSTAM, in den ouderdom van 39 jaren, mij nalatende 6 Kinderen, allen nog te jong om dit zwaar verlies te beseffen. T.VAN ROON. Ameide, 28 Aug. 1893."

Het is niet duidelijk of Jannigje is overleden ten gevolge van cholera. Dit was wel het geval met dochter Aartje enkele weken later. Haar ziekte en overlijden haalde zelfs de Sch. Courant. Deze meldt op 13 september 1893: "AMEIDE, 11 Sept. 1893, A. d. K. (Arie de Keijser) alhier, die in den nacht van ll. Donderdag op Vrijdag door Aziatische cholera werd aangetast, overleed reeds Vrijdag-namiddag." Een tweede bericht luidt: "ll. Zaterdag-voormiddag is een der leerlingen op de openbare school alhier onpasselijk geworden en huiswaarts gegaan. Nadat geneeskundige hulp was ingeroepen, bleek dat het kind lijdende was aan Aziatische cholera. Voorzichtigheidshalve wordt op de openbare school de eerste dagen geen onderwijs gegeven." Deze leerlinge was Aartje van Roon, dochter van de smid Teunis van Roon. Zij is overleden op 12 september 1893, 10 jaar oud, zoals blijkt uit het bericht in de Sch. Courant: "AMEIDE, 12 Sept. 1893, Het 10-jarig dochtertje van T.v.R. alhier, dat ll. Zaterdag door Aziatische cholera werd aangetast, is heden nacht overleden. Heden kwam een nieuw geval voor." En "AMEIDE, 14 Sept. Gister is hier weder een persoon⁷ aan de Aziatische cholera overleden. Op 't oogenblik zijn in deze gemeente geen lijdens aan deze ziekte in behandeling."

7 Het slachtoffer was de op 13 september 1893 overleden Teunis Verhoef, 47 jaar oud.

Aziatische cholera in Ameide in 1893

In 1892 was in verschillende Europese landen een epidemie (pandemie) van Aziatische cholera uitgebroken. **Cholera** is een infectieziekte veroorzaakt door de bacterie *Vibrio cholerae*. Het belangrijkste kenmerk van de ziekte is ernstige diarree en uitdroging. De incubatietijd van de bacterie kan variëren van zes uur tot twee dagen en kan in korte tijd een dodelijk verloop hebben. De ziekte wordt overgebracht via besmet water, dat kan door het drinken van besmet water maar ook door het eten van rauwe vis die in vervuild water heeft gezwommen of door het eten van groente die in besmet water is gewassen. Ook door contact met ontlasting of braaksel van een patiënt kan men besmet worden. Hygiëne is van groot belang om besmetting te voorkomen. De hygiënische situatie was aan het eind van de 19de rondt slecht. Dat zal zeker in de Peperstraat het geval geweest zijn, hoewel daar nog een maatregel getroffen was. In

1887 was er een “publieke aanbesteding van twee privaten, te bouwen in de Peperstraat alhier”. Er waren 4 inschrijvingsbiljetten ingekomen en de laagste inschrijver, H. Streefkerk mocht voor f. 129 dit werk uitvoeren.

De uitbraak in 1892 was in Hamburg begonnen, maar bereikte ook Nederland. Vanaf augustus 1892 verschenen er krantenberichten met meldingen van sterfgevallen ten gevolge van Aziatische cholera. Overal werden hygiënische maatregelen getroffen, ook hier: De Sch. Courant bericht: “AMEIDE a/d LEK, 9 Sept. 1892. In verband met het dreigen der cholera zijn in deze gemeente ook alle mogelijke de reinheid bevorderende voorzorgen genomen. Met loffelijken ijver is door de ingezetenen gevolg gegeven aan het verzoek van het Gemeentebestuur tot opruiming van alle mestverzamelingen in de kom der gemeente, het schoonmaken van modderslooten en het reinhouden van riolen, privaten en varkenshokken. Het ververschen der grachten door stroomend rivierwater wordt, zoo dikwijls de stand der Lek het toelaat, toegepast; ook zijn de ingezetenen uitgenoodigd uitsluitend kleeren enz. te doen spoelen beneden de stoep voor het dorp, waar tal van ingezetenen hun drinkwater scheppen, tevens om dat water niet anders dan goed gekookt te bezigen.

De gezondheidstoestand is hier uitstekend; sedert medio Juli kwam geen enkel sterfgeval voor.” Er is dus nog niets aan de hand, althans voorlopig. Ook wordt besloten om de kermis in oktober niet door te laten gaan “met ’t oog op hier en daar voorkomende gevallen van cholera”. De paarden- en naajaarsbeestenmarkten op 13 en 18 oktober gaan wel door, maar “geene Venters, Marskramers, Kermisreizigers, Muzikanten, Orgeldraaiers, Liedszangers en dergelijken zullen worden toegelaten.”

Uiteindelijk gaat het in 1893 toch mis in Ameide. Op 6 september meldt de Sch. Courant: “AMEIDE, 4 Sept. 1893, L.l. Vrijdag-voormiddag werd de huisvrouw van B.S. (Maria Schotman, echtgenote van Bart Streefkerk) alhier door Aziatische cholera aangetast en bezweek nog denzelfden dag. Sedert zijn nog wel enkele gevallen van hardnekkige diarrhee doch gelukkig niet meer van cholera voorgekomen. Vooral nu de gevreesde ziekte in ons midden zich heeft voorgedaan, passe ieder de middelen getrouw toe, die als heilzaam bekend staan en roepe, wanneer men zich onwel gevoelt, onmiddellijk geneeskundige hulp in.”

Zoals hiervoor beschreven volgen er tot 13 september nog een aantal sterfgevallen ten gevolge van cholera, maar de berichten worden snel gunstiger. “AMEIDE, 18 Sept., Sedert den 12. dezer zijn in deze gemeente geen nieuwe gevallen van cholera voorgekomen; 5 personen zijn hier aan die ziekte overleden.” en “AMEIDE, 19 Sept. De gezondheidstoestand in deze gemeente is zeer gunstig; cholera-gevallen komen niet meer voor. De openbare school wordt morgen weder geopend; de vacantie voor de Rijksnormaallessen is evenwel nog weder verlengd tot 27 September e.k.” Wel wordt de kermis in oktober 1893 als voorzorg opnieuw afgelast.

De cholera-epidemie lijkt in september 1893 te zijn gestopt en er blijken vijf personen aan de

ziekte te zijn overleden. Mijn eigen (B.Pr.) inschatting is dat het er meer zijn geweest. In 1893 zijn in Ameide niet minder dan 50 personen overleden, terwijl er in de 5 jaren ervoor en erna gemiddeld rond 35 sterfgevallen waren. Dat zou betekenen dat er mogelijk 15 cholera-slachtoffers in Ameide geweest kunnen zijn. Opvallend is dat er twee pieken zijn. Terwijl er in de meeste maanden 0 tot 4 mensen overlijden, zijn dat er tussen 11 maart en 21 april 15 personen in 6 weken en tussen 8 augustus en 13 september overlijden er 12 personen in 5 weken. In deze laatste piek zitten in ieder geval de 5 cholera-slachtoffers.

In 1893 is Teunis van Roon weduwnaar met 5 kinderen. Op 31 januari 1894 overlijdt ook zoon Aart, ruim 3 jaar oud. Teunis trouwt voor de tweede maal op 29 december 1896 met de 41-jarige Petronella Pellikaan. Zij is een dochter van broodbakker Cornelis Pellikaan en Quirina Jacoba van Trig. Het huwelijk tussen Teunis en Petronella duurt nog geen vijf jaar. Petronella is op 20 april 1901 overleden, 46 jaar oud. Smid Teunis van Roon was ook maatschappelijke betrokken in Ameide. Zo werd hij in 1890 lid en tevens voorzitter van het armbestuur. De Sch. Courant van 2 augustus 1890 bericht: “AMEIDE, 30 Juli 1890. Tot lid van het algemeen armbestuur dezer gemeente, tevens voorzitter, in de plaats van wijlen den heer A. Van der Linden, is benoemd de heer T. Van Roon alhier.”

In de smederij is het ook een komen en gaan van smidsknechten. Net als bij zijn voorganger Montijn zijn zij bijna allemaal afkomstig van buiten Ameide. Zo is ook de loodgieter Gerrit Bouter⁸ in 1887/88 enige tijd inwonend geweest. De laatste smidsknecht van Teunis van Roon is Hermanus Franciscus Buizert die van mei 1918 tot mei 1920 twee jaar inwonend is. In 1920 neemt Johannes van Merkerk de smederij over van Teunis van Roon. Teunis en zijn ongehuwde dochters gaan naar een woning op de Lekdijk achter de smederij. Teunis van Roon is op 6 februari 1933 overleden, 75 jaar oud. Na zijn overlijden blijven dochters Cornelia en Pietertje achter. Zij zullen als de gezusters van Roon (lokaal ook wel ‘de zusters Froom’ genoemd – Kneel en Pietje) door het leven gaan in hun huisje op de Lekdijk. Zij werkten als naaister en menig inwoner van Ameide en Tienhoven heeft een schort, jurk of broek van de zusters gedragen. Cornelia en Pietertje zijn in respectievelijk 1958 en 1961 overleden, 69 en 76 jaar oud.

► Grafsteen van Cornelia en Pietertje van Roon op de Oude Begraafplaats te Ameide.

8 Gerrit Bouter zal zich later als loodgieter vestigen in de Fransestraat en een busbedrijf beginnen. Zie artikel “De autobusdiensten van Den Braven en Bouter” elders in dit blad.

◀ De voormalige smederij van Van Merkerk te Leerbroek (foto Rijksdienst Cultureel Erfgoed 1986).

Johannes van Merkerk

De nieuwe smid in de Peperstraat is een telg uit een oud smedengeslacht. Hij is een zoon van Hendrik van Merkerk, smid te Nieuwpoort en Teuntje de Ruiters. Hannes de Smid, zoals Johannes werd genoemd, is geboren te Nieuwpoort op 31 maart 1893. Op 12 augustus 1920 trouwt hij te Langerak met de aldaar geboren Annigje Maat. Op 1 oktober 1920 vestigen zij zich in de smederij in de Peperstraat. Zoals gezegd waren de Van Merkerk's – soms ook

van Meerkerk genaamd – een echt geslacht van smeden. Er is een ononderbroken keten van tien generaties die is begonnen in 1599 met Jan Willemszoon, die omstreeks 1599 in Meerkerk werd geboren tot de smid Hendrik van Merkerk, die in 1940 werd geboren in Schoonrewoerd en daar als laatste smid van de familie het smidsvuur in 1992 doofde. Zij hebben als smid gewerkt op meerdere plaatsen in deze regio maar vooral in Leerbroek. Daar zijn gedurende meer dan 200 jaar verschillende generaties Van Me(e)rkerk als smid actief geweest. Het begint met Govert Ariese van Meerkerk (1712-1784, ook in Vianen actief) en gaat verder met Johannes (1753-1830), Govert (1784-1842), Hendrik (1791-1865, de eerste Van Merkerk), Johannis (1828-1907, ook in Nieuwpoort smid geweest), Hendrik (1861-1923), Johannis (1878-1957). Ruim twee eeuwen een Van M(e)erkerk als smid in Leerbroek. De oude smederij in Leerbroek, die zwaar in verval was geraakt, is enkele jaren geleden opgeknapt en tot woonhuis omgevormd.

▲ Gezin van Johannes van Merkerk en Annigje Maat (Bron: Ben van Donselaar). Gezien de vele bloemen lijkt het of er een bijzondere feestdag wordt gevierd: (25 jaar (augustus 1945) of 30 jaar (augustus 1950) getrouwd of een bijzondere verjaardag van Johannes of Annigje?

▲ Foto gemaakt ter gelegenheid van het 40-jarige huwelijk van Johannes van Merkerk en Annigje Maat op of rond 12-08-1960. Voor de smederij staan v.l.n.r. het echtpaar Annigje en Johannes van Merkerk en schoonzoon Gerardus Albertus (Gerard) Heijne (echtgenoot van Petertje). Zittend v.l.n.r. de dochters Teuntje, Petertje (Pepy) en Annigje (Annie) van Merkerk. Op de voorgrond zitten de drie dochters van Teuntje: Annie, Hannie en Adrie. Bron: Bert de Lange, <http://members.chello.nl/blange/>.

Hannes en Annigje krijgen in de Peperstraat vijf kinderen, vier dochters en een zoon. De oudste dochter Teuntje is geboren op 13 juli 1921. Daarna een dochter Petertje, die geboren op 23 januari 1926 en is overleden op 13 juni 1930, 4 jaar oud. Vervolgens een zoon Hendrik (Henry), geboren op 15 september 1928, opnieuw een dochter Petertje (Pepy), geboren op 7 februari 1934 en tenslotte nog een dochter Annigje (Annie), geboren op 27 januari 1936.

Hannes is tot 1968 actief geweest als smid. Hij is op 9 augustus 1977 overleden, 84 jaar oud. Zijn weduwe Annigje van Merkerk – Maat is overleden op 29 mei 1979. Beiden zijn in Ameide begraven.

◀ Hannes en Annigje zijn beiden begraven op de nieuwe algemene begraafplaats in Ameide, gelegen aan de Broekseweg.

Andere smederijen in Ameide

Naast de smederij aan de Peperstraat waren er in de loop der tijd nog andere smederijen actief in Ameide.

▲ Smederij op de Dam te Ameide.

De bekendste is wel de smederij op de Dam waar meerdere generaties Vermeulen en Van Woezik als smid actief waren. Minder bekend is dat ook op de Achterweg en in de Nieuwstraat enige tijd een smederij gevestigd is geweest.

Achterweg – In het midden van de 19de eeuw was Andries Peter van Kesteren actief als ijzersmid op de Achterweg. Hij was de op 19 september 1809 geboren zoon van bakker Johannes van Kesteren en Neeltje Vermeulen. Hij was een kleinzoon en neef van de ijzersmeden Vermeulen. Het is de vraag of hij werkzaam was in de smederij op de Dam of dat hij een smederij had op de Achterweg.

Dat laatste is het meest aannemelijk. Het vak heeft hij op de Dam geleerd. In 1829 was hij als smidsknecht inwonend bij zijn oom Peter Vermeulen. In 1833 trouwt hij met Jannigje Jongkind, een dochter van Cornelis Jongkind en Aaltje van der Ham. In 1839 wonen zij met drie kinderen op No. 43A aan de Achterweg. In 1845 zijn dat inmiddels zes kinderen geworden en is daar ook de inwonende smidsknecht Cornelis van Zessen (geboren te Ameide op 4 april 1829). Omnummering in 1861: gezin Van Kesteren op Achterweg 81 en op 81A de schuur van A.P. van Kesteren. Dit zou kunnen betekenen dat op de Achterweg destijds een smederij gevestigd was. Andries Pieter is aldaar op 20 augustus 1868 overleden, 61 jaar oud. Zijn weduwe en drie kinderen blijven achter. Opvallend is dat later dat jaar ook de twee zonen en mogelijke opvolgers komen te overlijden. Cornelis van Kesteren op 17 oktober, 21 jaar oud en Johannes Cornelis op 24 november, 25 jaar oud. Daarmee komt een einde aan het smederijbedrijf op de Achterweg. Weduwe Jannigje van Kesteren – Jongkind blijft tot haar overlijden op 25 maart 1877 op de Achterweg wonen.

Nieuwstraat – In de jaren 1870 moet er ook in de Nieuwstraat tijdelijk een smederij geweest zijn. In juli 1874 gaat Bastiaan Everardus van Krimpen met zijn vrouw Willemijntje Ooms en hun kort daarvoor geboren zoontje Arie van Krimpen in de Nieuwstraat 116B wonen. Bastiaan is smid van beroep en op 116C is een smederij gevestigd. Later zijn deze woningnummers gewijzigd in No. 181 en No. 181A.

Bastiaan Everardus van Krimpen is een zoon van Arie van Krimpen en Regina van Zee, die op 30 september 1847 in Ameide geboren is. Hij trouwt op 19 december 1873 met de in Groot-Ammers geboren Willemijntje Ooms. Op 4 april 1874 wordt hun zoon Arie geboren. Bastiaan van Krimpen was tot september 1873 enkele jaren smidsknecht bij Montijn in de Peperstraat geweest. Was hij voor zichzelf begonnen of werkte hij samen met Montijn?

Na Arie worden in het gezin Van Krimpen nog tien kinderen geboren, waarvan er minstens drie jong komen te overlijden. In het pand aan de Nieuwstraat zijn ook regelmatig smidsknechten inwonend. De smederij aan de Nieuwstraat blijft in ieder geval tot medio 1889 in functie. Op 24 juni

1889 ver-
trekt het
gezin Van
Krimpen
naar IJssel-
monde.

▲ Was in gebouw links (nu timmerwerkplaats van R. Kanse-
laar, Nieuwstraat 29) de smederij van Van Krimpen gevestigd?

Andere bewoners van de Peperstraat

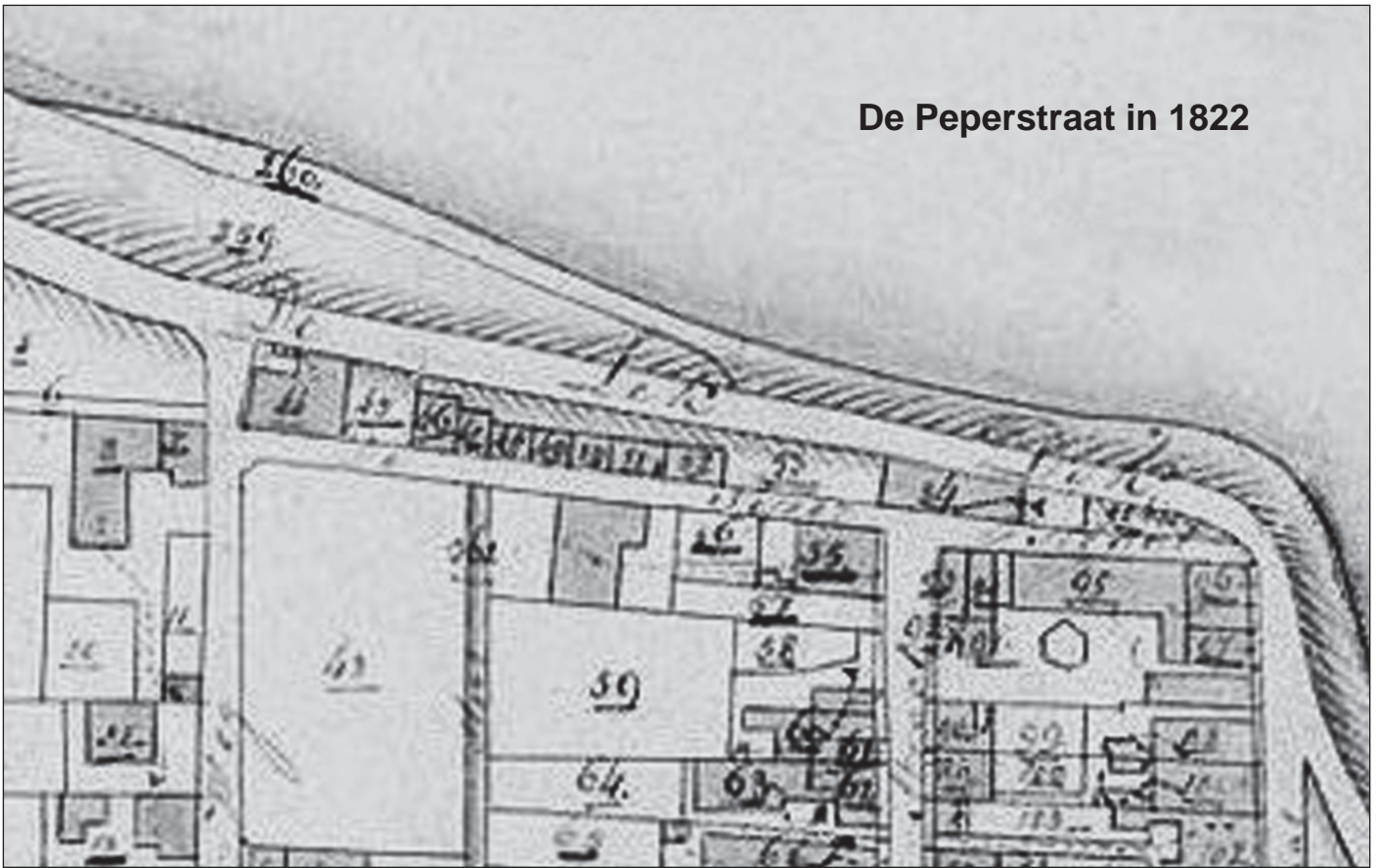
In de Peperstraat stonden tussen de smederij en het café op de Lekdijk gedurende meer dan 100 jaar een aantal kleine arbeiderswoningen. De vraag is wie woonden er in die huisjes?

Zie ook de uitsnede van de plattegrond GEMEENTE AMEIDE sectie B, genaamd ZEVENHOVEN LIESVELD, opgemeten in 1822 door J. de Geus, Landmeter Eerste Klasse op de volgende pagina.

In 1815 zullen enkele huisjes al aan de Peperstraat hebben gestaan, hoewel ze bij de volkstelling in dat jaar (voor een deel) nog niet genummerd zijn. De smederij van Willem Schreij was No. 56 en op No. 57 woonde in 1815 Adriaan van der Grijn Flzn. met zijn vrouw Sijgje van der Ham en de kinderen Aafje en Hanna van der Grijn. In 1829 woont Sijgje van der Ham in No. 57A. Adriaan van der Grijn is overleden op 5 juli 1821, waarbij zijn burens Willem Schreij en Arie de Vroome de aangifte deden. Sijgje is op 22 juni 1822 hertrouwd met de weduwnaar Dirk Tukker. Deze woonde in 1815 in een ongenummerd huis, dus mogelijk ook aan de Peperstraat. In 1815 woonden Arie de Vroome, zijn vrouw Cornelia van den Heuvel en 4 kinderen in No. 58. Bij de geboorte van Aalbert in 1814 is buurman Adriaan van der Grijn getuige bij de aangifte. Arie is op 31 december 1822 op het ijs bij Lakerveld overleden in de griend genaamd Ravenshoek.

Zoals gezegd is het niet duidelijk of alle huisjes tegelijkertijd gebouwd zijn. Er zijn meer woningen die genummerd worden door toevoeging van een A, B, C, enz. aan een bestaand woningnummer. De woningen in de Peperstraat beginnen met No. 56 waar de 'IJzersmit' Willem Schreij woont. Dan volgen de nummers Peperstraat 57A, 57B, 58A, 58B, (No. 58C ontbreekt), 58D en 58F. Aan de Hoogendijk ligt No. 58E (zie hierna). Woning No. 59 is in de Nieuwstraat. (Woning No. 60 ontbreekt in 1829. Is het onbewoond of wordt er nieuw gebouwd?). Huis No. 61A is in de Brouwerij (dat zou het verlengde van de Peperstraat na de Nieuwstraat kunnen zijn) en woning No. 61B is weer in de Nieuwstraat. De hoofdbewoners van de woningen met de nummers 57 en 58 zijn bijna allemaal arbeider van beroep en sommigen dragen voor Ameide bekende namen; 57A, Dirk Tukker; 57B, Matthijs Demper; 58A, Jan Kapoen; 58B, Andries Niessler, die als bijzonderheid had dat hij te Port Royal op Jamaica geboren was; 58D, Maria de Jongh alleenstaand, ongehuwd en naaister van beroep; 58F Neeltje Woudenberg, weduwe van Hendrik Veer. In 1829 wonen in 58E de metselaar Frans Diepenhorst, zijn vrouw Hanna Dijns en hun zonen de metselaars Frederik en Hermanus Diepenhorst. Deze woning is aan de Hoogendijk gelegen. In 1815 woonden Frans Diepenhorst en Hanna Dijns met zeven kinderen in een ongenummerde woning. Uit de geboorteakte van hun zoon Hermanus (geb. 29 juni 1813) blijkt dat dit een ongenummerd huis aan de Peperstraat is. In 1829 wonen zij in 58E een woningnummer dat past in het rijtje woningen aan de Peperstraat, maar dat als straatnaam toch Hoogendijk heeft

De Peperstraat in 1822

gekregen. Later blijken zij daar een herberg te hebben. In 1839 is het woningnummer 58A (straatnaam ontbreekt) en is Johanna Dijns herbergierster. Frans Diepenhorst is op 4 december 1839 overleden, nog steeds metselaar van beroep. In 1845 wonen in No. 58C Johanna Dijns, die 'kasteleinesse' van beroep is en haar ongehuwde zoon de metselaar Frederik Diepenhorst. Johanna Dijns is op 15 mei 1849 overleden en zoon Frederik Diepenhorst neemt het bedrijf over. Aan de Hoogendijk 58C is Frederik Diepenhorst tapper van beroep tot zijn overlijden in 1861. In 1867 zien we Dirk Wierks als nieuwe tapper aan de Hoogendijk, inmiddels No. 111. Hij woont daar met zijn vrouw, de uit Lopik afkomstige Johanna Van Goch en hun kinderen Bart, Adriana en Aaltje Wierks. Kastelein Dirk Wierks en zijn gezin verhuizen op 1 mei 1871 naar Tienhoven, 2 dagen na het overlijden van de 1½jaar oude Adriana. De in Tienhoven geboren Arie van den Berg komt dan als nieuwe kastelein naar de Hoogendijk, waar het huisnummer inmiddels No 168 is. Arie is getrouwd met de te Lexmond geboren Annigje Versluis. Hij is overleden op 6 juli 1875, nog geen 25 jaar oud. Weduwe Annigje blijft nog enige jaren het beroep van 'Kasteleinesse' uitoefenen. In de loop van de jaren 1890 worden Arie Bouter en zijn vrouw Jannigje de With de volgende bewoners van het café aan de Hoogendijk/Peperstraat, inmiddels No 198. Arie verruilt zijn beroep als loodgieter voor dat van kastelein. Tussen 1895 (Maria Bouter) en 1916 (Cornelis Bouter) worden er negen kinderen geboren. In 1899 vermeldt de Feestgids van het Zangersfeest dat de naam van het café is inmiddels "DE STOOMBOOT" en is "Prachtig gelegen aan de rivier naast de aanlegplaats der Stoombooten. Nette en soliede bediening verzekerd. A. BOUTER."

Kort daarna wordt het café verbouwd of vernieuwd. In de gevel van Lekdijk 42 prijkt nog een datumsteen met als tekst: DE EERSTE STEEN GELEGD DOOR MARIA BOUTER, Adr OUD 5 JAAR DEN 5 JULI 1901.

Door de vele veranderingen in woning-nummering is het niet eenvoudig om de bewoning van de Peperstraat te reconstrueren. De smederij en de herberg (het café) blijven min of meer vaste ijkpunten. De smederij verandert achtereenvolgens van No. 56, naar 101, 156 en 186. Het café gaat van 58A naar 110, 168 en 198. De tussengelegen nummers zijn soms ook van gebouwen aan de andere kant van de Peperstraat en niet alleen van woningen maar ook schuren. Zo is er rond 1870 sprake van No. 101A (later 157) als bergplaats van Montijn, terwijl nummers 107 en 108 'Schuren Van Kekem' genoemd worden. Er blijven door de jaren heen een zevental nummers over als woningen met daarin steeds bewoners met bekende en minder of zelfs onbekende namen. Tussen 1870 en 1920 zijn dat o.a. namen als Van Bruggen, Labee, Van Oort, Van den Hoven, De Vroome, Van der Ham, Versluis, Uittenbogaard en Van Lomwel. Zij zijn voor het merendeel arbeider en later manden-of hoepelmaker van beroep. Minder bekende namen zijn die van de schoenmakers Luthart en Quakernaak. De eerste zal ook nog bode en 'besteller van goederen' worden.

Rechts: Een tweetal foto's, rond 1910-1920 gemaakt, geven een goed beeld van de bebouwing in dit deel van de Peperstraat.

▲▲ Hier kijken we vanaf de Achterweg in de Peperstraat (begin 20ste eeuw). Links voor de smederij van Van Roon en de bergschuur, vervolgens een vijftal arbeiderswoninkjes en daarachter Café 'De Stoomboot' van Arie Bouter. Rechts de schuur van Van Kekem met nog een deel van de stenen tuinmuur.

▲ We zien hier de huisjes in de Peperstraat vanaf de Nieuwstraat richting de Achterweg.

▲ Acht woningen aan de Achterweg ter vervanging van de woninkjes in de Peperstraat (ansicht gestempeld in 1925).

Rond 1922/3 worden er acht (4x2) (woningwet) woningen aan de Achterweg gebouwd. Zij zijn, nog helemaal nieuw, te zien zijn op een ansicht met poststempel 1925. Waarschijnlijk zijn zij gebouwd als vervanging van de woninkjes aan de Peperstraat. Deze zullen enige tijd daarna afgebroken zijn. De woningen aan de J.W. van Puttestraat (nu nr. 24 t/m 38) zijn enkele malen gerenoveerd, maar staan er nog steeds.

In tegenstelling tot de kant van de dijk is er aan de overkant van de Peperstraat nauwelijks bebouwing aanwezig. Op de kaart uit 1823 is er slechts een woonhuis op de hoek van de Nieuwstraat en de Peperstraat. Langs de Peperstraat strekt zich tot de Achterweg de tuin uit van deze woning met daarin een

schuur. Deze tuin was aan de kant van de Peperstraat (voor een groot gedeelte) afgesloten door een mants-hoge gemetselde muur, waardoor er weinig contact mogelijk was met de toenmalige bewoners van de Peperstraat.

De bewoners van de woning op de hoek van de Nieuwstraat (no. 60) vormden op sociaal en economisch gebied een groot contrast met de andere bewoners van de Peperstraat. In de 19de eeuw mochten de bewoners tot de notabelen van Ameide gerekend worden. In 1815 woont in No. 60 de aannemer (van 's lands publieke werken) Marcelis Leendert Plooster (24 j.) met zijn vrouw Jacoba Johanna van Kruijne (29 j.) en hun kinderen Johannes Everardus (3 j.) en Louisa Catharina (1 j.) Inwonend zijn Annige Kok (29 j.) de weduwe van Dirk Hogenstad en Aaltje Koers (18 j.) die waarschijnlijk dienstmeisje was. Marcelis Plooster zal in 1839 als aannemer betrokken zijn bij de aanleg van de eerste spoorlijn in Nederland tussen Amsterdam en Haarlem⁹. Hij woont dan niet meer in de Nieuwstraat, maar is verhuisd naar de Voorstraat No. 96 (nu Voorstraat 6). Op No. 60 in de Nieuwstraat wonen dan inmiddels een andere aannemer, Daniel de Jongh Czn., zijn vrouw Betje van Tienhoven (een dochter van de dijkopzichter Gerrit van Tienhoven) en hun dochter Lijsje Kornelia de Jongh. Inwonend is hun dienstmaagd Elisabeth de Kieft. Als Marcelis Plooster rond 1840 naar Buitenzicht in Vianen vertrekt, waar hij in 1841 is overleden, verhuizen Daniel de Jongh en zijn vrouw naar de voormalige woning van Plooster aan de Voorstraat.

▲ Restant van de historische muur, die de tuin van het hoekhuis Nieuwstraat/Peperstraat afsloot van de Peperstraat.

9 Zie Nieuwsblad HVAT 2014, Jrg. 25, nr. 2, blz. 38-43.

Nieuwe bewoner van Nieuwstraat No. 60 (later No. 115) wordt Mr. Johannes Dirk van der Poel. Hij wordt in 1846 burgemeester van Ameide en Tienhoven als opvolger van zijn op de Dam wonende vader Hendrik van der Poel, die van 1833 tot 1846 burgemeester was. Johannes Dirk van der Poel trouwt in 1849 met Albertina Maria Alexandrina Kerkhoven¹⁰. Hij zal tot 1854 burgemeester blijven en hij is ook enige tijd lid van de Provinciale Staten van Zuid Holland en lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal geweest. Na het overlijden van zijn ouders verhuist het echtpaar in 1872 naar hun huis op de Dam (nu 10 en 11).

De mandenmakers-patroon Arie van Kekem met zijn gezin en dienstbodes zijn de volgende bewoners. De woning heeft inmiddels 178 als nummer gekregen, dat na 1900 in No. 207 veranderd. Na het overlijden van Arie van Kekem in 1906 blijven zijn weduwe en enkele kinderen nog enige jaren in de Nieuwstraat wonen.

Na hun vertrek uit de Nieuwstraat wordt het huis in twee woningen gesplitst. Bijzonder is dat na deze splitsing de ene helft in de Peperstraat wordt gesitueerd (nummer A 224) en de andere in de Nieuwstraat (nummer A 235). Later worden de woningen omgenummerd in Nieuwstraat 41 en 39. In Peperstraat A 224 (later Nieuwstraat 41) hebben gedurende lange tijd Anthonie Versluis met zijn echtgenote Antonetta van Krimpen en hun gezin gewoond.

Zoals hiervoor al geschreven zijn rond 1920 aan de Achterweg een achttal woningen gebouwd. Tenminste twee van deze woningen zijn gebouwd in de voormalige tuin van de woning aan de Nieuwstraat. In deze tuin zijn in het midden van de Peperstraat, tegenover

de achterkant van Café 'De Stoomboot' nog twee woningen gebouwd, waar in de jaren 1950 de families Tukker en Van der Vliet woonden. Deze woningen met nummers A222 en A223 zijn later omgenummerd tot Peperstraat 4 en 5. Inmiddels is er één woning van gemaakt, Peperstraat 5.

De meest recente bebouwing aan de Peperstraat is de in/uitrit van de Gerrit Roodhorsthof. Om dit plan te realiseren zijn ook de laatste schuren aan de zuidzijde van de Peperstraat afgebroken.

Tenslotte nog iets over de Peperstraat voorbij de Nieuwstraat. Reconstructie van de gebouwen en bebouwing van dit gedeelte is nog ingewikkelder. Op de kaart van 1763 staan er gebouwen op de hoek van de Peperstraat en de Nieuwstraat en op de hoek van de Peperstraat en de Voorstraat. Op de kaart uit 1823 is er veel meer bebouwing te zien. Aan de zuidzijde van de Peperstraat staat een groot gebouw waarvan het erf zowel vanaf de Voorstraat als vanaf de Nieuwstraat kan worden bereikt. Het is helaas (nog) niet duidelijk waar dit gebouw destijds toe diende en wat erin gebeurde. Later komen er een schuur en een tweetal huisjes voor in de plaats. Verder staan er in 1823 een tweetal woningen op de overgang van de Voorstraat naar de Peperstraat. Tot de bouw van garage Bouter¹¹ rond 1925 waren de Peperstraat en Voorstraat met elkaar verbonden. De nummers van de toen afgebroken woningen zijn in de registers soms aan Peperstraat, soms aan de Voorstraat en soms ook aan de Lekdijk gekoppeld. Verder onderzoek naar de ontwikkeling van dit gebied is nodig. Wellicht levert dit materiaal op voor een volgend artikel.

10 Zie Nieuwsblad HVAT 2012, Jrg. 23, nr. 3, blz. 44-49.

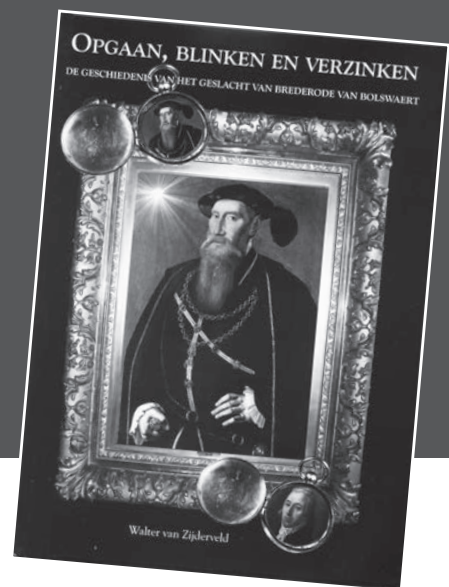
11 Zie artikel "De autobusdiensten van Den Braven en Bouter" op blz. 16.

▲ De smid. H. Scheepstra en W. Walstra, schoolplaat ca. 1895.

Opgaan, blinken en verzinken

De geschiedenis van het geslacht Van Brederode van Bolswaert

Zijn gevorderde leeftijd ten spijt - hij is inmiddels 82 jaar oud - heeft Walter van Zijderveld, oud-voorzitter van de Vereniging Historische Lexmond en Hei- en Boeicop, enkele maanden geleden wederom een ambitieus project afgerond. Hij is namelijk niet alleen de auteur, maar ook de uitgever van het boek "Opgaan, blinken en verzinken - De geschiedenis van het geslacht Van Brederode van Bolswaert".

Het machtige geslacht Van Brederode heeft een belangrijke rol gespeeld in het bestuur van Holland. Zij waren ook eeuwenlang Heer van Vianen en Ameide. Hendrik van Brederode, de "Grote Geus", speelde rond 1566 een belangrijke rol bij de opstand tegen de Spaanse bezetters. Hij was een zoon van Reinout III van Brederode. Deze Reinoud had ook de nodige bastaardkinderen. Uit één van deze kinderen, die ook de naam Reinoud droeg, ontstond de bastaardtak Van Brederode van Bolswaert. Die naam is ontleend aan de Bolswaard, een eiland in de Lek bij Lexmond. Daarop stond hun woonhuis, dat omringd was door een gracht. Meerdere leden van dit geslacht zijn in de kerk van Lexmond begraven.

Die speciale band met Lexmond bracht Walter van Zijderveld er toe om "een zo goed mogelijk totaalbeeld van de stamlijn van het geslacht" te schetsen op basis van uitgebreid archiefonderzoek, waarbij "veel nieuwe feiten boven water kwamen en foutieve vermeldingen of aannamen konden worden rechtgezet".

Ook was er een band met Ameide en Tienhoven. Ten eerste met Hendrik van Brederode van Bolswaert (1592-1676), zoon van Reinoud van Brederode van Bolswaert (1548-1633) en kleinzoon van Reinoud III (1492-1556), Heer van Brederode, Vianen en Ameide en Burggraaf van Utrecht. Deze Hendrik werd in 1618 door Walraven IV van Brederode (1596/7-1620) aangesteld als drossaard van het Land van Ameide en Tienhoven. De drossaard fungeerde als bestuurlijk plaatsvervanger van de Heer van Ameide en Tienho-

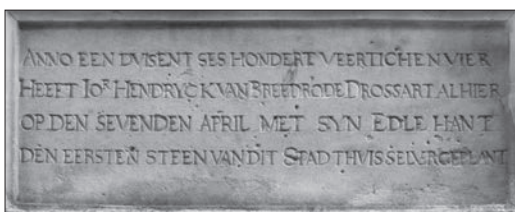
ven en werd voor het leven benoemd. De meest tastbare herinnering is het Stadhuis van Ameide, gebouwd onder het bewind van Johan Wolfert van Brederode (1599-1655).

Hendrik van Brederode van Bolswaert heeft op de 7^e april van het jaar 1644 de eerste steen gelegd voor de bouw van het Stadhuis. Een gevelsteen boven de westelijke zijingang van het stadhuis, aan de kant van de Voorstraat, herinnert tot op de dag van vandaag aan deze eerstesteenlegging. De tekst van de steen vermeldt niet alleen de datum van de plechtigheid, maar ook de hoge positie van jonker "IoR Hendryck van Breedrode", "Drossart alhier". Hij zou deze functie ruim 44 jaar vervullen. In 1663 stopte hij en werd opgevolgd door zijn zoon Frederik Lodewijk. Deze zal de functie van drossaard vervullen tot zijn overlijden in 1693. In dat jaar zijn de Landen van Vianen en Ameide in handen van Simon Hendrik van der Lippe. Deze benoemde geen Brederode van Bolswaert meer als nieuwe drossaard. Zo kwam er een einde de rol van dit geslacht in Ameide en Tienhoven, die bijna 75 jaar geduurd heeft.

Deze duidelijke band tussen het geslacht Van Brederode van Bolswaert en de geschiedenis van Ameide en Tienhoven maakt het boek van Walter van Zijderveld ook uitermate interessant voor leden van onze vereniging. Ter illustratie: er wordt in de "Index op geografische namen" niet minder dan 27 maal naar Ameide en 22 maal naar Tienhoven verwezen!

Het fraai uitgevoerde, rijk geïllustreerde boek telt 271 pagina's en kost € 22,90. Het kan op de volgende manieren worden verkregen:

- bij de auteur thuis (Walter van Zijderveld, Berkenlaan 7, 4128 ST Lexmond) of door een bedrag van € 26,90 (met inbegrip van € 4,00 verzendkosten) over te maken op bankrekening nummer NL22INGB0000592779 ten name van W. van Zijderveld, onder vermelding van het bezorgadres;
- bij Supermarkt Spar (De Laak 43, 4128 CA Lexmond);
- in het Stedelijk Museum Vianen (Voorstraat 97 4132, AP Vianen), en
- bij Boekhandel Bruna (Voorstraat 75, 4132 AM Vianen).

◀ Datumsteen in de zijgevel van het Stadhuis te Ameide.

☞ **Het Stadhuis te Ameide waarvoor drossaard Hendrik van Brederode van Bolswaert in 1644 de eerste steen heeft gelegd.**

Op donderdag 17 november 2016 zal Drs. Luc L.M. Eekhout een lezing verzorgen in het Stadhuis van Ameide op de Dam

Aanvang 20.00 uur

De geschiedenis van de Gouden Koets

De Gouden Koets, een bijzonder Koninklijk rijtuig. Dit Koninklijke rijtuig symboliseert de optimistische en dynamische periode die Nederland aan het einde van de negentiende eeuw beleefde. De rijke ornamentiek en vele symbolen vertellen het verhaal van een Europese wereldmacht die Nederland toen was. De merkwaardige concurrentie met de Crème Calèche is nog bij weinigen bekend. Maar als symbool van ons Koningshuis is de

Gouden Koets onomstreden, en het jaarlijkse feestelijke gebruik op Prinsjesdag staat bij iedere Nederlander op het netvlies.

Over Luc Eekhout

Luc Eekhout was achttien jaar lang directeur van het Nationaal Rijtuigmuseum en heeft in die hoedanigheid de catalogus van het Koninklijk Staldepartement samengesteld. Kasteel Heeswijk heeft een nauwe band met het Koninklijk Huis en heeft sinds kort een bokpaneel van de Gouden Koets in zijn collectie, destijds geschenk van de Amsterdamse bevolking aan de jonge Koningin Wilhelmina. Vanaf het begin is deze

koets omstreden geweest, laatstelijk nog vanwege de onderdanigheid waarmee koloniale onderdanen zijn afgebeeld. Nu de koets in restauratie gaat geeft de directeur van het kasteel toelichting op dit vorstelijke staatsierijtuig.

Drs. Luc L.M. Eekhout
Directeur Stichting Kasteel Heeswijk
Kasteel 4
5473 VA Heeswijk-Dinther